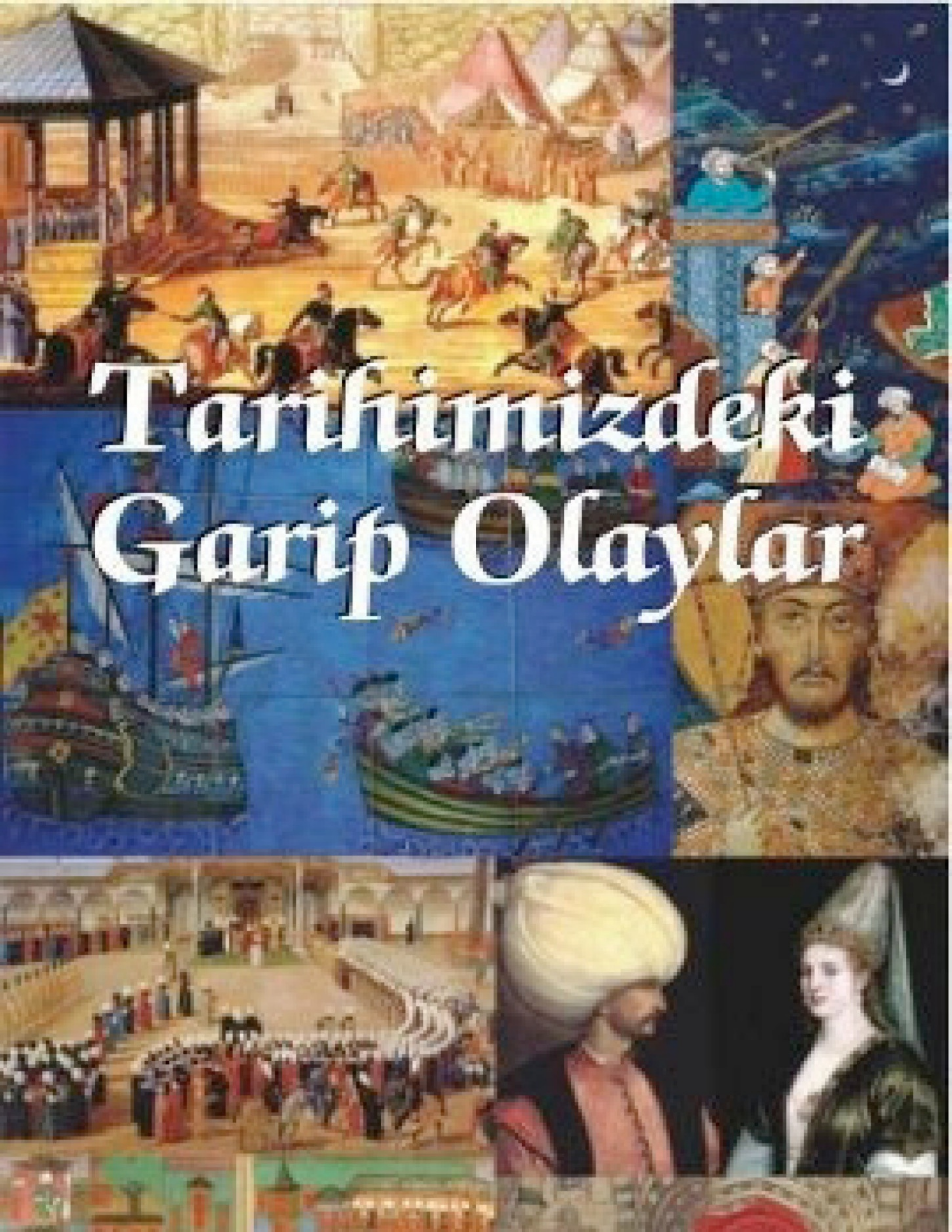
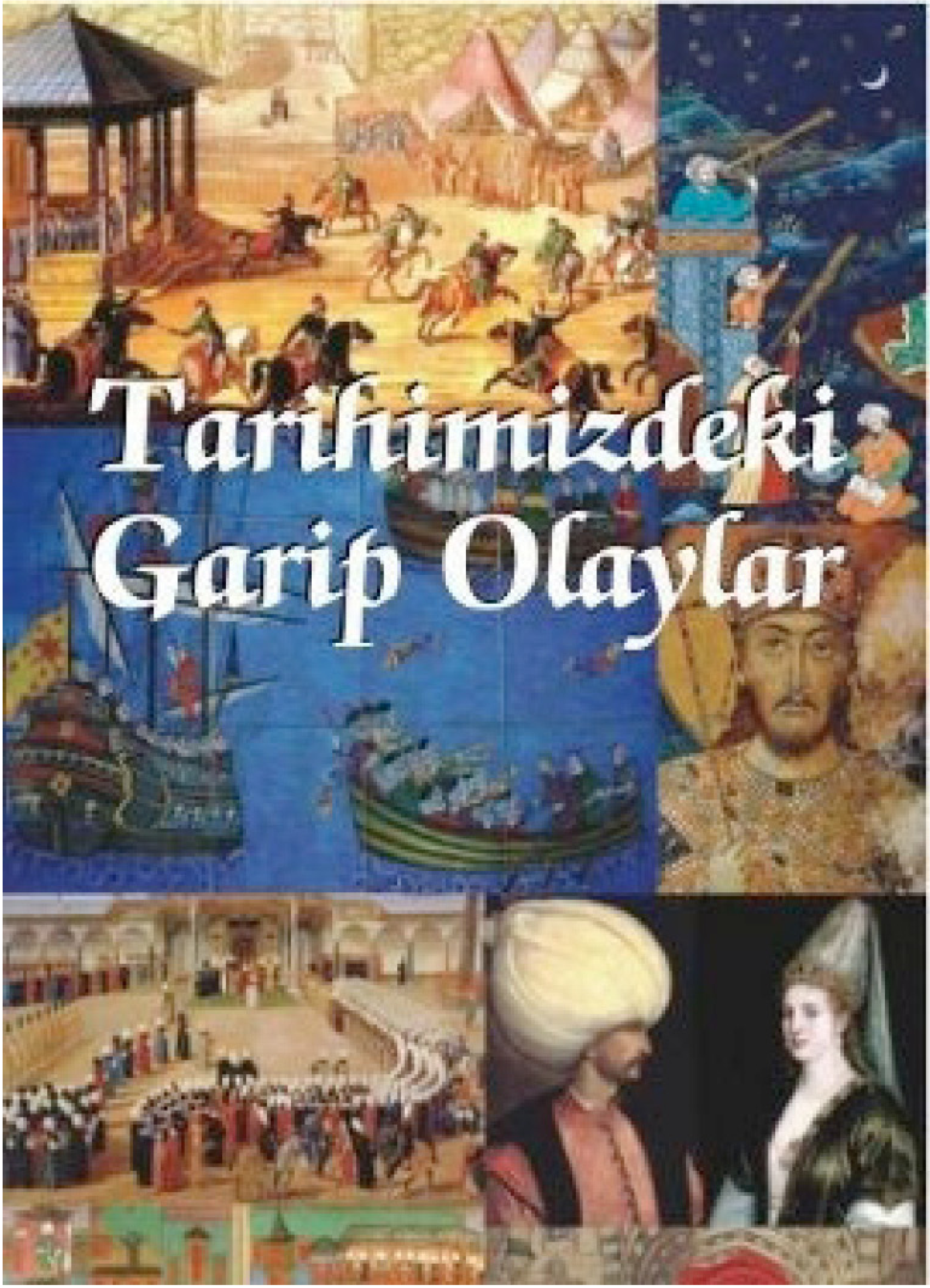
Tarihimizdeki Garip Olaylar

Tarihimizdeki
Garip Olaylar

Maya Kitap: 44, Araştırma: 10
1. Baskı, İstanbul Mayıs 2012
ISBN: 978-605-5675-50-9

Yayın Yönetmeni: Tahir Malkoç
Hazırlayan: Sabri Kaliç
Düzeltme: A. Bengi Çelik
Mizanpaj: Mehmet Büyükturna
Kapak: Yılmaz Deniz

Maya Kitap
Merkez Mah. Kocamansur Sok. No: 6/4
34381 Şişli / İstanbul
Tel: 0212 296 97 12
e-mail: info@mayayayinlari.com
www.mayayayinlari.com
Sertifika: 14079
Kitap Matbaası
Davutpaşa Cad. No: 123/1
Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 482 9910
Sertifika: 16053

Tarihimizdeki Garip Olaylar

Sabri Kaliç

ÖNSÖZ

Tarihi hiç sevmezdim. Ta ki 14 yaşında Reşat Ekrem Koçu'nun "Tarihimizde Garip Vakalar" adlı kitabını okuyana kadar. Kendi döneminde bazı çevreler tarafından "tarihi magazinleştirmek"le suçlanan ve bu nedenle kıymeti kendinden menkul akademisyen çevreler tarafından hakir görülen bu adam bana bir anda, tek kitapla sevdirdi tarih okumayı. Sonraları uzun uzun düşününce neden olduğunu anladım: O güne dek okuduğum tüm tarih kitaplarında (özellikle Türk tarihi kitaplarında) tüm padişahlar aslan yürekli, tüm padişah eşleri güzeller güzeli, tüm şehzadeler pırlanta tanesi, tüm devlet adamları dirayetli idi… Oysa Reşat Ekrem Koçu herkese hak ettiği kadar değer veriyor, özel bir önemi olmayanlara laf etmese de üzerlerine fazla eğilmiyordu. Zaten 629 yıllık Osmanlı İmparatorluğu tarihindeki herkesin "aslan parçası" olması hem olanaksız, hem de gereksizdi, ama bunu bana ilk kez hissettiren Reşat Ekrem olmuştu…

Bu kitabı hazırlarken internette dolaşan ve kaynağı belirsiz, ama gerçekten şaşırtıcı görünen olaylara yer vermekten kaçındım. Neredeyse on beş yıldır topladığım notları ve basılmış, ciddi kitapları kaynak olarak kullandım. Bunlar dışında hiçbir bilgiye yer vermedim. "Filanca padişahın bir kılıç darbesiyle adamı ikiye böldüğü" veya "falanca padişahın bir cirit atışıyla beş yüz metre uzaktaki kuşu vurduğu" türünden "bilimsel" hikayelere hiç yer vermediğim gibi, tarihimizde çok bol miktarda olan nüktedan anekdotlara da çok az yer verdim. Tamamen o tür anekdotlardan oluşan başka bir kitap hazırlıyorum zaten…

Neredeyse "internet icat oldu, araştırmacılık bozuldu" noktasına gelmeme ramak kaldığından, kaynakçamda fazla internet sitesine yer vermedim. İnternetten yararlandığımda ise, bu sitelerin çok seçkin olmasına özen gösterdim. Bu sitelerde bile gördüğüm hemen her bilgiyi başka kaynaklarla karşılaştırmayı da unutmadım. Birçok da hata buldum zaten. Özellikle akademisyenler tarafından hazırlanan dosyaların PDF formatlarına kolaylıkla ulaşılabildiğim siteler şüphesiz en güvendiğim kaynaklar oldu. İnternetin en tehlikeli yanı "copy-paste" mantığı olduğu için, rastgele bir sitede sözgelimi "I. Abdülhamit" yerine yanlışlıkla "II.

Abdülhamit" yazılmayagörsün, bir ay içinde yüzlerce sitede aynı yanlış bilgi bir virüs gibi yayılıyor. Çünkü internet kullanıcılarının çok büyük bölümü hoşuna giden bir yazı gördü mü hemen "kes-yapıştır" yapıveriyor, yazılanların gerçeğe uygunluğunu hiç kontrol etmeden hem de. Bu nedenle, elinizdeki kitap için, benzeri kitaplardan yararlanıldığını, ama hemen her bilginin temel kaynağa kadar inilerek kontrol edildiğini söyleyebilirim. Bazı yerlerde, kaynakta yazılan bilgiyi bir türlü onaylatamadığım durumlarda çekincelerimi de dipnot olarak belirtmeyi zorunlu gördüm…

Yıllar önce "Hayat Tarih Mecmuası" veya "Yıllarboyu Tarih" gibi dergilerin sayfalarında gördüğüm kısa ve ilginç bilgileri derlemekle başlayan bu zevkli hobimin sonucu olan bu mütevazı, ama eğlenceli kitabı değerli yazar ve araştırmacı Reşat Ekrem Koçu'nun (1905 – 1975) aziz anısına ithaf ederek bitiriyorum sözlerimi. Bu kitap onun bana aşıladığı "tarih okuma zevkini" bir tek çocuğa veya gence aşılarsa, yıllar yılı topladığım tüm o irili ufaklı notlara verdiğim emek yerini bulacaktır…

Sabri Kaliç

BUDİST TÜRKLER: TOBALAR

Piri Reis tarafından çizilen ilk Dünya haritalarından bir pafta

BUDİST TÜRKLER: TOBALAR

Türkler arasında Budizm 385-550 yılları arasında Kuzey Çin'de kurulan Toba Devleti zamanında yayılmıştır. Aslen Türk olan Tobalar memur olarak Çinlileri kullanıyorlardı. Tobalar zamanla Budizm'i kabul ettiler ve Çinlileştiler. 8. yy.da Çinlilerle iş birliği yapan ve diğer Türklerle savaşan Uygurlar önce Mani, daha sonra Buda dinini kabul ettiler. Doğu Türkistan'da yaşayan Uygurlar dinlerini değiştirmekle beraber dillerini korudular ve Türkçe pek çok eser meydana getirdiler. Göktürkler ise kendi örf ve âdetlerine uymadığı için bu dini kabul etmediler. Gerçekten de Türklerin hayata bakışı ile Budizm arasında büyük fark vardı: Türklerde hayvan eti yemek günah değildir. Tam tersine onların başlıca gıdası hayvan etidir. Oysa Budizm'in beş büyük günahından biri hayvan dahil, canlı varlık öldürmekti. Kültüründe avcılık ve hayvan eti yemek olan Türkler bu nedenle Budizm'le çok uyuşamadılar ve Budizm bu nedenle Türkler arasında fazla yayılamadı.

HALLEY KUYRUKLUYILDIZI VE FATİH SULTAN MEHMET

Fatih Sultan Mehmet

Fatih Sultan Mehmet tahta çıktığı zaman bir kuyrukluyıldız görülmüştü ve Papa o zaman yıldızı "Türk ve Müslüman dostu zındık yıldız" olarak aforoz etmişti. Sonradan, bu kuyrukluyıldızın Halley kuyrukluyıldızı olduğu öğrenildi. Balkan Harbi'nde (1912) Bulgarlar Çatalca'ya kadar ilerlerken Halley kuyrukluyıldızı yine görülmüştü. O zaman kilise adamları: "Türklerin uğur yıldızı göründü, Bulgarlar yine mağlup olacaklar!" demişti ve gerçekten de öyle oldu.
Çatalca Muharebesi'ni kazandık, Balkanlı müttefikler arasına nifak girdi ve Edirne'yi Bulgarlar'dan geri aldık.

ÇADIRI BAŞINA YIKILAN SADRAZAM

Osmanlı imparatorları bir sefer sırasında hareketlerinden memnun olmadıkları sadrazamı çadırını başına yıktırmak suretiyle azlederlerdi. Bu çeşit azli ilk defa uygulayan Fatih Sultan Mehmet'dir. Fatih, Karaman seferi sırasında Sadrazam Mahmut Paşa'yı (İstanbul'da bu adla anılan cami, hamam ve çarşıyı yaptıran Mahmut Paşa budur) çadırını başına yıktırarak azlettirmiştir. Bazı kaynaklar bu gözden düşmeye, Mahmut Paşa aleyhine çevrilen entrikaların sebep olduğunu kaydeder.

Çadırı başına yıkılarak azledilen bir başka sadrazam da Hersekzâde Ahmed Paşa'dır. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran dönüşünde, Amasya civarında, halkın yeniçerilerin yağmacılığından şikâyeti üzerine gazaba gelen padişah, Sadrazam Hersekzâde ile Vezir Dukakinoğlu Ahmed Paşa'yı, çadırlarını başlarına yıktırarak azletmiştir. Ahmet Paşa bu olaydan altı ay kadar sonra idam edilmiştir.

Çadırın direklerini söktürerek yıktırmanın iktidardan düşme alâmeti olması, İslâm'dan önceki zamanlardan kalma bir Türk âdetidir.

BİZANS, TOPÇU URBAN'I REDDETMİŞTİ

Urban bu silahın zafer kazandıracağını biliyordu ve iyi bir silah tüccarı gibi bu fikri satmak için dolaşmaya başladı. Akla ilk gelen müşteri adayı tabii ki Konstantinopol'dü.

II. Mehmet'in orduları Çanakkale Boğazı'nın doğu tarafında toplanıyordu ve Osmanlı Türkleri Bizans'a karşı kutsal bir savaş ilan etmişti. Urban'ın teklifini ilk olarak İmparator XI. Konstantin'e götürmesinde az da olsa din ve ırk birliğinin etkisi vardı.

Hazırladığı süper silahların planlarını göstererek buna sahip olacak herhangi bir şehrin tüm saldırıları kolayca püskürtebileceğini anlattı. Bu güçlü silahtan atılacak bir mermi, yüzlerce saldırganı öldürebilir ya da bir gemiyi batırabilirdi. Düşman karşılarına aynı büyüklükteki silahlarla çıksa bile onları daha kullanamadan etkisiz hale getirilebilirdi.

Ancak Urban reddedildi. Danışmanlar denenmemiş silahlara para harcamaktansa o parayla biraz daha kiralık asker tutulabileceğine karar verdi. Herhalde Bizans, Urban'ın bir silah tüccarı olduğunu ve bir dahaki

durağının Boğaz'ın öte yakası olacağını düşünememişti. II. Mehmet teklifi hemen kabul etti ve Urban'la bu silahları hazırlaması için anlaştı.

Bir yıl sonra Mehmet'in ordusu şehri kuşattı. Kuşatmanın kaderini Urban'ın dev topları belirledi. Silahlar Bizanslıların Rum Ateşleri'nin menzili dışına yerleştirildi. Ayrıca bu silahların yapılması için harcanabilecek parayla tutulan askerlerin oklarından da uzaktı.

Surlar yıkıldı, Türkler içeri girdi ve XI. Konstantin öldürüldü. Urban'ın silahlarını reddeden danışmanların da Konstantin ile birlikte öldüğünü düşünmek isteyebilirsiniz ancak bu tür bir adalet nadiren gerçekleşir.

Urban'ın silahları Türklere satma fikri uzun vadede yanlış bir karar olabilirdi. İstanbul artık Türklerin önünde bir engel değildi, dahası Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olmuştu. Bu da tüm Güneydoğu Avrupa'nın savaş alanı haline gelmesi demekti. Dahası Türkler Viyana'ya kadar uzanacak ve Urban'ın kendi ülkesi de bir savaş alanına dönecekti. Urban'ın malını satıp para kazanma tutkusu Macaristan'ın bugün bile korkulu rüyası olan, beş yüz yıllık bir çatışmaya neden olmuştu.

AYI POSTU GİYEN ASKERLER

Fatih, Tuna üzerindeki kalelerden birini kuşatmıştı. Kale yedi ay toplarla dövüldü. Ordu yürüyüşe geçip yaklaşırken, kaleden bir kaç ayının çıktığını gören Fatih: "Buradan hırs(ayı) geliyor'' dedi. Gelen ayılar askerleri görüp geri dönmüş, kalenin mağaralarına girmişlerdi. Bir kaç yürekli asker bu ayıların peşinden mağaraya daldı. Meğer bunlar sırtlarına ayı postu geçirmiş düşman askeri imişler. Mağaraların içi kaleye geçit veriyordu. Osmanlı askerleri bu geçitleri aşıp kaleyi fethettiler. Kale çevresinin adı "Hırsova'' kaldı.

HAZIRA DAĞ DAYANMAZ

15. yüzyılın namlı zenginlerinden Molla Rüstem Bursa'da ölürken on dört yaşındaki oğluna yüz yıl ömür biçmiş ve her gününe yüz florin

(Floransa altını) hesap ederek 3.600.000 florin gibi muazzam bir miras bırakmıştı. Bu mirasyedi çocuk babasından sonra ancak yedi yıl yaşadı ve bütün paralarını yedi. Yalın ayak, perişan bir kebapçı çırağı oldu. Sefalet içinde, bir hamam külhanında öldü. Bu parayı nasıl harcadığına bir örnek: Bir gün 100 florine bir tazı satın alır. Bir bağda bir tavşan olduğunu haber verirler, haberciye 100 florin verir, tavşanı ininden çıkaran adama da 100 florin verir, fakat tazı tavşanı tutamaz, Molla Rüstem'in oğlu da tazıyı bir kılıçta ikiye bölermiş.

FATİH'İN MUTFAĞI

1473 (Hicrî: 878) yılının Şaban ayına ait Fatih Sultan Mehmet sarayının bir mutfak defteri vardır. İstanbul fatihinin her gün ne yediğini, sarayında en çok pişen yemeklerin neler olduğunu, bir günlük ve bir aylık mutfak masrafının neye çıktığını gösteren bu defter tarih ve toplumbilim bakımından çok değerli bir belgedir. Reşat Ekrem Koçu bu defterden bazı ilginç notlar aktarır. 1473'te İstanbul'da erzak piyasası şudur:

- Sadeyağın okkası 8, zeytinyağının 6, armudun 5, üzümün 2, tuzun 2 akçe[1]… 200 yumurta 23, 1000 limon 70 akçe… Bulgurun kilesi 16, kestanenin kilesi 20 akçe… (Bir kile 8 okkadır)

[1] Akçe: İlk dönemlerinde 900 ayar gümüşten üretilmeye başlanan, fakat zaman içinde gümüşün kalitesi yarı yarıya düşürülen bir madeni para. Bazı kaynaklar 3 akçenin 1 'para'ya, 120 akçenin ise 1 'kuruş'a eşit olduğunu söylese de akçenin değeri her dönemde değişiklik göstermiştir.

- Defter o zamanın Türkçesi bakımından da pek ilginçtir. Örneğin balığa, 'mâhî'; kaza, 'gerdendiraz' (uzun boyunlu); tavuğa 'mâkiyan' deniliyordu. Soğanın adı 'piyaz', lahananın adı 'kalem', cevizin adı 'kirdigân', karpuzun adı 'kürbeze', karabiberin adı 'fülfül' idi.
- Bu mevsim ve bu ayda sarayda hemen her gün pişen yemek, saray halkının yediği lahana çorbası idi. Fatih Sultan Mehmet de her gün balık, istiridye, karides ve ıstakoz yemişti.

OSMANLI'DA "DELİLER" BÖLÜĞÜ

15. yüzyılın başından itibaren Osmanlı ordusunda Balkan kökenli “deliler” diye bir bölük oluşturulmuştu. Gözü pek, hiçbir şeyden yılmayan ve akıllarına ne eserse yapan bu askerlere “deliler” denmesinin bir nedeni cesaretleri, bir nedeni de garip giyimleriydi. Başlarına pars veya benekli sırtlan postundan yapılma başlıklar takar, ayı, pars, aslan veya sırtlan postundan yapılmış şalvarlar giyerlerdi. Giysilerinde kullandıkları tüm postlar kılları dışarıya dönük giyildiği için, delileri ilk görüşte gerçek hayvanlardan ayırmak da kolay değildi. Delilerden başarılı olanları ‘ağa’ olur, ağaların en başarılısı da ‘delibaşı’ sıfatı kazanırdı. Törenlerde koruma olarak sadrazamın önünden yürüyen deliler halk tarafından da cesaretleri nedeniyle büyük saygı ve takdir görürlerdi. Bazı Osmanlı padişahlarının, özellikle de III. Selim’in kılık değiştirip halk arasında gezeceği zaman sık sık ‘deli’ kıyafeti giydiği söylenmektedir.

ANAN NE GİYİNSİN SÜLEYMAN?

Yavuz Sultan Selim devlet harcamalarında olduğu gibi kişisel harcamalarında da sadeliği ön planda tutardı. Lüks ve israfa kaçan süslü elbiseleri giymeyi sevmezdi. Süslü elbiselerin kadınlara yakıştığını düşünür ve erkeklerin böyle giyinmelerini de doğru bulmazdı. Günün birinde oğlu Şehzade Süleyman pek süslü ve parlak elbiseler giyinmiş ve pahalı mücevherleri takınmış olduğu halde huzuruna çıktı. Oğlunun bu süslü giyimini gören padişah, şöyle dedi:

“Sen böyle giyinirsen anan ne giyinsin Süleyman? Anana takacak ziynet bırakmamışsın.”

GALATASARAY LİSESİ

Galatasaray Lisesi Türkiye’de kuruluş tarihi en eski olan okuldur. Temeli Fatih Sultan Mehmet’in oğlu II. Sultan Bayezit tarafından atılmıştı. Rivayet edilir ki:

O zamanlar, Galata'nın arkasındaki sırtlar, yani Beyoğlu, muazzam bir ormanla kaplı bir kırlıktır. Avcıların gezip dolaştığı yerlerdendir. Bir kış günü Sultan Bayezit da oralarda avlanmağa çıkar. Bugünkü Boğazkesen Caddesi'nin geçtiği vadide tipiye tutulur. Sığınacak bir yer ararken gözüne bacasından duman tüten bir kulübe ilişir ve hemen oraya at sürüp kapısını çalar… Kapıyı beyaz sakallı, yüzü nurlu bir ihtiyar açar, "Buyurun padişahım!" der. Sultan Bayezit içeriye girer. Girer ama şaşırır kalır; kulübenin içi gül saksılarıyla doludur. Fidanların hepsinde taze taze güller açmıştır. Padişah ile münzevi derviş saatlerce sohbet ederler. Sultan Bayezit kalkacağı sırada: "Gül Baba! Benden ne istersin?" deyince münzevi de: "Padişahım, burada bir mektep yaptır. Bu mektepte okuyup yetişenleri de devlet hizmetinde kullan" cevabını vermiş.

Saraya dönen Padişah hemen emir vermiş. Orada şu kadar bin dönümlük arazinin etrafına duvar çekilmiş. İçinde iki yüz çocuğun okuyabileceği üç koğuşlu bir okul yaptırmış. Okula bir camii, her koğuşa birer hamam, çocukların başındaki amirler için daireler yapılmış. Farsça, Arapça, okuma-yazma, musiki hocaları tayin edilmiş. Bu arada Gül Baba da bu yatılı okulun elifba hocası olmuş…

DÜNYANIN İLK BELEDİYE YASASI

Sultan II. Bayezid zamanında, 1502 yılında yürürlüğe giren kanun, Kanunname-i İhtisab-ı Bursa (Bursa Belediye Yasası) dünyanın bu alanda düzenleme yapan ilk ve en önemli yasal metinlerinden biridir. Bu fermanda hayvan ürünleri, türlü sebze-meyve, tuz, ekmek, sanayi ürünleri, tekstil ürünleri, tarım-tahıl ürünleri, orman ürünleri, deri ürünlerinin satışları, konulacak fiyatlar ve kaliteleri bir standarda bağlanmıştır.

Bu standartlardan bazıları şunlardır:

Çörekler: Ekmek ağırlığının yarısı olup, ak undan olacak ve unun bir kilesine bir okka (400 dirhem) yağ konulacak.

Meyveler: Kaplı (yeşil kabuklu) fındığın kaplı olarak bir okkası, bir akçeye olacak. Kapsızın 200 dirhemi, bir akçeye olacak ve mevsimi geçtikten sonra 125 dirhemi, bir akçeye olacaktır.

Sebzeler: Aş kabağına (taze kabak) üç gün narh olmayacak. Üç günden sonra üç okka, bir akçeye olacak. Haftasında 4 okka, ikinci haftasında 5 okka, üçüncü haftasında 6 okka, dördüncü haftada 8 okka, bir akçeye olacak.

Kuyumcular: Kullanılan gümüş 80 ayardan düşük olmayacak. Altının miskali de 60 akçelikten aşağı olmayacak.

İSTANBUL'DA KÜÇÜK KIYAMET

10 Eylül 1509'da İstanbul dünya tarihinin en şiddetli sarsıntılarından biri olduğu tahmin edilen bir depremle adeta yerle bir olmuştu. Halk arasında "kıyamet-i suğra" (küçük kıyamet) denilen depremde o zamanlar 160.000 nüfus ve 35.000 yerleşim birimine sahip olan İstanbul'da aralarında Osmanlı hanedanı üyelerinin de bulunduğu 13.000'den fazla insan ölmüş,

on binlerce insan yaralanmış ve 1000'den fazla ev tamamen yıkılmış binlercesi de hasar görmüştür.

Tarihi Yarımada ve Pera'nın bazı bölgelerinde yerde yarılmalar, su ve kum fışkırmaları oluşmuş ve deprem 'tsunami'ye neden olmuştur. Tsunami şehrin surlarını,
Galata ve Suriçi'ndeki birçok duvarı aşmış ve ağır hasara neden olmuştur.

Deprem o kadar büyüktü ki Edirne, Gelibolu ve İznik'te bile önemli hasarlar meydana getirmiş, hatta Yunanistan'dan Nil Deltası'na (Mısır) kadar geniş bir bölgede hissedilmiştir. Depremin artçısı olduğu zannedilen irili ufaklı çeşitli depremler de ta 1512 yılına dek sürdüğü bilinmektedir.

TÜRK VERGİSİ

Osmanlı Devleti'nin 1521'de Belgrad'ı, 1522'de Rodos'u fethetmesi ve 1526'da da Mohaç'ta zafer kazanmasının ardından batı dünyasında büyük bir panik yaşanmış ve çeşitli kentlerde toplanan Alman Meclisleri Türklere karşı ordu toplayıp sefer düzenleyebilmek için "Türk Vergisi" adı altında yeni bir vergi konulmasını kararlaştırmışlardı.

MEZARINDA BAŞI KESİLEN ŞEHZADE

Solakzade Tarihi'nden:

"Yavuz Sultan Selim kardeşi Şehzade Ahmet'in vücudunu ortadan kaldırttığı sırada Ahmet'in Murat ismindeki bir şehzadesi İran'a kaçmıştı. Dört yıl kadar İran'da kalan Şehzade Murat'ın o arada katledildiği ve katilin de bulunamadığı haberi gelmişti. Bir ara bu haberin doğru olmadığı, Şehzade Murat'ın gizlice Anadolu'ya girerek Amasya'ya geldiği ve etrafında bir takım adamlar toplayarak Anadolu'da bir ihtilâl çıkarmağa hazırlandığı söylendi. Yavuz Selim derhal gizli tahkikata girişti ve bu rivayetin ucu Amasya şehrinde bir nalbanda dayandı. Nalbant derhal tevkif edilerek İstanbul'a gönderildi, inkâr etmedi ve şöylece anlattı:

“Bir gün dükkânımda işimle meşgul idim. Bir derviş geldi, karşımda boynunu büküp içini çekti ve ah etti. Devamlı yüzüme bakardı ve bir şey söylemek ister görünürdü, birkaç gün bu manzara devam etti, nihayet acıdım: “Ey âşık! Yoksa bir sevgili yârinden mi ayrı düştün?” diye sordum.

Hemen gözlerinden yaş yerine kan boşandı: “Bir canımdan aziz yârim, munis vefakârım vardı, hastalandı, yatağa düştü, perişan oldum, içimden kan gider, bilmem ki o yârimin yüz parça olmuş yarasına ne çare edeyim. Senin garip dostu, mert bir insan olduğunu söylediler, senden iyilik umarak geldim. Senin Sultan Ahmet merhuma muhabbetin varmış, elbet onun garip düşmüş şehzadesine de acırsın.
Yâr-ı vefakârım dediğim Şehzade Murat’tır ki Acem diyarından çıktı geldi, ama ne çare ki gayet hastadır” dedi.

Ben de gittim, o civanı gördüm. Bitkin yatardı, hatırını sordum ve gönlünün dilediği yemekleri yaptırıp o derviş ile gönderdim. Şehzade ayağa kalktı ve memleketimin zenginlerinden Sabuncu İbrahim de çok yardımda bulundu. Benim bildiğim bundan ibarettir.

Nalbandın anlattığı Sabuncu İbrahim de getirildi o da inkâr etmedi: “Yol ihtiyaçlarını tedarik ettim, birkaç adamı ile İstanbul tarafına gitti.” dedi. Nihayet derviş de bulundu, Şehzade Murat’ın yanındaki diğer adamlar da bulundu, onlar da: “Beş on gün evvel, Üsküdar’da vefat etti, filân yere defnettik” dediler. Yavuz Sultan Selim emir verdi, adamlar gönderdi, gösterilen mezarı açtılar ve genç ölünün başını cesedinden ayırarak bir altın tabak içinde huzuruna getirdiler. Yavuz bu kesik başı eliyle muayene etti. Şehzade Murat’ın başında içinde ceviz sığabilecek bir çukur vardı, bu izi buldu ve Şehzade Murat’ın öldüğüne kesin emin oldu. Tutukluların hepsi, Yavuz gibi bir padişahın kendilerini sağ bırakmayacağını zannediyorlardı, hayatlarından ümitlerini kesmişlerdi. Fakat padişah ortada fiilî bir isyan hareketi olmadığına göre, sadece garip bir şehzadeye merhamet etmiş olan bu adamları affetti…”

YAVUZ’UN 1000 ALTINI

Solakzade Tarihi’nden bir alıntı daha:

“Yavuz Sultan Selim babasının zamanında Trabzon valisi iken bir derviş kıyafetine girip İran’a gider. Niyeti o memleketin durumunu kendi gözüyle görmektedir. Tebriz şehrinde misafir olduğu handa satranç oynayıp herkesi yenmeye başlayınca satranç meraklısı Şah İsmail’e haber verilir, o da dervişi huzuruna davet eder. Sultan Selim ilk oyunda hatır sayarak yenilir. Fakat ikinci oyunda Şah’ı mat eder. Şah kızar ve elinin tersiyle dervişin çıplak göğsüne vurarak: “Bre derbeder Âşık! Hiç şah olanlar mat edilir mi? Edebin yok imiş!” der ve Şehzade’ye bin altın hediye verir. Derviş huzurundan çıkıp atına bineceği sırada o bin altını kesesiyle beraber, kimseye göstermeden bir taşın altına saklar. Ertesi gece Tebriz’den kaçıp Trabzon yolunu tutar. Aradan yıllar geçer Yavuz Selim padişah olur. Şah İsmail’i Çaldıran’da mağlup ederek Tebriz şehrine girdikten sonra Şah’ın sarayına gider ve Sekbanbaşı Balyemez Osman Ağa’ya: “Osman Ağa! Şu kapı eşiğinde Şah’ın ata bindiği taşın altında kendi elimle koyduğum bin altın vardır, helâl maldır, sana hediye ettim!” der. Herkes hayretle bakışır. Osman Ağa taşı kaldırır, kesesi çürümüş, bin altın bir kor yığını halinde dururmuş…”

HİÇBİR OSMANLI PADİŞAHI HACCA GİTMEMİŞTİR

Yavuz Sultan Selim’den, yani Sultan’ın Mısır Seferi sonucunda Hicaz’ın Osmanlı Devleti’ne katılmasından sonra, Osmanlı padişahları saç ve sakal tıraşı olduklarında kesilen kıllar dikkatle toplanır, bir altın leğen içinde gülsuyu ile yıkanır ve güzel bir çekmece içinde biriktirilirdi. Her yıl Hac zamanında, sürre-i hümayun ile İstanbul hacıları yola çıkarken bu çekmece sürre eminine teslim edilir, o da götürür, Medine’de Peygamberin kabri civarında bir yere defnederdi. İşin ilginç yanı, aynı zamanda bütün Müslümanların halifesi olan Osmanlı padişahları her yıl sakal ve saç kıllarını Hicaz’a gönderdikleri halde kendileri hacca gitmemişlerdir. Osmanlı hanedanından hacca giden tek kişi Fatih Sultan Mehmet’in küçük oğlu Cem Sultan’dır. Hanedan mensubu şehzadelerin de saray denetiminden uzak kalacakları ve siyasi bir etkinlik fırsatı bulabilecekleri endişesiyle hacca gitmelerine izin verilmemişti. Osmanlı padişahları hacca gitmek

yerine, kendi yerlerine birden fazla vekil gönderdiler. Örneğin 1573'te hacda Osmanlı hanedanını II. Selim'in kızı Şah Sultan temsil etmekteydi.

Bugünün mantığıyla bakıldığında, eski dönemlerde 8-9 ay süren hac yolculuğu boyunca payitahtın başıboş bırakılması akıl alacak iş olmadığından dolayı, Osmanlı padişahlarının hiç hacca gitmemiş olmaları dinen değilse de, siyaseten çok anlaşılır bir durumdur…

BAZI VEZİRLERİN LAKAPLARI

Sultanlara lakap takılır da vezirlere takılmaz mı! Üstelik Osmanlı döneminde hoşgörü bugünkünden bile iyi olduğu için lakaplarda birçok hinlikler de sezilmektedir. İlginç lakaplı bazı vezir veya sadrazamlara göz atalım:

Öküz Kara Mehmet Paşa, Yemişçi Hasan Paşa, Zurnazen Mustafa Paşa, Tırnakçı Hasan Paşa, Cenaze (Meyyit) Hasan Paşa, Hain Ahmet Paşa, Kavanoz Ahmet Paşa, Güzelce Ali Paşa, Mere Hüseyin Paşa, Tabanıyassı Mehmet Paşa, Boynueğri Mehmet Paşa, Kalaylıkoz Ahmet Paşa, Kabakulak İbrahim Paşa, Bıyıklı Ali Paşa, Keçiboynuzu İbrahim Hilmi Paşa, Mezomorto Hüseyin Paşa, Yedisekiz Hasan Paşa, Kuyucu Murat Paşa, Daltaban Mustafa Paşa...

Bu gibi lakaplarla anılan vezirlerin hepsinin de birer hikayesi var. Örneğin Daltaban İbrahim Paşa saraya acemi oğlan olarak geldiğinde, daima yalınayak dolaştığı için kendisine 'Daltaban' lakabı takılmıştır. Öküz Mehmet Paşa bir öküz nalbandının oğlu olduğu için, Zurnazen Mustafa Paşa yeniçeri ocağında zurnacı olduğu için, Cenaze (Meyyit) Hasan Paşa sadrazamlığı boyunca hep hasta olduğu için, Hain Ahmet Paşa Osmanlı ordusunu Mısır Hıdivi'ne teslim ettiği için, Kavanoz Ahmet Paşa kısa ve şişman olduğu için, Güzelce Ali Paşa çok yakışıklı ve edepli bir adam olduğu için, Mere Hüseyin Paşa Arnavut olup sürekli Arnavutça "mere" lafını kullandığı için, Tabanıyassı Mehmet Paşa koca ayaklı ve düztaban olduğu için, Boynueğri Mehmet Paşa IV. Murat'ın Bağdat Seferi'nde boynundan zehirli okla vurulduğu için, Kalaylıkoz Ahmet Paşa babası kalaycı olduğu için, Kabakulak İbrahim Paşa koca kulaklı olduğu için, Bıyıklı Ali Paşa sadrazam olana dek sakal bırakmayıp bıyıklı olduğu için,

Keçiboynuzu İbrahim Hilmi Paşa çok sıska olduğu için, Mezomorto Hüseyin Paşa Venediklilerle yapılan bir savaşta çok ağır yaralandığı halde ölmediği için (*İtalyanca – mezzo morto: yarı ölü*), Yedisekiz Hasan Paşa okuma yazması olmadığından imzasını sadece Arap rakamları olan yedi (**V**) ve sekiz (٨) işaretlerini çizerek attığı için, Kuyucu Murat Paşa da Celali Ayaklanması sırasındaki asileri kuyulara doldurttuğu için bu lakapla anılmışlardır…

OSMANLI SADRAZAMLARININ "EN"LERİ

Yedi yüz yıl boyunca, bütün Osmanlı sadrazamlarının içinde uzun boy rekorunu Sokollu Mehmet Paşa kırmıştır: İki metreyi aşan bu büyük vezirin tarihimizdeki lakabı Tavil (Uzun) Mehmet Paşa'dır.

Osmanlı sadrazamları arasında şişmanlık rekoru da yine Kanunî Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından Semiz Ali Paşa'dadır. O zamanlar bir cihan imparatorluğu olan ülkede Semiz Ali Paşa'yı taşıyabilecek ancak üç at bulunabilmişti.

Osmanlı sadrazamları arasında kısa boy rekoru da 17. yüzyıl ortalarında yaşayıp, IV. Mehmet'in vezirlerinden İpşir Mustafa Paşa ile II. Abdülhamit'in sadrazamı "Şapur Çelebi" lakaplı Küçük Sait Paşa'dadır.

Osmanlı tarihinde en kısa süre sadrazamlık yapan kişi IV. Mehmet dönemi sadrazamlarından Zurnazen Mustafa Paşa'dır. 5 Mart 1656 tarihinde sadrazamlığa getirilen Mustafa Paşa ayak divanındaki sipahilerin şiddetli itirazları sonucu 4 saat sonra sadrazamlıktan alınmış, yeniden Kaptan-ı Derya olmuştur.

PADİŞAHLAR VE ÇOCUKLARI

Osmanlı padişahları arasında en çok çocuğu olan padişah III. Murat'tır. Kız ve erkek çocuklarının sayısını tarihçiler 100 – 130 arasında verirler. Bunun biraz abartılı bir rakam olduğunu belirtsek de Osmanlı sultanlarının eşlerinden ve cariyelerinden çok sayıda çocuk sahibi oldukları bilinen bir

gerçektir. Tarihsel kayıtlar eskilere gittikçe çok kesin olmamakla beraber, Osmanlı padişahları ve sahip oldukları çocuk sayıları şöyledir: Osman Gazi: 7 erkek, 1 kız; Orhan Gazi: 5 erkek, 1 kız; I. Murat (Hüdâvendigâr): 4 erkek, 2 kız; I. Bayezit (Yıldırım): 7 erkek, 1 kız; I. Mehmet (Çelebi): 5 erkek, 2 kız; II. Murat: 6 erkek, 2 kız; II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet): 4 erkek, 1 kız; II. Bayezit: 8 erkek, 6 kız; I. Selim (Yavuz Sultan Selim): 1 erkek, 4 kız; Kanuni Sultan Süleyman: 8 erkek, 2 kız; II. Selim: 7 erkek, 4 kız;
III. Murat: 20 erkek, 4 kız; III. Mehmet: 4 erkek; I. Ahmet: 11 erkek, 4 kız; II. Osman (Genç Osman): 2 erkek, 1 kız; IV. Murat: 4 erkek, 2 kız; I. İbrahim: 8 erkek, 5 kız; IV. Mehmet (Avcı): 3 erkek, 4 kız; II. Ahmet: 2 erkek, 3 kız; II. Mustafa: 9 erkek, 11 kız; III. Ahmet: 14 erkek, 23 kız; III. Mustafa: 2 erkek, 5 kız; I. Abdülhamit: 7 erkek, 9 kız; IV. Mustafa: 1 kız; II. Mahmut: 15 erkek, 12 kız; Abdülmecit: 18 erkek, 18 kız; Abdülaziz: 7 erkek, 7 kız; V. Murat: 1 erkek, 3 kız; II. Abdülhamit: 9 erkek, 7 kız; V. Mehmet Reşat: 3 erkek; VI. Mehmet Vahdettin: 1 erkek, 3 kız…

Osmanlı padişahlarından I.Mustafa, II. Süleyman, I. Mahmut, III. Osman ve III. Selim’in ise hiç çocukları olmamıştır.

Yavuz Sultan Selim (Çizen: Erhard Schön - 1534)

OSMANLI'NIN İKİZ BEBEKLERİ

Osmanlı hanedanında (bildiğimiz kadarıyla) on kez ikiz doğum gerçekleşmiştir. 7 Ekim 1692 tarihinde II. Ahmet ve Rabia Hatun'un çocukları olarak dünyaya gelen İbrahim ve Selim hanedanın ilk ikizleri, 2 Aralık 1904'te Şehzade Mehmet Seyfettin Efendi ve Nervaliter Hatun'un çocukları olarak dünyaya gelen Ahmet Tevhit ve Fatma Gevheri hanedanın son ikizleridir. II. Mustafa, II. Mahmut, II Abdülhamit ikiz babası olan diğer padişahlardır. Ancak I. Abdülmecit'in iki kez, II. Ahmet'in ise üç kez ikiz babası olması gerçekten dikkate değerdir.

ZEMBİLLLİ ALİ EFENDİ

Sekizinci Osmanlı şeyhülislâmı olan Zembilli Ali Efendi dede soyu nedeniyle Ali Cemâlî ismiyle tanınmıştır. Zembilli Ali Efendi evinin penceresinden bir zembil[2] sarkıtır, dinî konularda soruları olanlar, sorularını bir kağıda yazıp zembile koyardı. O da akşamları zembilini çekip soruların cevaplarını yazar, zembili tekrar sarkıtırdı. Bu nedenle “Zembilli Ali Efendi” namıyla meşhur oldu. Doğum tarihi bilinmemektedir, 1526 (Hicrî: 932) yılında İstanbul’da öldü, türbesi Zeyrek Yokuşu’ndadır.

2 Zembil: Hasırdan örülmüş, sepet benzeri saplı torba

YAVUZ SULTAN SELİM

Ataları hep sakal uzattıkları halde, Yavuz Sultan Selim sakalını keserdi. Bunun sebebini soranlara “Sakalımı ele vermemek için kesiyorum” dediği rivayet edilir. Bir kulağına da küpe takardı. Son dönemlerde Yavuz’un küpeli göründüğü resimlerin aslında Şah İsmail’e ait olduğu da iddia edilmektedir; ancak Yavuz’un küpe taktığını iddia edenler de, tersini iddia edenler de çok sağlam kanıtlara sahip değildir. Yavuz 22 Eylül 1520’de “aslan pençesi” denen bir çıban yüzünden, henüz 50 yaşında iken vefat etti.

BAKÎ KULLARI

Yavuz Sultan Selim döneminde kurulan “Bakî Kulları” adlı ekibin asıl görevi devlete borcu olanları gözaltına alarak, borcunu vermeye zorlamak, hatta gerekirse tutuklamaktı. Ekip ‘Başbakî Kulu’nun başkanlığında altmış kişiden oluşurdu. Tanzimat dönemine dek süregelen bu ekibin vergilerini ödemeyenleri hapsettikleri özel hapishaneleri bile vardı.

PARGALI’NIN ÇOCUKLARININ SÜNNET DÜĞÜNÜ

Kanuni şehzadelerini muhteşem bir törenle sünnet ettirir. Kısa bir süre sonra da veziri Makbul İbrahim Paşa’nın (Pargalı İbrahim) oğlu sünnet olur. Törene Kanuni de davetlidir. Bir ara Kanuni, vezirine der ki: “Söyle bakalım İbrahim Paşa, senin tören mi daha muhteşem, benimki mi?”

Kanuni övgü beklerken gelen yanıt şaşırtıcıdır: “Elbette benimki sultanım.”

Kanuni şaşırır, nedenini sorunca vezir: “Sizin düğününüzün başmisafiri fakir bendenizdi, benim oğlanın düğününün başmisafiri ise cihan padişahı Kanuni Sultan Süleyman’dı” der…

MİMAR SİNAN’IN GEMİLERİ

Van Gölü’nde yüzen ilk Türk gemisi 16. yüzyılda Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. 1533 yılında Kanuni Sultan Süleyman’ın İran Seferi sırasında Van Gölü’nde karşı kıyıya gitmek için Mimar Sinan iki haftada üç adet kadırga yapıp donatarak büyük itibar kazandı. Büyük sanatkâr o zaman yeniçeri ocağında dülgerlikteki hünerleriyle tanınmış basit bir neferdi.

İNTİHAR EDEN VEZİR PAŞA

İstanbul’da Yenibahçe civarında Mimar Sinan eseri olan Hüsrev Paşa Türbesi, Türk yapı sanatının çok güzel eserlerinden biridir. Türbede yatan Hüsrev Paşa, Kanunî devrinde kubbe vezirliği yapmış, ağırbaşlı ve haysiyet sahibi bir kişiymiş. Divanda Sadrazam Süleyman Paşa ile birbirlerine hançer sıyırmaya kadar varan şiddetli bir tartışma yüzünden azledilince kendisini derin bir üzüntüye kaptırmış. Sarayına kapanarak bir açlık grevine başlamış ve sonunda da ölmüştür. Hüsrev Paşa, Osmanlı tarihi boyunca bu suretle intihar eden tek simadır.

BİZ SENİ UYANIK BİLİYORDUK!

Kanuni devri Osmanlı döneminin en kıymetli zamanıdır. Hem maddi, hem de manevi anlamda Osmanlı Devleti doruk noktasındaydı. Böyle huzur dolu bir ortamda, bir gün kadının biri Kanuni'ye müracaat ederek evinin soyulduğunu belirtmiş ve hırsızın yakalanmasını istemişti. Padişah:

"Bre kadın, bu nasıl uyku ki evin soyuluyor da hiç haberin olmuyor?"deyince, kadın sakin ve rahat bir şekilde:

"Biz seni uyanık biliyorduk Sultanım, onun için bu kadar derin uyuduk" der. Yanındakiler Sultan'ın bu yanıt karşısında küplere bineceğini düşünse de, Kanuni bir anlık sessizlikten sonra, "Haklısın kadın" der ve kadının zararını kendi cebinden öder.

BU DA OSMANLI HERKÜL'Ü!

16. yüzyılın namlı ok atıcı pehlivanlarından Miriâlem Ahmet Ağa 75 yaşındayken bir gün okçular başına gidip ok ısmarlamıştı. Esnaftan bir delikanlı: "Pehlivan! İhtiyarladın artık! Kolunda yay çekecek kuvvet kaldı mı ki?"diye takılınca Ahmet Pehlivan da atını çarşının kapısına sürmüş, kapıdaki zincirlere kollarıyla asılmış ve bacaklarını atının karnına sarmıştı. Sonra kollarını kısınca kendisiyle beraber koca atı da yerden havaya kaldırmış ve gülerek: "Eh oğul, pazularımda azıcık bir şey kalmış gibi!" demişti. Ahmet Ağa'nın daha gencecik bir delikanlıyken memleketi olan Manisa'da odun yüklü bir eşeği bacaklarından tuttuğu gibi havaya kaldırdığı, yeni kesilmiş iki koyunu birer koluyla havada tutarak iki kasaba yüzdürdüğü bilinirse, bu yaptığı da şaşırtıcı olmasa gerek!

'AVRAT PAZARI' NE DEMEK OLA Kİ?

Bir zamanlar İstanbul'da satıcıların da müşterilerin de sadece kadınlardan oluştuğu ve "avrat pazarı" denen pazarlar kurulurdu. Cerrahpaşa'da,

Kocamustafapaşa Caddesi boyunca, Arkadius Sütunu önünden Taşmektep’e, oradan da Bayrampaşa Medresesi ve Türbesi’ne çıkan Yağhane Sokağı’ndan Haseki Caddesi’ne kadar olan kocaman araziye avrat pazarı kurulduğu için sonraları o bölgenin adı da Avratpazarı olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman’ın eşi Hürrem Sultan kendi adına hayrat yaptıracağı zaman da özellikle bu bölgeyi seçmişti.

OSMANLI DÖNEMİNDEN BİR İNSAN HAKLARI BİLDİRİSİ

Kanuni Sultan Süleyman 1389 yılında Kosova Savaşı ile fethedilen Arnavutluk’a bağlı Belgrad Bölgesi’nde yaşayan halkın haklarının korunması için, 1558 yılında Belgrad Kadısı’na gönderdiği “Ferman”da şöyle buyurmaktadır:

“*Devlet askerleri (Sipahiler), biçilmeyip el ile yolunan ottan zorla vergi alırlar imiş, kaldırdım. Askerler ev yakınında bulunan bağ, bahçe ve bostanlardan yemeklik için üretim yapanlardan para almak isterler imiş, almasınlar, yasakladım. Boş yerlere tarla açanlardan, ihya edenlerden vergi alınmasın. Nehir üzerlerindeki dolap ve karaca değirmenler, yeni yapılmış olsalar dahi fazla vergi alınmasın. Askerler, tarla ürünlerini satmak için, halka pazar yerine götürmelerini isterler imiş, pazara götürülmesin, teklif dahi edilmesin. Askerler ‘boyunduruk hakkı’ diye vergi almasınlar. Askerler savaşa gitseler, geride kalan mallarını köy halkından güvenilir adamlar korusunlar. Yeni evlenen askerlerden ‘gerdek hakkı’ diye vergi alınır imiş, bundan böyle alınmasın. Savaş esnasında bile askerler eve girip arı kovanlarına dokunmasınlar. Ve yerleştiği yerde, evleri önünde, sancakları altında kendi geçimleri için ürettikleri arı kovanından dahi vergi alırlar imiş. Onu dahi göresin. Başka kovanlık olmayıp, evleri yanında ve sancakları altında olan kovandan dahi vergi aldırmayasın. Kovan hakkı bahanesi ile askerler savaş esnasında bile bu bahaneyle evlere girmekten men eylensin. Bu husus için şikayet ettirmeyesin.*”

ESKİ ZAMANLARDA ESİR TİCARETİ

Osmanlı, esirliği ve esir ticaretini kaldıran uluslararası anlaşmayı tanıyıncaya kadar, İstanbul'da ki büyük Esir Hanı ve Esir Pazarı, Nuruosmaniye Camii'nin Tavukpazarı tarafında idi. Daha doğrusu, bu cami 18. yüzyılın ikinci yarısında Esir Hanı yanında inşa edilmişti. Oğlan ve kız, köle ve cariye alım satımı türlü uygunsuzluklara, fuhşa müsait olduğu için, esircilik kefalete bağlanmış, esirciler sıkı devlet kontrolü altında tutulmağa çalışılmış, buna rağmen çeşitli edepsizlikler olmuş ve zaman zaman şiddetli tembihler, yasaklar çıkmıştır. Kadın veya erkek esirciler ile esir tellallarının edepsizleri tarafından yapılıp da 16., 17. ve 18. yüzyıllarda İstanbul Kadılığı'na gönderilen fermanlardan öğrendiğimiz başlıca uygunsuzluk, sahibi tarafından satılan köle ve cariyeleri ucuza kapatmaktı, fakat asıl korkunç yanları mesleklerini fuhşa vasıta yapmalarıydı. Kendi ellerindeki taze dul cariyelerle sakalı bıyığı bitmemiş köleleri yüksekçe bir para karşılığında bekâr odalarına götürüp birkaç gün kapattırırlar, haber alınıp da zabıtaca sorguya çekildiklerinde: "Esire talip oldu, pey akçesini[3] verdi, beğenmedi, peyden geçip geri getirdi, günahımız yoktur, usul budur" derlerdi.

[3] Pey akçesi: Peşinat parası.

Bazı kadın esirciler ve özellikle esir tellalları da evleri ve konakları dolaşırlar, güzel ve bakımlı cariyeler için değerinden kat kat üstün bir fiyat vererek; "Bir zengin efendi cariye ister, satıverelim" diye sahip veya sahibesinin tamahını tahrik ederler, bir miktar pey akçesine kızı alırlardı. İstanbul'da ticaretle meşgul zengin Hristiyanlara, Polonya ve Boğdan elçilerine götürürler, büyük bir ücret karşılığında kızı birkaç gün kapatırlar, kıza da sus hakkı bir küpe veya yüzük alıverirler, sonra yerine iade edip: "Huyunu veya kaşını gözünü beğenmedi, peyinden vazgeçti, kıza da

Osmanlı'da inşaat ustalarının çalışması

bir küpe aldı" derlerdi.

1559 (Hicrî: 967) yılında, gayrimüslimlerin esir ve azatlı köle kullanması kesin olarak yasak edildi. Bu yılın Safer[4] ayında İstanbul Kadılığı'na gönderilen bir ferman ile gayrimüslimlerin yanında bulunan azatlı veya esir köle cariyelerin tespiti emredildi. Sonra aynı yılın Cemaziyel Ahir'inde[5] çıkan ikinci bir fermanla gayrimüslimler yanındaki esirlerin bedeli karşılığında sahiplerinden alınarak Müslümanlara satılması ve azatlıların da Müslümanlar yanında çalışmalarının temini emredildi. Bu tarihten itibaren gayrimüslimler köle ve cariye kullanamadılarsa da, yukarıda anlatılan uygunsuz esirciler ve esir tellâlları aracılığıyla nihayet birkaç gece için meşreplerine uygun ve kendi kalplerini hoş edecek köle ve cariye bulmakta sıkıntı çekmediler.

4 Safer: Arabî ayların ikincisi.

5 Cemaziyel Âhir: Arabî ayların altıncısı.

KANUNİ’NİN CENAZE NAMAZLARI

Kanunî Sultan Süleyman’ın cenaze namazı üç defa kılınmıştır: ilk namazı Macaristan’da Zigetvar Kalesi önündeki Türk ordugâhında bulunan otağ-ı hümayunda, büyük padişahın ölümü askerden saklandığı için, gizli olarak kılınmıştı. İkinci namaz babasının cenazesini Belgrad’da karşılayan yeni padişah II. Selim’in de katılımıyla Belgrad sahrasında kılınmıştı ve bu namaza 25.000 kişi katılmıştı. Üçüncü namaz da İstanbul’da, Süleymaniye Camii’nin musalla taşı önünde kılındı. Bu namaza bütün İstanbul halkı katıldı. Gerilere doğru bütün sokaklar, Süleymaniye’den Fatih’e kadar cemaatle dolmuştu… Bu namazın beş yüz imamla kılındığı rivayet olunur. Asrın büyük şairi Bâki’nin de meşhur “Sultan Süleyman Mersiyesi”ni ilk defa bu cenaze töreninde okuduğu, şairi dinleyenlerin hıçkırıklarının gökyüzünü tuttuğu söylenir.

MİMAR SİNAN VE YUMURTALI HARÇ

Dönemin padişahı Sultan II. Selim, Mimar Sinan’a şanına yakışır bir camii inşa etmesini buyurmuş. Sinan hemen kolları sıvamış Selimiye Camii’ni yapmaya başlamış. Temeller kazılmış, iskeleler kurulmuş… Çalışmalar sürerken Mimar Sinan bir gün elinde bir yumurtayla çıkagelmiş. Kendi kendine bir şeyler mırıldanıyormuş, aklından hesap yapıyormuş gibi bir hali varmış. Sonra eğilmiş ve yumurtayı inşaat kumuna kırmış ve başlamış karıştırmaya... Görenler şaşırmış tabii. Bir müddet sonra: “Tüm inşaatta bu harcı kullanacağız.” diye buyurmuş. Sırf bu harç meselesi için Edirne Karaağaç’ta bir çiftlik kurdurtmuş. 30.000 tavuğun her gün düzenli olarak yumurtaları toplanıp kumla ve kille karıştırılıp camide kullanılmış.

II. Selim'in Tuğrası

YOKSA HÜRREM
BİR İTALYAN SOYLUSU MUYDU?

Vatikan Gizli Arşivi'ne araştırmalar yapan Türkiye Katolik Ruhani Reisler Kurulu'nun Resmi Tarihçisi Dr. Rinaldo Marmara dört yıl süren araştırmalarının sonucunu 2012 yılı Nisan ayı başında şöyle açıklamıştır:

Belgede çıkartılan soyağacının en tepesinde Hürrem Sultan'ın annesi olduğu iddia edilen İtalyan asilzadesi Hanne Marsilli'nin adı bulunuyor. Hanne Marsilli'nin çocukları Leonardo Marsilli ve Margherita Marsilli isimlerinin Yazılı olduğu soyağacında daha sonra her iki kardeşin de soyunun devamı ayrı ayrı belirtiliyor. Leonardo'nun ağacında Cesara Marsilli, Alessandro Marsilli, Laura Marsilla ve Fabio Chigi isimleri yazılı. Dr. Marmara bu soyağacına kısa bir not düşmektedir: *"Laura Marsilli'den sonra soyadı Chigi'ye dönüşüyor. Görülen o ki Laura Marsilli, Vatikan'ın en önemli ailelerinden olan Chigi ailesinden birisiyle evlenmiş ve bu evlilikten de Fabio Chigi yanı Papa 7. Alessandro dünyaya gelmiş"*

Soy ağacının diğer ucunda ise tanıdık iki isim görülmektedir: Sultan Süleyman ve La Rossa (Kızıl) lakaplı Margherita Marsilli. Bu iki ismin hemen altında Selim, İbrahim ve Mehmet isimleri yazılıdır. Dr. Marmara'ya göre: *"Sultan Süleyman ve Hürrem Sultan'ın oğlu Selim, 11. Osmanlı padişahı olarak tahta çıktı. Soyağacında Selim'den sonraki diğer padişahların adı belirtilmemiş ve 18. Osmanlı padişahı 1. İbrahim ile 19. Osmanlı Padişahı 4. Mehmet'in adı yazılmış. 4. Mehmet'in adının altına da "Hükmeden Padişah" notu düşülmüş. Demek ki bu belge hazırlandığında Osmanlı tahtında 4. Mehmet oturuyordu."*

Rinaldi’nin araştırmalarında bulduğu bir belgeye göre de *“Hürrem Sultan bugüne kadar sanıldığı gibi yoksul bir Ukraynalı köle değil, hem İtalyan hem de zengin bir ailenin kızı. Hatta ailesinin şatosu var. Ancak bu belge Hürrem Sultan ile ilgili hazırlanmamış. Bu belgenin üçüncü sayfasında bir soyağacı çıkartılıyor. Bu soyağacına göre ise Hürrem Sultan’ın soyundan gelen Padişah 4. Mehmet ile erkek kardeşi Leonardo’nun soyundan gelen Papa 7. Alessandro akrabadır.”*

KOL VE SAKAL MESELESİ

Osmanlı donanmasının ilk defa bozguna uğradığı İnebahtı Deniz Savaşı’ndan sonra, II. Selim’in emriyle yeni bir donanma kurulur. Donanmayı kurmakla görevlendirilen Kılıç Ali Paşa bahar ayında donanmayı her şeyi ile hazırlamıştı. İnebahtı Savaşı bozgunundan sonra Sokollu[6] Mehmet Paşa 7 Mart 1573’de Venedik Büyükelçisi Barbaro’ya:

6 Bazı ciddi kaynaklarda bile “Sokullu” yazılışına rastladığımız bu sadrazamın asıl adı “Bajo Nenadić”tir ve Sırp Ortodoks olarak doğmuş, 1516 yılında devşirme olarak Osmanlı’ya alınmıştır. Doğduğu yerin adı Sırpçada “Sokolovići”, Osmanlıcada “Sokol” olduğu için “Sokollu” lakabını almış olması çok doğaldır… (Bu konuda Prof. Mustafa İmamović’in makalesi okunmaya değer: http://web.archive.org/web/20091027141616/http://www.geocities.com/famous_bosniaks/MEHMED_PASA_SOKOLOVICH.html)

“Biz sizden Kıbrıs’ı alarak kolunuzu kestik. Siz ise donanmamızı İnebahtı Savaşı’nda yenmekle bizim sakalımızı tıraş ettiniz. Kesilen kol yerine gelmez ama tıraş edilen sakal daha gür biter!”

SUMATRA’DAKİ TÜRK ÇANI

Sumatra adasındaki en büyük kilisenin çanı eski bir Türk topundan yapılmıştır ve üzerinde II. Selim’in tuğrası vardır. 1570 yılında Sumatra’dan gelen bir istek üzerine oraya gönderilen silahlar arasında Açe elçisinin II. Selim’e hediye olarak verdiği bir torba Sumatra biberine ithafen, ‘lada seçupak’ (bir torba biber) adlı dev top da bulunmaktaydı. Bu top 16’ıncı

asırda Sumatra Müslümanlarına yardım için İstanbul’dan gönderilen Türk döküm ustaları tarafından orada dökülmüş, üzerine de bu ada Müslümanlarının Osmanlı’ya tabiiyetinin alâmeti olarak bu padişahın tuğrası konmuştu.

GARİP HUYLU BİR VEZİR

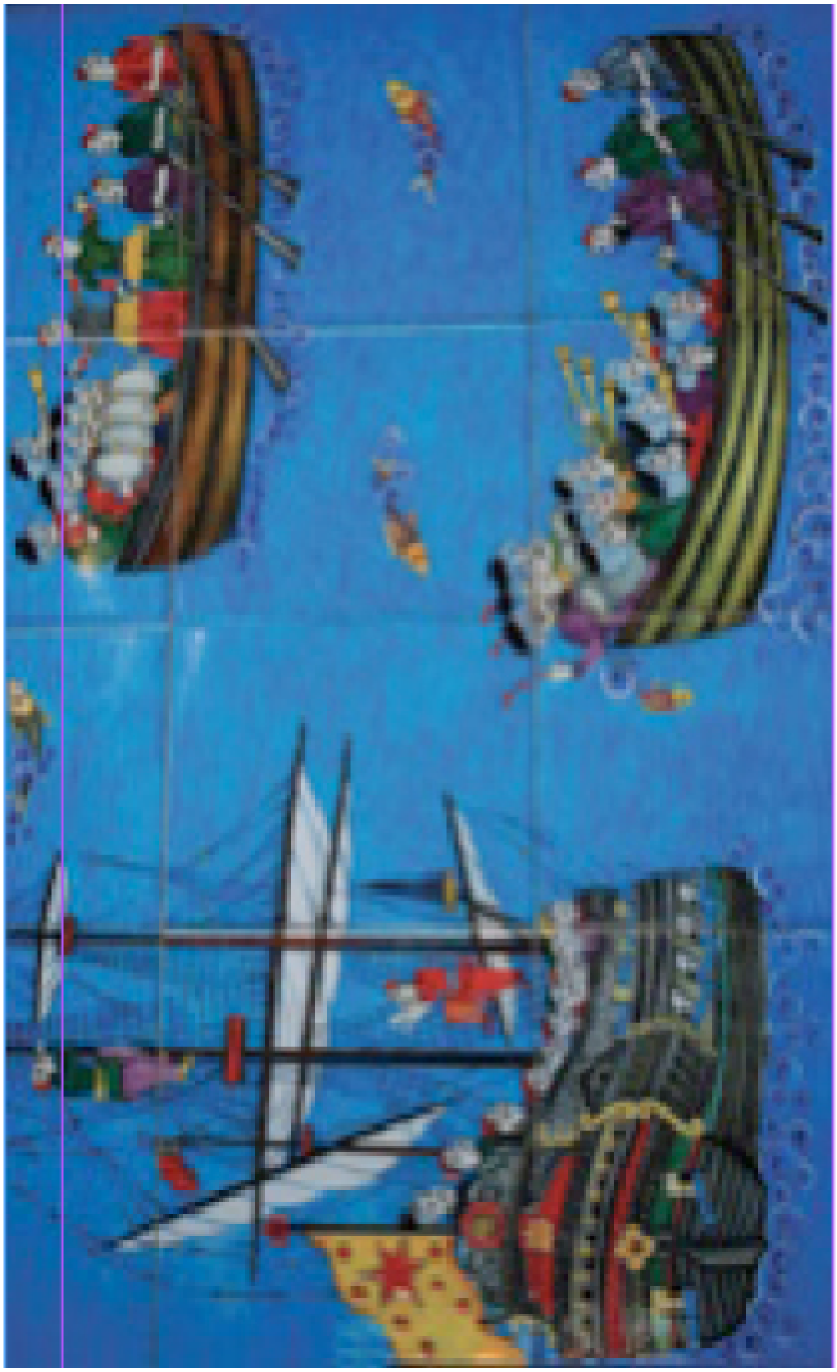
16. yüzyılın en namlı vezirlerinden Gürcistan Fatihi Özdemiroğlu Osman Paşa (1528 – 1585) geceleri yatakta yatmazdı. Her akşam saz, söz ve köçek oyunlarıyla eğlenirdi. Önünde kurulmuş bir işret sofrası bulundurmazdı; el çırpar saki içkisini getirir, diğer içoğlanları da ellerinde tabaklarla önünde diz çökerek çeşitli mezeleri sunarlar ve sonra edeple çekilirlerdi. İçki, saz ve köçek faslı bitince, Osman Paşa, mutemet hizmetkarı olan sakisini çağırır, başını bu gencin omzuna dayar öylece birkaç saat uyurdu, sonra kalkar, abdest alır, teheccüd namazına durur, hüngür hüngür ağlayarak ibadet ederdi. Öyle ki seccadeden kalktığı zaman seccadenin gözyaşlarıyla bir bardak su dökülmüş gibi ıslanmış olduğunu görürlerdi.

MAYMUNLARIN İDAMI

Osmanlı Türklerinin maymunları donanmada görevlendirdikleri, bu hayvanları gemilerin serenlerine çıkartmak suretiyle gözcülük yaptırdıkları eskiden beri bilinmektedir. Akdeniz’i Türk gölü haline getiren Osmanlılar, özellikle II. Bayezit’ten sonra gemicilik sanatıyla, deniz seferlerinin incelikleriyle daha fazla meşgul oldular. Bu arada, uzağı görme yeteneği son derece gelişmiş olan eğitimli maymunlardan yararlanma yoluna gidilmişti. Kısaca söylemek gerekirse, ünlü denizcilerimiz maymunları birer dürbün veya teleskop gibi kullanıyorlardı. Kuzey Afrika’dan getirilen iri maymunları Gelibolu ve İstanbul tersanelerinde bir güzel eğittikten sonra, savaş gemilerinde gözcü olarak görevlendiriyorlardı. İşte böyle ciddi bir şekilde terbiye edilen gözcü maymunlar gemilerin serenlerine ve cundalarına çıkıyorlar, ufukları gözetliyorlar, engin denizlerde kendilerine

doğru yanaşmakta olan bir gemi görünce, kendilerine özgü yöntemlerle derhal aşağıya haber verip gerekli önlemlerin alınmasına vesile oluyorlardı...

Eski İstanbul’da yelken, halat, makara, zift, varil… Kısacası bütün gemici ihtiyaçlarının satıldığı yer Galata’da, iki köprü başı arasındaki saha idi. Gazi Köprüsü başında, Sokollu Mehmet Paşa Camii (Azapkapısı Camii) civarında da bir sıra maymuncu dükkânı vardı; burada tersane gemileri ve tüccar gemileri için eğitimli maymunlar satılırdı. III. Murat’ın hocası olup daha sonra da Rumeli kazaskerliği yapan Molla Abdülkerim Efendi gayet tutucu, sinirli, her aklına geleni yapan, padişah üzerindeki nüfuzuna dayanarak hiç kimseden korkmayan bir adamdı. Güzel konuşur, camilerde vaaz ettiği zaman dinleyicileri çok memnun ederdi. Bir gün, bu hoca bir kitapta “maymun cinselliğe âlet olur” diye bir yazı okumuş, sinirinden ateş kesilmişti. Hemen arkasına binlerce insan toplayarak

Osmanlı'da bir düğün minyatürü

Azapkapısı Çarşısı’na gitmiş, maymuncu dükkânlarını basmış, ne kadar maymun varsa yakalatıp hayvancıkları oradaki ağaçlara astırarak idam ettirmişti. Bu olaydan sonra hocaya da “Maymunkeş[7] İmam” lakabı takılmıştı.

[7] Maymunkeş: Halkın yanlış bir dilbilgisiyle, “Maymuncu” anlamına getirmek isteyerek kullandığı bu söz aslında “maymun çeken” (esrar çekmek gibi) anlamına gelen Arapça+Türkçe+Farsça bir tamlama olmuş…

TOP GÜLLESİ YAPILARAK İDAM EDİLEN ADAM

Osmanlı’da yakalanan ağır suçluların işkencelerle idam edilmesi yaygın bir uygulamaydı. Bu işkenceler bazen de çengele asma, çarmıha germe, hatta kazığa oturtma biçimlerinde yapılırdı. 16. yüzyıl sonlarında, Bostancıbaşılardan Ferhat Ağa bir defaya mahsus olarak bir de “topla atma” cezası icat etmişti: Suçlu genç bir yeniçeri idi, bir imamın nikâhlı genç karısını kandırıp kaçırmış, kadının saçlarını keserek oğlan kıyafetine sokmuş, bir müddet yanında pervasızca gezdirmişti. Üsküdar’da yakalandı, Tophane’ye götürüldü. Ferhat Ağa o kadar kızmıştı ki o dönemde yaygın olan çengel, çarmıh, kazık gibi ağır cezaları az gördü; delikanlıyı çırılçıplak soydurttu, bilek, dirsek, diz ve ayak eklemlerini demir çekiçlerle kırdırıp zavallıyı yağlı paçavralara sararak bir havan topunun namlusuna gülle gibi tıktırttı, sonra topu ateşleterek havaya fırlattı, paramparça etti.

GAZİ KOÇ

16. yüzyıl sonlarında Almanlar, Macaristan’daki Sobotska kalemizi kuşattılar. Bu kuşatma bir Kurban Bayramı arifesine rastlamıştı. Kalenin muhafızları bayramda kesmek için gayet büyük bir koç beslemişlerdi; kendilerine imdat gelmeyeceğini anlayan 100 kadar muhafız atlarına bindiler ve kaleden yalınkılıç çıkarak düşmanın kuşatma hatlarını yardılar ve kurtuldular. Bu çıkış hücumuna kaledeki koç da katılmış ve boynuzlarıyla iki Alman askeri öldürerek, atlılarla beraber Budin’e kadar gelmişti. Askerler adını “Gazi Koç” koydular ve Kurban Bayramı’nda Budin’de kestiler.

UĞURSUZ SAAT

Müverrih Peçevî İbrahim Efendi cellât mezadı ve uğursuz eşyalar üzerine son derece etkileyici bir hikaye aktarmaktadır:

16. yüzyıl sonu saray ricalinden Kapıağası Gazanfer Ağa, Padişah III. Murat üzerindeki sonsuz nüfuzu sayesinde rüşvet yolundan büyük bir servet yapmıştı. O zamanlar İstanbul'da Rüstem Ağa isminde namlı bir saatçi ve kuyumcu vardı. Gerçekten büyük sanatkârdı ve Gazanfer Ağa bu zata fevkalâde kıymetli elmaslarla süslü bir koyun saati[8] yaptırmıştı. Saatin mücevherlerini de kendisi vermişti. Kapı Ağası Gazanfer Ağa cellâda verilince, Ağa'nın kıymetli taşlarla süslü saati koynundan çıkmış, cellâdın eline düşmüştü. Cellâtlar başlı başına bir servet olan bu saat için bir mezat yaptılar. Saati cellât mezadından Tırnakçı Hasan Paşa satın almıştı. Kısa süre sonra Tırnakçı Paşa da idam olundu, saat yine cellât mezadına düştü. Bu sefer de bu harikulâde güzel saati pek ucuz bir bedel karşılığında Kasım Paşa satın aldı. Bir iki ay geçmedi, Kasım Paşa da cellâda verildi, saat onun da koynundan çıktı ve üçüncü defa cellât mezadına düştü. Bu sefer de Gazanfer Ağa'nın uğursuz saatini Sadrazam Derviş Paşa satın aldı ve "Civan Bey" lakaplı kardeşine hediye etti. Civan Bey'in asıl adı bilinmemektedir; çünkü pek genç yaşında, yani tüysüz bir delikanlı iken sadrazamın himayesiyle Eğriboz Sancak Beyliği'ne tayin edilmiş ve "Civan Bey" dene dene adı unutulmuştur.

8 Koyun saati: Cep saatinin daha büyüğü olup, koyunda taşınan saat.

Müverrih Reçeli İbrahim Efendi ile bu Civan Bey Eğriboz'daki Bey konağının deniz üstüne kurulmuş salaş taraçasında sohbet ediyorlarmış. Söz saatten açılmış. İbrahim Efendi de saat meraklısı imiş. Civan Bey koynundan çok süslü bir saat çıkararak müverrihe göstermiş. İbrahim Efendi: "Ömrümde bu kadar güzel saat görmedim!" deyince Civan Bey de saatin hikâyesini anlatmış. Peçevî elindeki saati hemen bırakarak "Bu nasıl hediye! Böyle uğursuz saati insan düşmanına vermez!" demiş. Bu söz Civan Bey'i etkilemiş, hemen hançeriyle saatin elmaslarını çıkarmış ve bir çekiç ile de çarklarını kırarak denize atmış…

Denizin dibinde saatin parıltısı bile görülüyormuş.

Civan Bey'le İbrahim Efendi taraçada otururlarken bir atlı gelmiş, Civan Bey'e vazifesinden azledildiğini tebliğ etmiş. Civan Bey şaşırmış: "Azlimizi gerektiren bir şeyimiz yok idi!" demiş. Gelen adam: "Beyim! Sadrazam Derviş Paşa idam olundu. Sizin de idamınız için ferman çıkıp Bostancıbaşılara gönderildi, ama sonra şefaatçileriniz himmet ettiler. İkinci

bir ferman ile ben gönderildim ve idamınızla görevlendirilenlere ancak yarım saat önce yetişebildim!" cevabını vermiş.

Bu olayı aktaranlar der ki, ikinci fermanı getiren adam, idam fermanını getirenlere Civan Bey meşhur saati çekiç ile kırdığı anda yetişmişti!

BAŞIYLA FUTBOL OYNANAN VEZİR

16. yüzyıl sonlarında, III. Mehmet devrinin büyük nüfuz sahibi vezirlerinden Doğancı Kara Mehmet Paşa aslında bir Ermeni idi. III. Mehmet'in maiyetine şehzadeliğinde girmiş, terbiyesi, zarafeti, nüktedanlığı ile bu padişahın has nedimeleri arasına girmişti. Kubbe veziri (devlet bakanı) idi, fakat padişah ona öyle takdir ediyordu ki herkes kendisini sadrazamlığa en kuvvetli aday olarak görüyordu. Sadrazam Bosnalı İbrahim Paşa ile aralarının açılması kendisini felakete sürükledi. Gayet kurnaz ve sinsi olan İbrahim Paşa hasmını mahvetmek için, makamının geniş yetkilerini kullanamadı, padişahtan çekindi. Ama el altından askeri teşvik etti, askere ulufe[9] dağıtılacağı bir divan gününde asker para alamayınca Kara Mehmet Paşa'nın başını istedi ve ayak diredi. "Padişah Mehmet Paşa'yı bize tercih ederse biz de bizi seven bir şehzadeyi ona tercih ederiz" dediler. Padişah büyük bir ızdırap içinde Mehmet Paşa'yı feda etti. Paşa divandan kaldırılıp siyaset meydanına götürüldü, başı kesildi. Kesik başı alan yeniçerilerle sipahiler saray avlularından Atmeydanı'na kadar, top gibi, ayaklarıyla vurarak oradan oraya yuvarlaya yuvarlaya götürdüler, bir türlü ellerinden almak mümkün olmadı. Sonunda, kendi sadık kâhyası paşanın kesik kellesini 400 altına asilerden satın aldı ve gövdesinin yanına koyarak gömdürdü.

[9] Ulufe: Osmanlı'da askerlere üç ayda bir verilen maaş.

SOKOLLUZÂDE HASANPAŞA'NIN CENNET BAĞI

Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa'nın oğlu Hasan Paşa 16. yüzyıl sonlarının en namlı ve en zengin vezirlerindendir. Müverrih Peçevî İbrahim Efendi onun hayatından söz ederken şöyle anlatır: "*Gayet yakışıklı, gösterişli, bir şehbaz ve şehlevend vezirdi. Ama çok mağrurdu, gözüne kimseyi kestirmez, akranı şöyle dursun üstüne bile iltifat etmezdi. Yanında daima bir mahbup gözde hazinedarı bulunurdu, kendi ne giyerse hazinedarı oğlana da onun eşini giydirirdi. Bindiği atın eşi ata bindirir ve hazinedarı ile at başı beraber giderlerdi. Çoğunlukla da al atlas entari giyerdi. Beline altı parça süslü paftadan oluşan bir altın kemer bağlardı ki bu kemerin paftaları üzerinde Zümrüdüanka kuşu resimleri vardı. Bağdat valisi iken üstat kuyumculara gümüşten büyük bir bahçe yaptırmıştı. Kurulup toplanabilen ve paşa tarafından "cennet bağı" adı verilmiş olan bu gümüş çiçek bahçesi bahar açmış dallardan, nar ve turunç fidanlarından oluşmuş, pek güzel ve seyretmesi insanı hayretten hayrete düşüren bir kuyumculuk şaheseriydi. Hasan Paşa bir gün Bağdat'tan gelirken haydut saldırısına uğradı. Sokolluzâde'nin yanında maiyetinden başka kuvvet olmadığından, Tokat Kalesi'ne kapanmaya mecbur olmuştu. Peşindeki haydut Deli Hasan bir taraftan Tokat'ı kuşatma altına almış, diğer taraftan da Paşa'nın ardı sıra gelen ağırlığını, hazinesini ve meşhur cennet bağını eline geçirmişti. Deli Hasan, Paşa'nın hazinesini eşkıyaya bölüştürürken kıymetli kumaşları arşın yerine kılıçla ölçtürmüş, altın ve mücevheri de kalkan ile üleştirmişti. Cennet bağına gelince önce onu kurdurmuş, ayakdaşlarıyla beraber bir müddet seyretmiş ve sonra o sanat eserini de kırdırarak adamlarına dağıtmıştı. Hasan Paşa'ya gelince bir sabah Tokat Kalesi burçlarında Deli Hasan'ın baldırıçıplak ordusunu seyrederken karşı tarafta bir keskin nişancı tarafından atılan bir kurşunla alnından vurularak ölmüştü.*"

"HAYATI ROMAN" BİR ADAM:
ABAZA MEHMET PAŞA

I. Ahmet zamanında Anadolu'da yaşanan Celâli İsyanı'nın ileri gelen simalarından Canbolat oğlu Ali Bey'in Mehmet isminde gayet sevgili bir Abaza kölesi vardı. Bir an bile yanından ayırmadığı bu çocuğu kendisine hazinedar yapmıştı. Sadrazam Kuyucu Murat Paşa, Canbolat oğlu ile

yaptığı çok kanlı bir muharebede Celâlîleri bozguna uğratmış, koca Oruç Ovası yaralı ve ölülerle kaplanmıştı… Paşa bunları ölü-yaralı diye ayırmakla uğraşmaktansa kocaman kuyular kazdırıp tamamını gömdü. Zaten “Kuyucu” lakabı da bu olaydan gelmedir…

Takip kuvvetlerinin getirdiği esirlerin de sorguya çekilmeden kuyuların ağzında diz çökertilip boyunları vuruluyordu. Canbolat oğlunun hazinedarı Abaza Mehmet de yakalanmıştı, henüz 15-16 yaşlarında ve melekler kadar güzel bir gençti. Boynu vurulmak üzere çökertilmişken Mehmet’i yeniçeri ağası Halil Ağa gördü, acıdı, ölümden kurtararak yanına aldı, manevî evlat edindi. Abaza Mehmet, Halil Ağa’nın himayesinde devlet hizmetine girdi. Babalığı sadrazam olunca o da vali ve “Abaza Mehmet Paşa” oldu. Fakat Oruç Ovası’ndaki müthiş hatıra, Murat Paşa’nın kuyusu gözünün önünden hiçbir zaman silinmedi ve o gün kendisini öldürmek için çökertmiş yeniçerilere karşı içinde sönmez bir kin besledi. Paşa Erzurum Valisi iken İstanbul’da Genç Osman, yeniçerilerin çıkardığı bir ihtilâlde tahttan indirilmiş ve Yedikule Zindanı’nda boğulmuştu. Abaza Mehmet Paşa bunu fırsat bildi, Sultan Osman’ın kan davasını güderek isyan etti ve işe Erzurum’dan başlayarak, ne kadar yeniçeri varsa öldürttü. Sonra Sivas’ı ele geçirdi ve orada da bir yeniçeri katliamı yaptı. Erzurum’dan Kayseri’ye kadar Anadolu’da yeniçeri dolaşamaz olmuştu. Yeniçeriler kısa diz çakşırı giyerlerdi; bundan ötürü dizleri, baldır ve bacaklarına nispetle yanık tenli olurdu. Yollardaki bütün yolcular Abaza’nın askerleri tarafından çevrilir, çakşırları çıkartılıp dizleri muayene olunurdu: Kısa diz çakşırı giymek huyu olup da yeniçeri olmayan nice masum insanlar da “sen yeniçerisin” diye idam olunmuştu. Abaza isyanı beş yıldan fazla sürdü. Nihayet IV. Murat zamanında aman diledi, affedildi. İstanbul’a geldi, bu genç padişahın yakın dostu ve has nedimi oldu. Yakışıklı ve güzel adamdı, giyimine, kuşamına aşırı itina eden şık bir adamdı. İstanbul’da onun gibi giyinmek moda oldu, padişah bile “Abaza kesimi” (Çerkeska) denilen giysilerden yaptırdı. Aslında, valiliğinden büyük bir serveti vardı, ama padişahın en sevgili gözdesi Silâhtar Mustafa Paşa ile geçinemedi. Mustafa Paşa’nın babası Bosnalı Sinan Bezirgân adında bir adamdı ve eskiden Abaza Paşa’nın gadrine uğramıştı. Mustafa Paşa bunu unutmamıştı. Silahtar’ın telkinleriyle padişahın gözünden düşürüldü. Bir gün saraya davet edildi, gelir gelmez Bostancıbaşı Duca Mustafa Ağa tarafından tevkif edildi ve Çinili Köşk’e hapsedildi. Akşamın alacakaranlığında da idam için ferman çıktı. Cellât Kara Ali yamağıyla köşke geldi. Kendilerine namaza durmuş birisini

gösterip: “Abaza Paşa budur!” dediler, onlar da kement atıp boğdu. Ertesi günü, Padişah’ın emriyle Abaza Mehmet Paşa’ya büyük bir cenaze düzenlendi. Naaş, Vezneciler’de, vaktiyle henüz bir çocukken kendisini öldürtmek isteyen Kuyucu Murat Paşa’nın türbesinde, bu meşhur sadrazamın yanına defnedildi.

Aradan yıllar geçti, IV. Murat öldü, Sultan İbrahim padişah oldu. Silâhtar Mustafa Paşa idam olundu, Bostancıbaşı Duca Mustafa da bir valilik ile İstanbul’dan sürüldü.

1620 (Hicrî: 1036) yılında idi, bir gün İran sınırından bir adam Erzurum’a çıkageldi ve “Ben Abaza Mehmet Paşa’yım!” diye Erzurum’daki Abaza Paşa sarayına geçti kuruldu. Abaza Paşa’nın Erzurum’daki eski dostları ziyaretine koştular. Evet… Bu adam, yıllarca evvel İstanbul’da idamını işittikleri Abaza Mehmet Paşa idi… Kendilerine eski günlerin anılarından bahsediyor, hatta onların unuttuğu birçok şeyi o hatırlıyordu! Paşa, macerasını eski arkadaşına şöylece nakletmişti:

“Silâhtar Mustafa’nın ısrarlarına mağlup olan IV. Murat bir içki sofrasında Abaza’yı öldürteceğine söz vermişti; fakat pek az sonra bu kararına pişman olmuştu. Has nedimini tevkif ettirmiş, sarayda Abaza Paşa diye bir idam mahkûmunu boğdurtmuştu. Paşayı da gece, saray rıhtımından tebdil kıyafetle bir gemiye bindirmişler, Gelibolu’ya göndermişlerdi. Abaza Paşa oradan bir Cezayir gemisine atlamış, Cezayir’e gitmiş, adını sanını değiştirerek korsan olmuştu… Bir zamanlar giyinişi, kıyafeti İstanbul gençleri tarafından taklit edilen zarif adam yalın ayaklı, çıplak baldırlı, eli çatal bıçaklı bir Mehmet Dayı idi artık ve bir kadırga sahibi olmuştu. Yedi yıl Akdeniz’de dolaşmış, Septe Boğazı’ndan Atlas Okyanusu’na çıkmış ve bir deniz muharebesinde Danimarkalılara esir düşmüştü. Danimarkalılar da onu Portekiz Kralı’nın gemicilerine satmışlardı. Portekizliler Doğu lisanlarına aşina olan bu esirden çevirmen olarak yararlanmak istemişler, onu bir Portekiz filosuyla Hint seferine yollamışlardı. Fakat Mehmet Dayı’nın bindiği gemi Çin sularında müthiş bir fırtınaya tutularak batmış, yalnız bu Müslüman gemici, bir kalas parçasının üstünde sahile düşüp canını kurtarmıştı. Düştüğü sahil halkı Müslüman’dı, onunda Müslüman ve bir Osmanlı padişahının nedimi ve paşası olduğunu öğrenince kendisine hürmet göstermişler, yol harçlığı vermişlerdi. Abaza Mehmet Paşa da bir kervana katılarak Çin, Türkeli, Horasan, Belh ve Buhara üzerinden İran’a, oradan da Erzurum’a gelmişti. Abaza Mehmet Paşa’nın gelişi ve ağzından

dinlenen baş döndürücü maceraları bütün Erzurum halkını heyecana düşürmüştü. Veli Süleyman Paşa

Yeni Camii

keyfiyeti ayrıntılı bir raporla İstanbul'a, Sultan İbrahim'e bildirdi. Zaten evhamlı ve hasta olan Sultan İbrahim sonsuz bir telaşa düştü… Koca bir padişahın fermanıyla idam olunan bir adam yıllar sonra elini kolunu sallayarak meydana çıkarsa, o padişahın kendisi de bir gün ahretten dönebilirdi. Duca Mustafa Paşa çağırıldı ve keyfiyet kendisinden soruldu. Eski Bostancıbaşı kellesinden korktu *"Erzurum'a gelen adam bir sahtekârdır, Abaza Paşa'yı ben padişah fermanıyla idam ettim"* dedi. Padişah cellât Kara Ali'yi çağırttı. Müthiş cellât da "Vallahi padişahım, akşam namazından sonra idi. Ortalık karanlıktı, yüzükoyun yatmış bir adam gösterdiler, 'budur' dediler, boğdum, yüzünü görmedim!" dedi.

Erzurum Valisi Süleyman Paşa'ya bir idam fermanı daha gönderildi. Vali de Abaza Mehmet Paşa'yı sarayına davet etti, gelir gelmez de valinin iç oğlanları üzerine hançer düşürerek öldürdüler. Abaza Paşa'nın gövdesinden ayrılan kesik başı İstanbul'a yollandı; fakat bu kesik talihsiz baş, Erzurum'dan İstanbul'a kadar bozulmuş, derisi yüzülmüş tanınmaz bir hale gelmişti. İstanbul'da bulunan eski bendelerinin hiçbiri kesin bir şey söyleyemedi. Herkes "hem odur, hem değildir!" diyordu...

ŞEHZADE MUSTAFA’NIN HAZİN ÖLÜMÜ

III. Murat’ın çeşitli kadınlardan, oğlan ve kız 102 çocuğu olduğu söylenir. Ölümünde bunlardan 20 erkek evladı hayatta idi… En büyükleri Şehzade Mehmet padişah oldu ve padişah olur olmaz, öbür on dokuz kardeşini idam ettirdi. Bunlardan Mustafa ve Bayezit 17-18 yaşlarında, Osman ve Abdullah 13-15 yaşlarında, geri kalan on beşi de henüz meme çocuğu idiler. Bu olaylar Osmanlı hanedanı tarihinin en korkunç cinayetlerindendir. Büyük şehzadenin hocası devrin kıymetli şairlerinden Nev’î Efendi idi. Bu zatın anlattığına göre, özellikle Şehzade Mustafa gayet güzel bir çocukmuş, zarif ve ince ruhlu imiş, çok güzel konuşurmuş ve şiire, edebiyata karşı da fevkalâde meraklı, hevesli imiş. Babasının ölümünü ve büyük kardeşi Mehmet’in tahta çıktığını öğrenince, kendisini bekleyen feci sonu hissetmiş ve hemen bir kâğıt parçasına şu beyiti yazarak hocası Nev’î Efendi’ye bir veda mektubu gibi yollamıştı:

Nâsiyemde Kâtib-i Kudret ne yazdı bilmedim
(*Kudretli Kâtip [Allah] alnımda ne yazdı bilmedim*)
Âh kim bu Gülşen-i âlemde bir kez gülmedim
(*Âh ki bu âlemin gül bahçesinde bir kez gülmedim*)

YAPIMI 66 YIL SÜREN CAMİİ

İstanbul’un sembolü olan eserlerden Yeni Camii’nin temelleri Ağustos 1597 tarihinde atıldı. Arazi denize yakın olduğu için gece gündüz, sekiz ay boyunca temellerdeki sular çekildi. Cami inşaatı devam ederken 1603 tarihinde III. Mehmet öldü. Camiyi yaptırmaya karar veren Valide Safiye Sultan gücünü kaybettiği için, caminin yapımına yıllarca ara verildi. Bu ara 1660 yılında caminin yeniden başlayan inşaatı devam ederken oldukça uzun süren, büyük bir yangın çıktı. Hasbahçe’den Unkapanı’na kadar olan yerler yandı. Yangında cami de zarar gördü. Padişah IV. Mehmet’in annesi Valide Turhan Sultan cami etrafında yanan evlerin arsalarını alarak çarşı ve pazar yaptırdı.

Caminin yapımı 1663 yılında tamamlandı. Böylece Sultan Ahmet Camii'nden önce yapımına başlanan eser Sultan Ahmet Camii'nden yıllar sonra tamamlanabildi. Camii Safiye Sultan tarafından yaptırılmaya başlandı. Fakat Valide Turhan Sultan zamanında tamamlandı. Bu nedenle camiye "Valide Sultan Camisi" de denmekteydi. Valide sultanlar tarafından birçok yerde yaptırılan camilerden ayrılması için bu camiye "Yeni Valide Sultan Camisi" denmiştir. Zamanla yalnızca "Yeni Cami" olarak anılmaya başlandı.

İSTANBUL İÇİNDE ATA BİNME YASAĞI

Tanzimat'tan önceki devirde, İstanbul'da padişahtan başka ancak üç kişi, eğer ata veya tercih ederlerse arabaya binmek hakkına sahipti: Şeyhülislam, Rumeli Kazaskeri ve Anadolu Kazaskeri. Vezirler, devlet ricali ve zata mahsus bir imtiyaz ile ekalliyet âyan ve eşrafı ancak ata binebilirlerdi. 17. yüzyılın ilk yıllarına kadar ricalden sayılmayan memurlar ve serveti ne olursa olsun halk büyük şehir içinde ata da binemezdi. Sıradan vatandaşlar ancak eşeğe veya eşek vs. hayvanlar tarafından çekilen küçük arabalara binebilirlerdi. Türk töresinde çok önemli yeri olan at, Osmanlı'da da bir soyluluk simgesiydi. Ata binme yasağına nasıl titizlikle uygulandığını göstermesi açısından, şu olaya bakabiliriz:

"Hilye-i Peygamberî" adlı dinî niteliği yüksek ve pek tutulan eserin yazarı Hâkanî Mehmet Bey bu eserini bitirdiği 1598 yılında yetmiş yaşını aşmış bulunuyordu. Görevi Babıâli Kalemi'nde, konağı da Edirnekapı civarında idi. Eseri saraydan en aşağı halk tabakasına kadar, büyük bir heyecanla karşılanınca şaire, sadaret makamından ne tür bir ödül istediği soruldu. Şair: "Artık ihtiyar oldum, her gün Edirnekapısı'na kadar yaya gidip gelmeye kudretim kalmadı, müsaade buyrulursa hayvan ile gidip gelsem" cevabını verdi. Oysa Hâkanî Mehmet Bey'in rütbesinde bir memurun ata binmesi yasaktı ve şairin yüksek hatırı için bile devlet düzeni bozulmadı. Hükümet Babıâli civarında bir ev alıp şaire hediye etmeyi tercih etti ve sanatçının arzusunu böylece yerine getirdi. Fakat bir müddet sonra, Müslümanlar hakkındaki şehir içinde ata binme yasağı kaldırıldı.

CELLÂTLAR VE ECEL ŞERBETİ

Osmanlı döneminde cellâtlar genellikle Hırvat dönmeleri veya Çingenelerden seçilirdi ve 15. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmışlardı. 16. yüzyılda padişahın özel koruması olan dilsizler, aynı zamanda cellât görevi de görürlerdi. Dilsizler padişahın en küçük bir işaretinin dahi ne anlama geldiğini çok iyi bilirlerdi. Sağır ve dilsizlere bu vazifenin verilmesi mahkûmun son çığlıklarını duyup etkilenmemeleri ya da kurbanın yalvarmasıyla merhamete gelmemeleri içindi.

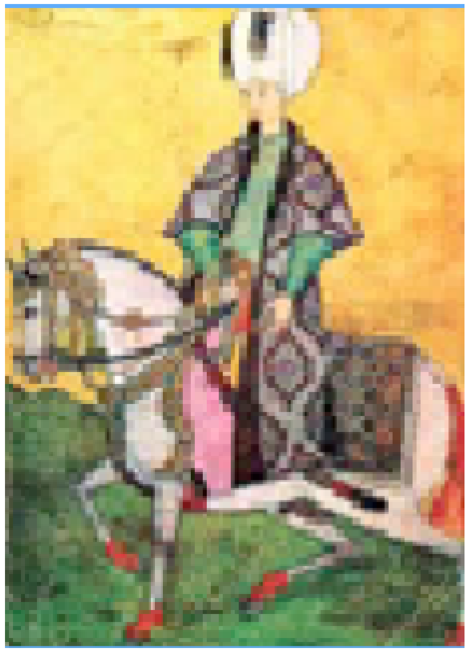
16. yy da bostancı ocağına bağlı bir de cellât ocağı kuruldu. İlk kurulduğu zamanlar cellât ocağında beş cellât varken, zamanla cellâtların sayısı artarak yetmişe ulaştı. Cellâtların lideri olan Cellâtbaşı, bostancıların lideri Bostancıbaşı'na bağlıydı. Sıradan mahkûmların cezalarını diğer cellâtlar infaz ederken, devlet adamlarının ve önemli kişilerin infazını Cellâtbaşı gerçekleştirirdi. Vezirlerin, kazaskerlerin, beylerbeyilerin vs. üst düzey devlet adamlarının idamlarında Bostancıbaşı da bulunur, idam fermanını okuyarak, mahkûmu teselli eden sözler söylerdi. Sonra da Cellâtbaşı infazı gerçekleştirirdi. Saraydan çıkan infaz emri eğer idam sarayda olacaksa Bostancıbaşı'ya, saray veya İstanbul dışında olacaksa Kapıcıbaşı'ya verilirdi.

"Bostancıbaşı! Götürün şu mendeburu Balıkhane Kasrı'na."

Padişahın söylediği bu cümle, Arz Odası'nın duvarlarında yankılanınca, karşısındaki kişi buz kesilir, ölümün soğuk nefesini ensesinde hissederdi. Bostancıbaşı cellâtların başıydı. Balıkhane Kasrı ise idamlık siyasi mahkûmların idam edilmeden önce üç gün bekletildikleri zindandı. Bu mekân Gülhane Parkı'nın sahile yakın kısmında bulunan kızıl renkli, büyükçe bir kasırdı. İdamlık mahkûmlar önce bostancıların kollarında bu kasra gönderilirler, haklarında verilen karar Divan-ı Hümayun'da tekrar görüşülüp suçu sabit olduğu ve ölümü hak ettiği anlaşılırsa, mahkûm üçüncü gün idam edilirdi. Böylelikle Osmanlı sultanları anlık bir öfke ve yanlış bir kararla bir masumun kanına girmemiş oluyorlardı.

Üç gün boyunca bu zindanın soğuk odalarında akıbetini bekleyen mahkûmun, affedilmesi için dua etmekten başka elinden bir şey gelmezdi. Üçüncü gün sonunda zindanın demir kapısı açılır ve elinde tepsiyle, insan azmanı Bostancıbaşı görünürdü. Tepsideki bir kadeh şerbeti mahkûma

sunmak için gelen bostancı, saygıda kusur etmezdi. Sessizce içeri girer, saygıyla şerbeti sunardı.

Bu şerbete “ecel şerbeti” denirdi. Genellikle pek konuşma olmazdı aralarında. Çünkü mahkûm Bostancıbaşı’nın getirdiği kadehin renginden akıbetini anlardı. Eğer şerbet beyaz kadehle gelmişse affedildiğine, kırmızı kadehle gelmişse idam edileceğine işaretti. Kadeh beyazsa mahkûmun yüzüne kan gelir, rahat bir nefes alarak şerbetini içer ve yine bostancıların nezaretinde kendisi için sahilde, yalı köşkünün önündeki bostancı kayıkhanesinde hazırlanmış çektiriye binerek, sürgün edildiği mekâna doğru yol alırdı. Çünkü idamdan affedilmenin karşılığı sürgündü. Beyaz kadehin anlamı buydu. Kızıl kadehe gelince… Ölüm demek olan kızıl renkli kadehi görür görmez mahkûmun yüzündeki kan çekilir, beti benzi atar, suratı bembeyaz kesilirdi korkudan. Zira az sonra içeceği buz gibi kızılcık şerbeti onun ecel şerbeti olurdu…

CELLÂT MEZADI

Bir mahkûm cellâda verildi mi giysileri dahil üzerinden çıkan her şey cellâtların olurdu. Bu eşyalar toplanır ve yılda bir veya iki defa büyük bir mezat ile satılır, bedelleri de cellâtlar arasında bölüşülürdü. Bu satışa

“Cellât Mezadı” denilirdi. Cellât mezatlarında çok değerli eşyalar bulunurdu ve sahipleri cellât elinde can verdiklerinden, bir uğursuzluk yorularak gerçek değerlerinden çok ucuza satılırdı. Ama yine de cellât mezadına çok az insan itibar ederdi. Bazı devlet adamları ve zenginler cellâdın pençesi yakalarına yapışmadan önce, üzerlerinde bulunan değerli kürkleri, yüzükleri, saatleri, keselerini çıkarırlar, orada bulunanlara: “Beni anar, bir Fatiha okursunuz!” diyerek hediye ederlerdi.

DEVŞİRME GENÇLER

17. yüzyılın başına gelindiğinde, Osmanlı’daki devşirme kurumunun kuralları iyice belli olmuştu: Devşirilecek gençlerin sekiz yaşından küçük ve yirmi yaşından büyük olmaması gerekirdi ve ailelerinin de Acem, Çingene, Kürt, Türk, Gürcü, Rus veya Yahudi olmaması şartı vardı. En önemli şart ise sağlam yapılı, yakışıklı ve Hristiyan olmalarıydı. Devşirme kurumu, tamamı devşirmelerden oluşan yeniçeri ocağının 1826’da ortadan kaldırılmasıyla birlikte tarihe karışmıştır.

DEĞERBİLİR KAPTAN YUSUF PAŞA

17. yüzyıl başlarında Dalmaçya'da Nadin kasabasında sancak beyinin ahırında uşak olarak çalışan on üç yaşında bir çocuk vardı. Herkes tarafından horlanan bu çocuğa bir gün bir dul kadın acımış ve çıplak ayaklarına kocasından kalmış kocaman bir çift partal kundura giydirmişti. Nadin'den bir görev ile bir Kapıcıbaşı geçti, sancak beyinin konağında misafir oldu ve küçük ahır uşağının zekâ ile parlayan gözleri ve kir tabakaları altında kaybolmuş güzelliği dikkatini çekti, çocuğu yıkayıp temizlettikten sonra alıp İstanbul'a getirdi, saraya verdi. Enderun-u Hümâyun çocukları arasına katılan çocuğa güzelliğinden ötürü Yusuf adı verildi. Nadinli Yusuf kısa zamanda yükseldi. Kaptan Paşa oldu. Bir gün Nadin'e Kaptan Paşa'nın bir adamı geldi ve sancak beyine mühürlü, meşin bir torba verdi. Bir mektupta da şunlar yazılıydı: "Falan yerde oturan Marya isminde bir dul kadın vardır. Eğer sağ ise, bu torba kendisine sancak beyinin ve Nadin kadısının huzurunda verilecek ve bir senet düzenlenip bana gönderilecektir." Kadın sağ idi, ama çok yoksul düşmüştü. Kadının ve sancak beyinin huzurunda, Kaptan Paşa'nın torbası kendisine teslim edildi. Torbanın içinde bir çift kocaman, partal kundura vardı ve içleri altınla doldurulmuştu. Yusuf Paşa kısa bir mektup yazmıştı: "Anacığım, bir kış günü donmuş çıplak ayaklarına bu kunduraları giydirdiğin kimsesiz çocuk ölünceye kadar seni unutmayacaktır."

AT EVLİYASI

Tarihimizde Genç Osman adıyla da anılan II. Osman atı 'Sisli Kır'ı o kadar çok severdi ki atı öldüğü zaman düzenlenen bir cenaze töreninin ardından Üsküdar'daki saray bahçesine gömülmüş ve başucuna da bir kitabe dikilmişti. Üsküdar'daki sarayın yıkılıp yerine Selimiye Kışlası ve camiinin yapılması sırasında atın mezarı da ortada bir yerde kalmıştı. Bu

dönemde halk bu mezardan “At Evliyası” olarak söz etmeye başladı ve hastalanan atlar şifa bulsunlar diye bu mezara getirilmeye başlandı. Hasta atını buraya getiren sahibi atını mezarın çevresinde üç tur dolaştırıyor ve edilen duaların ardından atın iyileşeceği umuluyordu. Sonunda durum kontrolden çıkmaya başlayınca müze yetkilileri duruma el koydular ve bu değerli kitabeyi İstanbul Arkeoloji Müzesi’ne koyup mezarı da oradan kaldırdılar ve “At Evliyası” efsanesi böylece sona ermiş oldu. Boyu 96 cm. eni 72 cm. olan bu mezar taşının kitabesinde şu dörtlük yazılıdır:

Zılli Hak Hazreti Osman Hânın
(Hakkın koruyucusu Hazreti Osman Han’ın)
Sislikır nâm atı öğülmüştür
(Sisli Kır adındaki atı övülmüştür)
Emr-i Yezdan ile mevt irişicek
(Tanrı’nın emri ile ölüm erişince de)
Bu mekan içre o gömülmüştür
(Bu mekan içine o gömülmüştür)

Sene 1028 (Miladi: 1619)

LANETLİ 65. ORTA

Padişah Genç Osman’ı öldürenler, yeniçeri ocağının 65. ortasından idiler. İhtilâlden sonra bu orta (tabur) kaldırılmış olup, her ulufe dağıtımında sıra bu ortaya gelince, adı üç defa okunur, hiç ses verilmez ve üçüncü okunuşta yeniçeri başçavuşu: “Yoktur… ” diye seslenir, bunun üzerine ikinci avluyu doldurmuş olan yeniçeriler, hep bir ağızdan: “Yok olsun…” diye karşılık verirlerdi.

EN HAYIRLI AÇIK ARTTIRMA

Sultan IV. Murat kızı Kaya Esmehan Sultan’ı Melek Ahmet Paşa’yla evlendirir. Hanım Sultan ve eşi Melek Ahmet Paşa Boğaziçi’nde,

Kuzguncuk’ta otururlar. Her yıl tekrarladıkları bir âdetleri vardır. Konaktaki fazla eşyayı her Ramazan kendi kapı halkına haraç-mezat satmak! Bu garip mezada katılanlar pek sevinirlerdi. Aldıkları eşyaya karşı vereceklerini seve seve edaya çalışırlardı. Belli günde mezatçı bağırır: “Bir altın sahan! Haydi bir kapaklı, altın sahan. Yok mu talibi?”

- Kaça? Kaça?

- Bir yetim okutmaya. Hadi bir yetim okutmak isteyen yok mu? İki yetim... Üç yetim...

Arttırma başlar. En fazla ödeyen talibine “altın sahan” verilirdi. Mezatçı pek süslü, mücevherli bir kılıç gösterir, gözler kamaşır, böyle böyle yetimler okutulur, dullar korunur, garipler gözetilirdi…

GECELERİ FENERSİZ SOKAĞA ÇIKMA YASAĞI

Sokakların devlet tarafından aydınlatılmadığı devirlerde böyle bir yasak, çeşitli bakımdan uygunsuz bir takım insanların türlü türlü kötülüklerini önlemek için zorunlu görülmüştü. Türkiye’de sokaklara fenerler konuluncaya kadar devamlı surette uygulanmış bir yasaktır. Hatta bazı olağanüstü durumlarda, özellikle İstanbul’da kopan ihtilâllerde, yatsıdan sonra her ne suretle olursa olsun gece sokağa çıkmak dahi yasak edilmiştir. Yatsıdan sonra sokağa fenersiz çıkma yasağı, en şiddetli bir şekilde IV. Murat zamanında uygulanmış, bu yüzden İstanbul’da sekiz-on sene içinde binden fazla insan idam edilmiş ve halka korku verilmişti.

Naima’nın aktardığına göre:

“Padişah bir gece Hocapaşa mahallesinde tebdil geziyormuş. Hocapaşa Camii imamının bir taze yiğit olan oğlu, yatsı namazından sonra camiyi kapamış, o civarda olan evlerine fenersiz giderken Sultan Murat’a rastlamış. Delikanlının yolunu kesen Sultan Murat gazapla: “Sen benim

Kahvehanede nargile ve tütün içenler

yasağımı işitmedin mi?" diye bağırmış.

Delikanlı, padişahı karşısında görüp onun kızgın ve heybetli sesini işitince, donakalmış: "Padişahım… Ben imamın oğluyum… Camiye geç kaldım… Fener yok… Evimiz de şuracıkta…" diyecek olmuş ama kim dinler. Padişah yanındaki cellâda emretmiş, çocukcağızı kement atıp oracıkta boğuvermişler."

Yine aynı şiddet devrinde, İstanbul'da geceleri yatsı namazından sonra evlerde ışık yakma yasağı konmuştu.

IV. MURAT DÖNEMİNDE TÜTÜN YASAĞI

Tütün memleketimize ancak 17. yüzyıl başlarında, I. Ahmet zamanında İngiliz gemicileri tarafından getirilmiş ve kısa bir zaman içinde, ayak takımından devlet büyüklerine ve ulemaya varınca her sınıf ve tabak arasında yayılmıştı. Sigara kağıdı on dokuzuncu asırda kullanılmaya başlandı; tütün her yerde olduğu gibi bizde de lüle içinde çubukla içilirdi. Zenginler arasında lüle çubuk, aynı zamanda bir ziynet eşyası haline getirilmiş, sanat eseri diyebileceğimiz, kıymetli taşlarla süslü murassa lüleler ve çubuklar yaptırılmıştı.

İlk şiddetli tütün yasağını koyan ve tütün içenlere aman vermeyip ölüm cezasına çarptıran IV. Murat'tır. Bir anarşi devrinde, henüz on dört yaşında iken tahta çıkan bu hükümdar saltanatının ilk yıllarında çok kanlı askerî ihtilâllerle karşılaşmıştı. Öyle ki, bir seferinde gözde yakınları elinden zorla alınarak idam edildikten sonra, kendi tahtı ve hayatı bile tehlikeye düşmüştü. On sekiz yaşına basıp devlet idaresini bizzat eline alınca da baskıcı bir hükümdar olmuştu. Hicrî 1043 (Miladî: 1633) yılı Safer ayının 27. Cuma günü İstanbul'da Cibali Kapısı dışında bir kalafat yerinde bir kalafatçı funda yakıp gemi kalafat ederken, ateş şiddetlenmiş, kol kol yayılarak tam yirmi dört saat içinde İstanbul'un dörtte birini kül etmişti. Yangından sonra halk arasında türlü dedikodular başlamış, bilhassa, tütün keyfi için gidilen kahvehanelerde genç padişahın uğursuzluğundan bahsedilir olmuştu. Bunun üzerine IV. Murat önce kahvehanelerin yıkılmasını ve yerlerine bekâr, nalbant ve debbağ odaları yaptırılmasını emretmiş, tütün içilmesini de yasak ettirerek tellallar vasıtasıyla tütün içenlerin aman verilmeyip idam edileceklerini ilân ettirmişti. Devrin ulemasından ve mutaassıp sofulardan Kadızade Mehmet Efendi de müthiş bir tütün düşmanı idi ve Padişahın da bu zata karşı hürmeti vardı. Kadızade Efendi Sultan Murat'ı tütün içenlere karşı amansız davranmaya teşvik edenlerden biriydi. İlk zamanlarda, halk tütün yasağına pek kulak asmamıştı, fakat bir duman keyfi uğruna kelle verenlerin sayısı kabardıkça, başta İstanbul gelmek üzere bütün imparatorluk halkını ciddî bir endişe aldı. Öyle ki, hemen her sabah sokaklarda, kırk-elli ceset görülüyordu. Cellâtlar tütün içerken yakalananların başlarını vurup kellelerini koltuklarının altına bırakıyor, padişahın emri gereği olarak da ne için öldürüldüklerini anlatmak için, tütün çubuğunu da kesik başın ağzına veriyorlardı. Tütün içenleri arayıp yakalamak için bir hafiye teşkilâtı kurulmuştu. Bunlar geceleri bir hırsız gibi şüphelendikleri evlerin, bekâr odalarının damlarına çıkarlar, bacaları koklayarak tütün kokusu ararlardı. Çünkü tiryakilerin (bir baskını olursa tütün içtikleri yere tütün dumanı ve kokusu sineceğinden) çubuklarını evlerinin ocakları içinde tüttürdükleri söyleniyordu. Bu hafiyeler yazın da mesire yerlerine dağılırlar, kırlarda çayırlarda tütün içen olur mu diye gözetlerlerdi. Hatta bizzat padişah yaz demeden kış demeden, gece gündüz kılık değiştirip gezerdi.

Tütün, içki, afyon gibi bütün keyif verici madde yasakları bu hükümdarın ölümüne kadar cezası idam olmak üzere bütün şiddetiyle devam etmesine rağmen keyif bağımlılığının önüne geçilememişti. İçe çekilecek birkaç

nefes duman için ölüm tehlikesini göze alan tiryaki kahramanlar ve fedailer her zaman, her yerde bulunmuştu. Öyle ki, örneğin 1638 yılında, IV. Murat Bağdat seferine çıktığında, kendi kumandası altındaki Ordu-yi Hümayun'da bile gizli olarak tütün içenler pek çoktu. Ordu Üçpınar menzilinde konakladığında, gece kuytu bir yere çekilip tütün içen on bir kişi, kılık değiştirmiş dolaşan IV. Murat tarafından bizzat yakalanmış ve derhal idam edilmişlerdi. İçlerinden biri
Ütücüzade lakabıyla tanınan oldukça yüksek bir memur, biri de Kapıcıbaşı idi. Reha menzilinde de ikisi yeniçeri olmak üzere on dört tütün tiryakisi yakalanmış ve gündüz ordugâhta herkesin gözü önünde katledilmişlerdi. Halep'te yirmi kişi idam olunmuştu. Ordu ilerledikçe, her menzilde beşer, onar, yirmişer idam ediliyor, ibret olmak üzere, asılanlardan bazılarının çubukları ağızlarına verilerek teşhir ediliyordu. Fakat bu ölüm cezaları kimseye ibret olmuyor, sadece ortalığa dehşet saçıyordu.

Naima şöyle anlatır: *"Bu tütünü içenlerin kimi orduda eli ve ayağı kırılıp siyaset olunur ve kiminin eli ve ayağı Otağ-ı Hümayun önünde kırılır, kimin boynu vurulurdu. Kimini dört parça ederlerdi."*

Bağdat Seferi sırasında bir gün gayet güzel cins bir at, üzerinde son derece kıymetli eyer takımı ile bağlandığı yerden boşanmış, başı boş gezen dolaşan padişahın otağı önüne kadar gelmişti. Orada yakalanan hayvan, sahibinin bulunması için tellala verilip ordu içinde gezdirilmiş ve kimse hayvana sahip çıkmamıştı. Bunun üzerine şüphe uyanmış, üzerindeki eyer araştırılmış, iç tarafta, gizli bir göz içinde bir tütün lülesi ve bir kese tütün bulunmuştu. Sahibinin başı korkusundan hayvanı feda ettiği anlaşılmıştı.

İDAMINDA BİLE ESPRİ YAPAN ŞAİR: NEF'Î

Vezir Bayram Paşa'ya yazdığı ve bir yerinde vezire
"sen kadar düşmen-i devlet mi olur a hınzır
(senin kadar büyük devlet düşmanı mı olur)
ne turur saltanatun sahibi bilsem a köpek"
(neden durur saltanatın sahibi, bilsem a köpek)
diye hitap ettiği şiirinden dolayı ünlü hiciv şairi Nef'î idama mahkum olmuştur. İdamına dakikalar kala, araya birilerinin girmesi sonucu,

Dârüssaâde Ağası şairin affı için aracılık yapıp sadrazama mektup yazmayı kabul eder. Nef'î ise başında durmuş, mektubu yazan zenci ağayı seyretmektedir. Az sonra bir damla siyah mürekkep kalemden düşüp beyaz kâğıda damlayınca, Nef'î çenesini tutamaz ve zenci ağaya dönerek, ölümüne sebep olan son espriyi yapar: "Efendim, teriniz damladı!"

Ağa öfkelenip mektubu yırtarken, Nef'î cellâdın yağlı kemendine teslim edilir ve sarayın odunluğunda kementle boğularak cesedi denize atılır.

Ölümünden sonra kendisi için söylenen beyit meşhurdur:

"Gökten nazîre indi Sihâm-ı Kazâ'sına
Nef'i diliyle uğradı Hakk'ın belâsına"

IV. MURAT VE BEKRİ MUSTAFA

Osmanlı'da içki yasağının en amansız devri, kendi de içkiyi pek seven, hatta sonunda sirozdan[10] ölen IV. Murat dönemi olmuştur. Ne kadar garip bir tesadüftür ki sarhoşların piri Bekri Mustafa da o devirde yaşamıştır; muhtemeldir ki ölümsüz şöhretini, o müthiş yasağa rağmen içki içmesi yüzünden ve Padişah'ın özel ilgisine uğrayarak başını cellât pençesinden kurtarmasından almış olacaktır. Bekri Mustafa üzerine nakledilen en güzel fıkralardan birini hatırlayalım:

10 Bazı kaynaklara göre, IV. Murat'ın ölüm nedeni gut (damla) hastalığıdır, ama aşırı alkol kullanımının her iki hastalığın da nedeni olduğu bilinmektedir…

Mustafa Üsküdar iskelesinde kayıkçılık yaparken, bir gün Sultan Murat ile Sadrazam Bayram Paşa kılık değiştirmiş halde gelirler ve özellikle koca ayyaşın kayığına binerler. Sahilden bir hayli açılınca, kayıkçı rakı testisini dikip birkaç yudum çeker. Sultan Murat: "Baba testiyi uzat, bir yudum da ben içeyim!" der. Mustafa güler: "Sen içemezsin oğul, içindeki su değil, rakı!" der. Padişah: "Niye içemeyelim?" deyince: "Tahammül edemezsiniz, belli olur, hem kendinizi hem beni yakarsınız!" der. Beriki ısrar edince testiyi uzatır… Yol aladursunlar, testi elden ele dolaşır… Bir ara Sultan Murat: "Baba, sen padişah yasağından korkmaz mısın?" diye sorar. Bekri Mustafa: "Korkarım, amma padişah beni burada nerden görecek?" der. Padişah: "Ya ben haber verirsem?" deyince: "Veremezsin, sen de içtin, kellemiz beraber düşer!" cevabını verir. Bunun üzerine çakırkeyif olan

hükümdar: “Ya ben padişah, bu adam da Sadrazam Bayram Paşa ise!” deyince, Bekri Mustafa kürekleri bırakıp kahkahayı atar:

“Hay köftehor! Ben demedim mi tahammül edemezsin diye! Şunun şurasında iki yudum rakı içtiniz, biriniz padişah, biriniz vezir olmağa kalktınız!”

Osmanlı'da at arabası

AFYON TİRYAKİSİ HEKİMBAŞI

Eski dönemlerde alkollü içki ve tütün gibi keyif vericiler yanında afyon da epey yaygındı. Özellikle alkolü haram kabul ettiği için kullanmayan ulema arasında afyon tiryakiliği boldu. IV. Murat’ın yasaklarla dolu baskı devrinde afyon kullanmak da yasak edilmişti. Padişahın bu yasağına kurban olanların başında kendi Hekimbaşı Emir Çelebi gelir. Kıymetli bir hekim, zarif ve rint bir adam olan Emir Çelebi’nin öldürülmesi Türkiye tarihinde bir eşine rastlanmayan olaylardandır. Çok şiddetli içki yasağına rağmen, padişahın gözdeleri, nedimleri, kendi de içkiyi seven hükümdarın içki âlemlerine katılırlardı. IV. Murat zaman zaman Hekimbaşı’nın durumunda değişiklikler sezerek keyif verici maddeler kullandığını hissetmiş ve bir gün “Efendi, sen afyon yutar mısın?” diye sormuştu. Zavallı Emir Çelebi başını kaybetme korkusundan yalan söylemiş: “Hayır Sultanım!” diye inkâr etmiş.

Padişahın gözde Silâhdarı Mahbub Mustafa Paşa himaye etmek istediği bir hekimi hassa hekimleri arasına almasını Emir Çelebi’den rica etmiş, Emir Çelebi de bu ricayı emir kabul ederek derhal yerine getirecek yerde:

“Bir gedik boşalsın, verelim” demek gafletini göstermiş. Silâhdar Paşa da Hekimbaşı’ya bu nedenden kin bağlamış…

Emîr Çelebi gayet güzel satranç oynardı. Sultan Murat da namlı satrançççılardandı ve bir gün Emîr Çelebi’yi çağırtmış, Silâhdar Mustafa Paşa: “Behey Padişahım! Ol tiryaki afyonunu yemeden gelemez!” demişti.

Sultan Murat: “Ben sordum, Emîr Çelebi afyon yemez ve padişahlara yalan söylenmeyeceğini de bilir” karşılığını verince, Mustafa Paşa: “Başı korkusundan gerçeği söylememiştir, Emir Çelebi afyon yer, ben de bunu size kanıtlarım!” demişti.

O sıralarda, yani 1638 yılında da, Sultan Murat Bağdat Seferi’ne çıkmıştı. Yolda Silâhdar Paşa, Emir Çelebi’nin özel hizmetkârlarından bir oğlanı para ile elde ederek efendisinin afyonunu nerede sakladığını ve ne zamanlar yuttuğunu öğrenmişti. Anlatan tarihçinin deyimiyle “bu veled-i zina” birkaç akçeye tamah edip velinimetinin sırrını ifşa etmiş: “Afyonunu ben hazırlarım, bir altın hokkası vardır, çakşırının içindeki entarisinin cebinde saklar, padişahın yanında fazlaca kalırsa, abdest bahanesiyle kalkar, keyfini tazeler” diye haber vermişti. Ordu Nizip menziline geldiğinde IV. Murat, Emir Çelebi’yi yine satranç oynamağa otağa çağırmıştı. Oyun arasında Hekimbaşı abdest bahanesiyle kalktığında, Silâhdar Mustafa Paşa: “Hekimbaşı afyonunu yutmaya gitti!” demişti. IV. Murat “Mustafa! Bu biçareye niçin iftira edersin, ne istersin?” deyince, garazkâr Mustafa Paşa: “Padişahım entari ceplerini yokla, afyon çıkmazsa ben yalancı, müfteri olayım!” demişti. Emir Çelebi huzura dönünce, Sultan Murat entari cebinde ne var ise çıkarmasını emretmiş, düşman hilesine uğradığını gören Emir Çelebi de altın hokkasını çıkarmıştı. Sultan Murat: “Efendi, bu nedir?” diye sorunca, Hekimbaşı biraz tereddütten sonra itiraf etmiş: “Padişahım ıslah olunmuş, zararı gitmiş afyon özüdür!” demişti. Altın hokkanın içinde tahminen on dirhem kadar afyon varmış… O anda gazaba gelen, fakat gazabını gizleyen hükümdar: “Eğer zararı gitmiş ise, hepsini ye de görelim!” diye emretmişti. Emir Çelebi birkaç küçük parça yuttuktan sonra: “Bu kadar yeter padişahım! Kuluna yazıktır. Bu hokkanın içindeki panzehir dahi olsa hepsi yenmez!” diye yalvarmış, fakat kızmış olan padişah, Emir Çelebi’ye hokkanın içindeki afyonun hepsini yedirmiş ve zorla satranç tahtasının başına oturtmuştu: “Sen bir hekimsin! Yediğin zehrin zararını da defedersin!” demiş ve birbiri arkasından zor ile üç oyun oynatmıştı ve tabii bu müddet zarfında, Emir Çelebi, zorla yediği on dirhem afyonun vücudunda yapacağı etkiyi giderecek tıbbî müdahaleyi yapamamıştı.

Nihayet satranç tahtası önünde düşüp bayılınca çadırına götürülmüş, hizmetkârları telâş içinde tedavisine koşmuşlar, Emir Çelebi: “Bana artık ilâç gerekmez, Silâhdar gibi bir düşman zamanında ölüm, yaşamaktan hayırdır, bana bir kâse karlı buzlu şerbet verin!” demiş ve sunulan şerbeti içtikten sonra da ölmüştü.

ARABA YASAĞI

17. yüzyıl ortalarında, 1647 yılında da, bir sinir hastası olan Sultan İbrahim, İstanbul şehrinin içine gündüzleri araba girmesini yasak etmişti. Bir gün Davutpaşa’daki bir üfürükçü hocaya okunmaya giderken yolda bir arabaya rastladı. Son derece sinirlendi ve bu basit zabıta olayından sadrazamı sorumlu tuttu. Sadrazam Boşnak Salih Paşa’yı (ki değerli, namuslu bir vezir olarak bilinirdi) gittiği üfürükçünün evine çağırttı ve hazırda başka ip bulunamayınca, koca sadrazamı gözünün önünde bir kuyu ipi ile boğdurttu.

Tarihçi İsmail Hakkı Uzunçarşılı ise *Vecihî Tarihi*’ne yaptığı bir atıfla, Boşnak Salih Paşa’nın aslında padişahın tahttan indirilmesi konusunda çalışmalar yaptığı ve durumun Şeyhülislam Abdürrahim Efendi tarafından Valide Sultan’a bildirilmesi sonucu öldürüldüğünü, araba yasağı ihlalinin basit bir bahane olduğunu öne sürmektedir.

ATEŞTEN DİLEKÇE

17. yüzyılın ikinci yarısında, görülen haksızlık ve zulümden bizzat padişaha şikâyet edebilmek için, huzura çıkamayanlar son bir çareye başvurmuşlardı. Padişahın sahil saraylarından birinde pencere önünde oturması gözlenir ve hemen bir kayık ile denize açılarak, içinde saman, talaş, hasır parçaları veya ziftli paçavralar bulunan bir kap baş üstüne konulup tutuşturulurdu. Bu “Padişahım, her taraftan gördüğüm haksızlık ve zulüm ile artık başımda ateş yanıyor. Son ümidim sendedir, sana sığınıyorum, fakat beni senin yanına sokmuyorlar!” demekti. Bunu gören

padişah derhal şikâyetçiyi huzuruna getirtir, derdini dinleyerek gereken emirleri verirdi. Ateşten dilekçelerin en parlak örneği Naima Tarihi'nin dördüncü cildinde 1648 yılı için anlatılmaktadır:

"Yedi tane İngiliz tüccar kalyonu Galata önünde derya ortasında ak bayraklar çekip bütün mürettebatı güverte üzerine dizilir, başlarında birer bakraç zift yakıp bağrışmağa başlarlar. Derhal saraydan adam gönderilip durum öğrenilir. Gemideki mallardan önce ticari anlaşmalarla belirlenen % 3 yerine % 6 gümrük vergisi alınmış, sonra da satın alınan takriben 15.000 kuruşluk mallarının bedeli ödenmediği gibi, gemi kaptanlarına limanı derhal terk etmeleri emredilmiş… 'Bu mezalim üzerimizden kaldırılsın, yoksa gemilerimizle beraber ateşlerde yanarız' demek isterlermiş. Bunu öğrenen Sultan I. İbrahim, hemen Çavuşbaşı Ağa'yı Sadrazam Tezkereci Ahmet Paşa'ya[11] *göndererek İngilizlere yapılan haksızlığı tamir ettirmiş."*

11 Ölümünden sonra yaşanan hazin olaydan ötürü, bu sadrazam aynı zamanda Hezarpâre (Bin Parça) Ahmet Paşa olarak da bilinecektir.

İdama götürülen bir mahkûm

ESKİ BİR HAMAM YÖNETMELİĞİ

Aşağıdaki satırlar Sultan İbrahim'in ilk saltanat yıllarında, 1640 (Hicrî 1050) senesinde düzenlenmiş bir narh defterinden alınmıştır. Zamanımızdan 372 yıl önceki İstanbul hayatında, bir çarşı hamamında, hamamcı ve hamam

müstahdemlerinin uymaları gereken düzeni göstermesi, belli başlı yasakları belirtmesi açısında pek değerlidir:

• Hamama gusül için girenden bir akçe alına, kese sürünüp tıraş olandan iki akçe alına. Hamamcıya mürüvveten[12] fazla verilen bahşiş reddolunmaz. Müşteri mürüvveten tellak ve natıra akçe verse de hamamcı onların ücretini yine verir.

12 Mürüvveten: İnsaniyetlikten ötürü.

• Müşteri, özellikle yoksullar ve dışarlıklı misafirler mürüvveten akçe vermedikçe tellak ve natır akçe talep etmeyeler,
• Tellak müşteriyi tıraş ederken boynuna peştamal tuta ki teri üzerine akmaya,
• Müşteriye riayet olunup pak ve kuru peştamal ve silecek verile,
• Tellak ve natır ipek peştamal kullanalar,
• Müşteri istediği tellağı tutabile,
• Tellak ve natır, müşteri çıkarken (bahşiş için) müşteriyi göz hapsine almayalar,
• Kefere için halvetten özel kurna olup Müslümanlara zahmet vermeyeler ve halvete girmeyeler,
• Keferenin avratları da erleri gibi, Müslüman avratlarından ayrılıp en aşağı yerde soyunup kurnaları dahi ayrı ola…

CELLÂT İŞKENCELERİ

Eski zamanlardan bugüne, mahkûmları konuşturmak için cellâtlar tarafından işkence yapılması en sık karşılaşılan insanlık dışı uygulamalardan biridir. Osmanlı döneminde uygulanan işkencelerden bazıları şunlardı: Ustura ile diri diri deri yüzmek, saçları kesilen başa ateşte kızıl hale getirilmiş demir tas giydirmek, sinirleri cımbızla çekmek, bir organın içine sonda gibi burgu sokmak, kaynar sudan soğuk suya ve soğuk sudan kaynar suya sokup çıkartmak, çekiçle kol ve bacak, el ve ayak kemiklerini kırmak… İdamından önce kendisine bu korkunç işkenceler uygulanmış devlet adamları bile olmuştur ki bunlar arasında 17. yüzyıl

başdefterdarlarından Yahnikapan Abdülkerim Paşa[13] ile Sadrazam Melek Ahmet Paşa'nın kethüdası (içişleri bakanı) Gadde kethüda da vardır...

13 Osmanlı kaynakları, Başdefterdar Yahnikapan Abdülkerim Paşa'ya 'Yahnikapan' lakabının öğrenciliği yıllarında Sultan Bayezid İmarethanesi'nde öteki medrese öğrencileriyle birlikte yemek yerken 'yemeklere karşı sergilediği şiddetli hücum' nedeniyle verildiği ve paşanın o günlerde herkesin önündeki yemeği alıp midesine indirmesiyle ünlü olduğu anlatılır.

Usulen, bir devlet adamı idama mahkûm olunca ferman kendisine Bostancıbaşı tarafından eteği öpülerek hürmet gösterilerek tebliğ edilir, teselli yollu sözler söylenir ve abdest alıp iki rekât namaz kılmasına izin verilirdi. Bu tebliğ de çoğunlukla metanetle karşılanırdı. Örneğin, Viyana bozgunundan sonra, Belgrat'ta idam edilen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa namaz kıldıktan sonra "vücudum toprağa düşsün" diyerek odanın kilimlerini toplatmış, uzun sakalını kendi eliyle kaldırarak cellâdın kemendi geçirmesine yardım etmiş ve cellâda "sanatını maharetle yap" demişti.

Cellât gönderilip taşrada idam edilen siyasî mahkûmların başı hükmün infazından sonra, yolda bozulmaması için bal doldurulmuş bir kıl torba içinde, cellât tarafından İstanbul'a getirilir ve payitahtta yıkandıktan sonra teşhir ve defnedilirdi.

PADİŞAHTAN ANNESİNİ İSTEYEN MECZUP

17. yüzyılda Osman Dede isminde bir meczup, Aksaray'da yeniçeri kulluğunun önündeki kaldırımda tam elli yıl yaz ve kış boyunca anadan doğma bir şekilde oturmuştu. Yerinden yalnız geceleri, zorunlu ihtiyaçlar için kısa bir zaman için ayrılırdı. Bir gün, kılık değiştirmiş gezen hükümdar IV. Murat'a: "Murat! Murat! Dul ananı bana nikâhla verir misin?" diye lâf atmış, bu amansız padişahtan anası Kösem Sultan'ı istemişti. Herkes Osman Dede'nin idam olunacağını tahmin etmişti. Fakat Sultan Murat saraya döner dönmez bir kriz geçirdi; bu kendisinin ölümüne sebep olacak olan siroz krizi idi. Nitekim hemen yatağa yattı. Osman Dede bir müddet sonra kaldırım üstünde eceliyle öldü.

BİR ŞAİRİN CENAZESİ

17. yüzyılın büyük şairi Şeyhülislâm Yahya Efendi öldüğü zaman cenazesi o kadar kalabalık olmuştu ki Fatih Camii'nde kılınan namazından sonra cenaze alayı yapılamadı, herkes olduğu yerde durdu ve tabut Çarşamba'daki kabre kadar, elden ele yürüdü.

CELLÂT KARA ALİ

Osmanlı tarihindeki en meşhur ve en korkunç cellâtlardan biri Kara Ali'dir. Sultan İbrahim'in de cellâdı olan Kara Ali tarihe 'padişah cellâdı' olarak geçmişti. Evliya Çelebi Kara Ali ve yamaklarının giyimlerinden, sürekli üstlerinde taşıdıkları idam ve işkence aletlerinden söz ettiği bir betimlemesini şu cümleyle tamamlar: "Amma ne'uzü-billah hiç birinin çehresinde nur kalmamış, zehir gibi âdemlerdir."

Cellât Kara Ali, Sultan İbrahim'den önce sadrazamı Hezarpâre Ahmet Paşa'yı boğmuştu. Sadrazam Sofu Mehmet Paşa'nın emriyle Sultan İbrahim'i boğmak üzere, hapsedildiği küçücük hücresine gitmek zorunda kalan Cellât Kara Ali, padişahın haykırışlarına dayanamayarak kaçmıştı. Cellât Kara Ali'den daha gaddar olan Sadrazam Sofu Mehmet Paşa, cellât ve yamaklarını yaptığı baskıyla Sultan İbrahim'in hücresine zorla sokmuştu. Kara Ali yamaklarının da yardımıyla gözyaşları içinde infazı gerçekleştirmiş, Sultan İbrahim'i boğarak öldürmüştü. 1664'te ölen fakat ölüm sebebi bilinmeyen Kara Ali'nin yattığı yerin Karyağdı bayırındaki cellât mezarlığı olduğu tahmin edilmektedir.

YENİÇERİ KOLLUKLARI

Eskiden, bir yeniçeri kolluğu önünden ulemadan, vezirlerden biri veya semtin sevilen sayılan bir siması geçince, kolluk çorbacısı veya neferleri, eğer kapının önünde iseler, ayağa kalkıp hürmetle selam verirlerdi. Çöküş devrinde ise, kolluk önünde iskemleler atıp oturan veya hasırlar serip üstüne laubali tavırlarla uzanıp yatan yeniçeriler, sabahtan akşama kadar tambura çalarlar, mâni ve destanlar okurlar, gelip geçene ayağa kalkıp selam vermek

şöyle dursun, alay ederlerdi. Hatta akşam karanlığında ve geceleyin kolluk önünden geçmek gafletini gösteren namuslu vatandaşları: “Senden şüphelendik, buralarda ne dolaşırsın? Üstünü arayacağız!” diye zorla içeri alıp, saat, kese ve çubuk gibi kıymetli eşyası varsa alırlardı. Soyulan zavallı ise çalınan mallarını canını kurtarmanın fidyesi bilip ağzını açmadan giderdi. Kendi mıntıkaları içinde oturan Müslim ve gayrimüslim tüccarlar ise “kolluk haracı”na bağlanmışlardı. Elinden kan çıkan, cinayet işleyen biri doğruca kolluğa sığınır, onlar da: “Bu delikanlı yoldaşımızdır, ölenin diyetini ortamızın vakıf akçesinden veririz” derler, maktulün tarafı da, ‘kabul etmem’ diyemeyeceği için, birkaç yüz kuruşla davalarından vazgeçirtirler, korudukları katili ise adamın gücü ölçüsünde soyarlardı. Paskalya vesaire yortu günlerinde, zengin Hristiyanların yolunu çevirip izzet ve ikram ile kolluğa alırlar, rakı ve şarap ikram ederler, kendileri de Hazreti İsa aşkına kadeh devirirler ve arkasından bezirgânın önüne bahşiş tabağını dayarlardı.

ESKİ ZAMAN LOKANTALARINDA FİYATLAR

Bugünlerde belli boydaki tabakların göz doyuracak biçimde doldurulmasıyla yapılan yemek servisinin eski İstanbul’da ağırlık, sayı ve lokma hesabı ile yapıldığını çeşitli dönemlere ait narh defterlerinden öğreniyoruz. Bugün bize tuhaf gelir ama örneğin Sultan İbrahim zamanında, 1640 yılında düzenlenmiş narh defterine göre, o devirde şiş kebabı arşın[14] üzerinden; yahni, kuşbaşı kebap, pilav tartı ile ve lahana dolması sayı ile satılmaktadır, işte defterin aşçılara ait olan bendi:

[14] 1 arşın = 68 cm.

Koyun yahnisi (okkası[15]) = 18 akçe

[15] 1 okka = 1200 gr.

Sığır yahnisi (okkası) = 9 akçe

Halis koyun etinden köfte (on dirhemi[16]) = 1 akçe

[16] 1 dirhem = 3 gr.

Lahana sarması (20 tanesi) = 1 akçe

Ciğer kebabı (40 büyük lokması) = 1 akçe

Pirinç pilavı (100 dirhemi) = 1 akçe

Şiş kebabı yarım ziralık[17] (bir şiş dolusu) = 1 akçe

[17] 1 zira = 1 arşın (1 zira'nın uzunluğu yetişkin bir erkeğin dirseğinden orta parmak ucuna kadar olan uzunluk olduğundan dolayı, bazı kaynaklarda 1 zira'nın uzunluğu 70 – 85 cm. arasına kadar kabul edilebilmektedir.)

II. Süleyman

LOKMA LOKMA DOĞRANAN VEZİR

Sultan İbrahim'in son sadrazamı Tezkereci İstanbullu Ahmet Paşa kalemden yetişmiş, bilgili, zeki bir devlet adamıydı. Bir sinir hastası olan bu padişahın da güvenini kazanmıştı. Kendisinin yeniçeri ocağı ağalarıyla iyi geçinmemesi, hatta o devirde birer zorba kesilmiş olan ocak ağalarına karşı bir suikast hazırlaması ve Kösem Sultan'ın da oğlu Sultan İbrahim'den nefreti ve onu tahttan indirmek için yeniçeri ocağı ağalarıyla anlaşması, İstanbul'da bir hükümet darbesine neden olmuş, sadrazam idam edilmişti. Padişah da hemen ardından tahttan indirilip birkaç gün sonra boğdurulmuştu. Ahmet Paşa şişman bir zattı. İdamından sonra cesedi

çırılçıplak soyularak cellâtlar tarafından bir hamal beygirine çaprazvari atılmış ve götürülüp At Meydanı'na bırakılmıştı. İhtilâlci yeniçerilerden birkaç zorba fırsatı ganimet bilip cahil halkın batıl inançlarından istifade ederek "insan yağı eklem ağrılarına ve sızılarına devadır" diye Ahmet Paşa'nın etlerini lokma lokma doğrayarak beşer onar akçeye satmışlardı. İstanbul'da da bu kadar korkunç, tüyler ürpertici devayı satın alarak kollarına, bacaklarına sürüp bağlayabilecek o kadar çok cahil ve katı yürekli insan çıkmış ki, paşanın iri yapılı vücudu neredeyse bir iskelet halinde kalmıştı. Ölümünden ve cesedinin bu feci sonundan sonra kendisine "hezarpâre" (bin parça) lakabı verilmişti. Sağlığında Tezkereci Ahmet Paşa olarak bilinen talihsiz sadrazamın adının sonradan Hezarpâre Ahmet Paşa olmasının nedeni bu olaydır.

DENİZ GÖRMEZ CEVRÎ İBRAHİM ÇELEBİ

İstanbul'da doğmuş, yaşamış ve ölmüş olan 17. yüzyılın namlı şairlerinden Cevrî İbrahim Çelebi (1595 – 1654) ömrü boyunca deniz ulaştırma araçlarına binmemişti. Tarihi yarımadadan Galata'ya veya Tophane'ye gidecek olsa, Kâğıthane'den atla dolaşır ve Alibey Deresi ile Kâğıthane Deresi'ni köprülerden geçerdi. Anadolu yakasına ise ömründe hiç gitmemişti.

Kimseyle görüşmeyen Cevrî'nin cenazesine pek kimse gelmemişti. Melami Bayramı tekkesinin önemli simalarından olan, eserlerini temize çektiği Sarı Abdullah Efendi'nin, yanında gelen yirmi-otuz kişi ile birlikte cenazeyi Eğrikapı Savaklar'daki Cemalleddin Uşşaki tekkesi civarında bir yere gömdüğü belirtilmektedir.

KAZARA İDAMDAN KILPAYI KURTULUŞ

Sultan IV. Mehmet döneminde, 1655 yılında Kara Murat Paşa yeniçeriyi tahrik ederek Sadrazam İpşir Mustafa Paşa ile Şeyhülislâm Esat Efendizâde Ebu Sait Mehmet Efendi'nin idamını hazırlamıştı. Araya giren devlet adamları şeyhülislâmın affedilmesini sağladılarsa da İpşir Paşa'nın idamına engel olamadılar. Sadrazam ve şeyhülislâm zindanda idamlarını beklerken Bostancıbaşı geldi ve Şeyhülislâm affedildiği müjdesiyle zindandan çıkarıldı. Bu arada sadrazamın idamından önce, Mahmut Efendi isminde bir molla dini telkin için zindana, sadrazamın yanına gönderildi. Fakat şeyhülislâmın affedildiği cellâtlara bildirilmediği için zindana gelen cellâtlar karşılarında iki kişi görünce birini şeyhülislâm, diğerini sadrazam zannederek kızılcık şerbetlerini ikram edip boğmak üzere üzerlerine atıldılar.

Cellâtların kemendine teslim olan İpşir Paşa boğulduktan sonra sıra şeyhülislâm sandıkları adama gelmişti, ama Molla Mahmut Efendi bir türlü teslim olmuyor, bağırıp çağırıyordu. Bostancıbaşı bu duruma şaşırdı: "Sen din adamısın Efendi! Kadere rıza göster, metin ol!"

Bunun üzerine Mahmut Efendi de: "Ben telkine geldiydim. İdamıma gerek ne?" dediyse de cellâtları inandıramadı, "Padişah fermanıdır" deyip kemendi boynuna geçirdiler. Sonunda, seslere koşan muhafızlar gerçeği cellâtlara anlatınca Mahmut Efendi kazara idam edilmekten son anda kurtuldu.

VAKA-İ VAKVAKİYE (KANLI ÇINAR OLAYI)

29 Şubat 1656 günü Hasan Ağa, Şamlı Mehmet Ağa ile Galata voyvodalarından Karakuş Mehmet Ağa, yeniçeri ulûfelerinin dağıtıldığı gün, Girit Seferi'nden dönen yeniçerinin dağıtımdan pay alamamaları ve kapıkulu ocaklarına da ayarı düşük akçe verilmesini bahane ederek askeri

ayaklandırdı. Olay üzerine toplanan ayak divanında Mihter Hasan Ağa söz alarak, henüz genç yaştaki IV. Mehmet'e kendisine karşı olmadıklarını bildiren bir duadan sonra isteklerini anlatarak idamlarını talep ettikleri kişilerin adları yazılı bir defteri padişaha verdi. Padişah listede olanların canlarının bağışlanmasını istediyse de ayaklananlar direndiler. Bunun üzerine Bostancıbaşı istenen kişileri öldürerek cesetlerini ayaklananlara teslim etti. Bu cesetler At Meydanı'na götürülerek orada bulunan çınar ağacına asıldı. Boğdurulanlar arasında Kızlar Ağası, Kapı Ağası, padişahın musahibi ile Valide Kösem Sultan zamanında nüfuzu artan Mülki Kalfa'nın kocası Şaban Ağa da bulunuyordu.

Osmanlı döneminin ünlü ağaçlarından olan 'Vakvak Çınarı' Sultanahmet'te, Gülhane Parkı'nın karşısındaydı. Bu olaydan sonra da insanları bu ağaca asarak idam etmek bir gelenek olmuş ve uzun zaman devam etmiştir.

Ayrıca, üzerine cesetler asılmış bu ağacın çeşitli efsanelerde adı geçen, Cehennem'de bulunan ve meyveleri insan kafası olan Vakvak ağacına benzetilmesi sebebiyle *Vaka-i Vakvakiye* olarak da adlandırılmıştır.

'TAHT'A MI ÖLÜME Mİ?

Hayatının yaklaşık kırk yılını sarayda bir dairede mahpus olarak geçiren ve Osmanlı tarihinin en uzun veliahtlık süresine sahip olan Sultan II. Süleyman, Kasım 1687'de sonunda Osmanlı padişahı olduğu zaman kendisine bunu tebliğe gelenlerin söylediklerine inanmamış ve tahta götürülürken öldürülmeye götürüldüğünü sanıp çevresindekilere uzun zaman direnmiştir.

II. Ahmet de altı yaşında sarayda bir odaya kapatılmış, bu durumda 43 yıl kaldıktan sonra 49 yaşında tahta çıkmıştı. Asabi bir insandı, iyi eğitilmemişti. Tahta çıktığı zaman cülus duası edilirken vezirlerindeki hoşnutsuzluğu hissedip bağırmaya başladığı kaydedilir: "Bre Allah'tan kokmaz, sakalından utanmaz adamlar! Beni bu hale getirinceye kadar hapsettiniz, şimdi saltanatıma burun kıvırmak haddinize mi!"

DÜNYANIN İŞİNE BAK!

17. yy başında yaşamış ulemadan ve Sultan I. Ahmet Han'ın şeyhülislamlarından "Çelebi Müftî'' ismiyle meşhur Hocazade Mehmet Efendi bulaşıcı hastalıklardan çok korkan bir adamdı. Onun bulunduğu yerde hastalık ve ölümden katiyen bahsedilmez, kendisi de hiç kimsenin hasta ziyaretine ve cenazesine gitmezdi... İlim sahibi olduğu halde bu kötü huyundan bir türlü kendisini kurtaramıyordu. Bu da artık onun "hastalığı'' olmuştu... Hatta çevresindekilere, "Bendeki bu huy kötü huydur, bir türlü kendimi kurtaramıyorum. Sakın siz benim gibi olmayın!'' derdi...

Bir gün, evinin hizmetçilerinden birisi hastalanıp vefat etti. Hocazâde Mehmet Efendi hiç tereddüt etmeden, konağına bir duvarcı ustası çağırdı. Ustaya evin hizmetçisinin öldüğü odanın kapısını örmesini söyledi. Usta kapıya boydan boya duvar ördükten sonra, Çelebi ayrı bir direktif verdi: "Şimdi git bahçe tarafından dolaş ve o odanın duvarını del, naaşı oradan çıkarıp gömsünler. Bu oda bir daha kullanılmasın!"

Ne var ki "sakınılan göze çöp batar" misali, bütün dikkati ve hassasiyetine rağmen Hocazade Mehmet Efendi vebaya yakalanarak vefat etti...

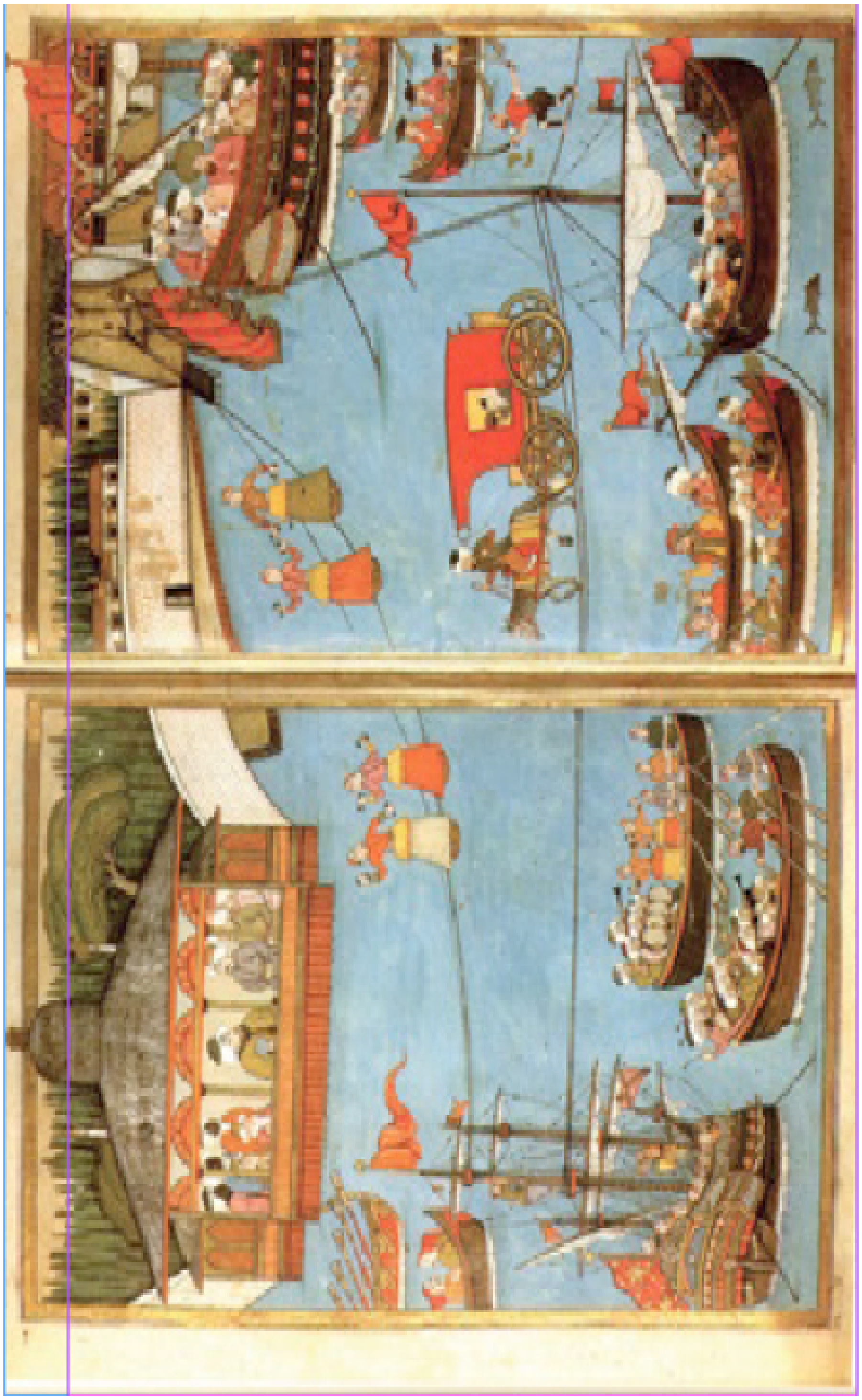
OSMANLI TARİHİNDE RECM CEZASIYLA ÖLDÜRÜLEN TEK KADIN

İslam'da uygulanan idam biçimlerinden biri de recm edilerek (taşlanarak) öldürülmektir. İslâm'a göre bir Hristiyan'la ilişkide bulunduğu kesinlikle tespit edilen Müslüman kadınların bu cezaya çarptırılmaları gerekirdi ki, bütün imparatorluk tarihi boyunca yalnız tek bir kadın bu suçla suçlanarak recmedilmişti. Recm olayı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın sadrazamlığı döneminde, Sultanahmet'teki Yılanlı Sütun yanında infaz olunmuştur. Cellâtlar kadını kolları içerde kalacak biçimde göğsüne kadar toprağa gömmüş ve zavallı kadın halk tarafından taş yağmuruna tutularak linç edilmişti. Reşat Ekrem Koçu'nun belirttiğine göre, eski tarihçilerimiz linç karşılığı “keşkeş etme” deyimini de kullanmışlardır, ancak biz yaptığımız araştırmalarda böyle bir kullanıma hiç denk gelmedik. Belki yöresel bir kullanıştır, belki de elimizdeki kaynağın bir yazım hatasıdır, bilemiyoruz…

ESKİ İSTANBUL'DA İŞKENCE

Eski İstanbul'da canavarlık derecesinde suçlar ve cinayetler işleyenlere canlı yakalanmaları durumunda uygulanan en korkunç cezalardan biri de “balmumları ile teşhir işkencesi” idi. 17. yüzyıl sonlarına kadar uygulanmış olan bu işkencede yakalanan suçlu çırılçıplak soyulup haç şeklinde bağlanıp yere sabitlenmiş iki tahtaya yüzükoyun olarak bağlanırdı. Kaba etleri ve omuz başları cellât tarafından bıçakla oyulan adamın bu dört yarasının her birinin içine bilek kalınlığında, balmumundan yapılma mumlar koyarak yakılır ve çarmıh üzerindeki mahkûm bir deve üzerine konarak, davul zurna eşliğinde sokak sokak gezdirilirdi. Saatler süren bu korkunç işkence sonunda, mahkûmun ölmek üzere olduğu hissedilince çarmıhtan alınır ve bir ağaç dalına asılarak idam edilirdi.

Bu işkencenin bile daha korkunç bir biçimi vardı ki, onda da suçlu çok sert ağaçtan yapılmış, ucu sivri kocaman bir kazığa oturtulur ve omuz başları oyularak içlerine balmumundan mumlar yerleştirilirdi…

III. Ahmet'in şehzadelerinin düğün törenini gösteren bir minyatür (Levni - 18. yüzyıl)

AVRUPALILARIN KAHVE İLE TANIŞMASI

1683 yılında Viyana önlerine gelen Merzifonlu Kara Mustafa Paşa şehri alacağından o kadar emindi ki Viyana'yı aldıktan sonra şehirde yapacağı geçit törenini planlıyordu. Bu nedenle, bu büyük merasimde kullanılacak eşyaları Topkapı Sarayı'ndan çıkarttırmış ve yanına almıştı. Müttefik ordusunun başına Polonya Kralı Jean Sobiesky'nin geçmesiyle, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın bütün hayalleri yıkılmış oldu. Bunun üzerine her şeyini Viyana surlarının önünde bırakan Kara Mustafa Paşa askerleriyle beraber Belgrad'a doğru çekildi. Geride kalan ne varsa Viyana'yı kurtaran Polonya Kralı Sobiesky'nin oldu. (Bu olayın sonucu olarak, bugün Topkapı'da bile bulunmayan bazı değerli Osmanlı eserleri Polonya müzelerinde sergilenmektedir.)

Bu sırada ilginç bir olay yaşandı: Hazinelerin yanında çuvallar dolusu çekilmemiş kahve bulunmaktaydı. Kahve çekirdeklerini gören Avusturyalılar gördükleri çekirdekleri başka bir şey zannederek "Türkler meğerse keçi pisliği yerlermiş" dediler ve kahve çekirdeklerini imha etmeye çalıştırlar. Daha önce Osmanlı topraklarında yaşamış bir Viyanalı'nın kahve çekirdeklerini fark etmesi ve Avusturyalılara tanelerin ne işe yaradığını anlatması sonucunda Avrupalılar kahveyle tanışmış oldular.

CELLÂT MEZARLARI

Hayatta iken bile çok meşhur bir-ikisi hariç, isimleri dahi bilinmeyen cellâtlar ölümlerinden sonra da mezar taşlarına bile ismi yazılmayan insanlar olmuşlardır. Evlenemedikleri ve insanlar tarafından istenmedikleri için, hayatta iken yapayalnız kalır, öldüklerinde ise adeta aşağılanarak isimsiz mezarlara gömülürlerdi. Bu uygulama belki de mezarlarına bir kötülük yapılmaması için olmuştur. Beddua dışında bir dua da alamazlardı. Halk onları ne kadar sevmezse sevmesin, onların da kendilerini haklı çıkaracak, mesleklerini ifade eden sözleri vardı elbet. Derler ki:

"Hükm-ü Sultan olmazsa, hata gelmez cellâttan"

Cellâtlar birer saray görevlisi, emir kulu olsalar da halk tarafından sevilmezlerdi. Kimse mezarının onlarla birlikte olmasını istemez, bu yüzden de mezarları halkın mezarlarından ayrı olurdu. İstanbul'a ilk karın yağdığı yer olduğuna, son karın da yine oradan kalktığına inanılan ve eski

İstanbul’un en uç noktalarından biri kabul edilen Karyağdı Tekkesi’nin 100 m. ilerisindeki Cellât Mezarlığı’na defnedilirlerdi.
O zamanlar burası İstanbul’un uç noktalarından biriydi. Kuş uçmaz, kervan geçmez, kimsenin uğramadığı, doğru dürüst yolu bile olmayan, yabani ağaçlar içinde, ürkütücü bir yerdi. Ömürleri boyunca sarayda görev yapan cellâtlar ölümlerinden sonra buraya gömülürdü. Mezar taşları da yazısız ve şekilsizdi. Hâlbuki Osmanlı mezar taşlarına baktığınızda baş kısımlarından, işaretlerden, sembollerden hangi dönemde yaşamış olduğunu ve hangi mesleğe sahip olduğunu, kadın mı erkek mi olduğunu, hatta ölüm nedenini anlayabilirdiniz. Cellât mezar taşlarında ise ne mesleklerine ne hayatlarına dair bir işaret olmadığı gibi, isimleri dahi yazılı değildir. Hatta mezar taşı olduğu bile belli değildir. 1.5 metre boyunda bir taştan ibarettir sadece. Mezarlarında Türk mezar taşlarının değişmez dileği, “Ruhuna Fatiha” bile yazmazdı.

ÇARŞI HAMAMLARINDA GAYRİMÜSLİMLER

Tanzimat’a kadar memleketimizde uygulanmış eski yasaklardan garip, garip olduğu kadar hazin ve tuhaflarından biri de, çarşı hamamlarına giden gayrimüslimlerin nalın giymekten men edilmiş olmalarıdır. Her nedense, hamama giren gayrimüslimlerin Müslümanlardan ayırt edilmesi düşünülerek, gayrimüslimlerin nalınsız dolaşmaları uygun görülmüştür. Fakat, Müslümanlar da ayaklarındaki nalını çıkarabileceklerine göre, bu da yeterli görülmemiş, bu hamam yasağına bir garip madde daha ilâve edilmiş ve gayrimüslimlere verilecek peştamallara alâmet-i farika olarak birer demir halka takılmıştır. 18. yüzyıl başlarında, III. Ahmet zamanında Sadrazamlığa kadar yükselmiş ve gariplikleriyle ile tanınmış vezirlerden Kalaylıkoz Ahmet Paşa, gayrimüslimler hakkındaki bu hamam yasağına pek gülünç bir ilâvede bulunmuştu; gayrimüslimlerin peştamallarına takılan demir halkları yeterli bir alâmet-i farika görmemiş, halka yerine, gayrimüslimlere verilecek peştamallara birer de küçük çıngırak bağlatmıştı.

Osmanlı'da kadınlar

ULEMA SİLSİLESİ

III. Selim'e göre ulema sınıfı "kavuk ve cübbeden ibaret cahil sürüsü" idi. Aralarında 'silsile' dedikleri bir kıdem cetveli tutuyorlar, ilmi yeterlilik aranmaksızın, sırası geleni terfi ettiriyorlardı. Padişah imtihan sistemini getirince isyan ettiler. Yeni kurulan topçu okulunda yabancı hocaların varlığı da isyana vesile oldu: "Müslüman çocuklara gâvur kamçısı altında talim reva mıdır?" diyerek yeniçerileri ayaklandırdılar. Padişah, Alemdar Mustafa Paşa Olayı sırasında, yeni padişahın adamları tarafından 28 Temmuz 1808 tarihinde öldürüldü. Cenazesi, Laleli Camii avlusunda, babası Sultan Üçüncü Mustafa'nın yanına defnedildi.

DÜNYANIN İLK DENİZALTISI OSMANLI'DA YAPILMIŞTI

1719 (Hicrî: 1132) yılında Lâle Devri'nin padişahı III. Ahmet; Süleyman, Mehmet, Mustafa ve Bayezit isimlerindeki dört şehzadesi ile İstanbul'dan

5000 fakir çocuğu sünnet ettirmişti. Türlü eğlenceler ve cidden dikkate değer sahnelerle dolu bu muhteşem düğün Okmeydanı'nda olmuş ve on beş gün on beş gece sürmüştü. Devrin sadrazamı da Nevşehirli Damat İbrahim Paşa idi ve düğünün azamet ve ihtişamında onun büyük rolü olmuştu. Düğünü görmeye gelen seyircilerin kayıkları o kadar çoktu ki, denizin yüzeyi kayıkla örtülmüştü, kürekleri kıpırdatmanın bile olanağı yoktu. Gemilerin üstü ise mahşer gibi doluydu.

O gün, deniz eğlenceleri sırasında eski Mimarbaşı İbrahim Efendi'nin timsahı binlerce insanı hayrete düşürdü. İbrahim Efendi tarafından yapılan bu timsah sureti üç tane kürekli sandal büyüklüğünde idi. Üst çenesini açıp kapayarak deniz yüzeyinde yarım saat kadar dolaşmış, sonra denize dalmıştı. Zevkle seyredilen bu timsah çok takdir edilmişti. Fakat bir saat sonra battığı yerden tekrar deniz yüzüne çıkınca, takdirlerin yerini büyük bir heyecan ve hayret almıştı. Açılan ağzından rengârenk giysili beş tane dansçı fırlamış, timsahın sırtına binerek dans etmeye başlamışlardı.

İbrahim Efendi'nin 18. yüzyıl başında yaptığı bu timsahı dünyanın ilk denizaltısı olarak kabul etmek mümkündür.

İLK TÜTÜNCÜ LONCASI

Osmanlı döneminde ticareti yasak olduğu için tütün satıcılığı bir ocağa bağlanamamıştı. Bu işle hemen tamamı Yahudi olan tüccarlar ilgilenirdi. Memleketimizde henüz tütün ziraatı başlamadığından, tütün İngilizler ve Hollandalılar tarafından getiriliyor ve çok pahalıya satılıyordu. Yahudi tütüncüler tütünün fiyatını düşürmek herkes tarafından kullanılabilmesini temin edebilmek için, içine çınar yaprağı, armut kurusu, incir yaprağı vs. katarlar, bal ve pekmezle ıslatıp özel bir koku verirlerdi. Böylece kendi kârları da çok fazlalaşırdı; ancak 1725 (Hicrî: 1138) yılında tütüncüler bir esnaf loncası teşkilatına bağlandı ve kendilerine bir kâhya tayin edildi. İlk tütüncüler kâhyası Mustafa Çelebi isminde has tütünden anlayan zamanının namlı bir tiryakisidir.

ESKİ İSTANBUL'DA
KADINLARA KONAN BİR YASAK

Bu yasak, İstanbul'un pek muhteşem ve cazip bir lüks

Ahırkapı Deniz Feneri

ve sefahat devri yaşadığı Lâle Devri'nde, Nevşehirli Damat İbrahim Paşa Sadareti'nde, 1725 (Hicrî 1138) yılında çıkmıştır ki bugünkü yazılı dilimize çevrilmiş en mühim kısımları aşağı yukarı şudur:

"*Allah her türlü belâ ve afetten korusun, İstanbul, Osmanlı ülkesinin yüzü suyudur. Ulema, temiz insan, edepli insan beldesidir. Ahalisinin, tabaka tabaka tespit edilmiş kıyafetleri vardır. Hal böyle iken bazı yaramaz avratlar halkı baştan çıkarmak kastıyla sokaklarda süslü püslü gezmeye, kâfir avratlarını taklit ederek başlıklarına acayip şekiller yapmaya başlamışlar. Terbiyeyi tamamen kaldıracak mertebede kıyafetler uydurmaları önceden de yasaklanmış iken namus perdesini tekrar kaldırmaktan korkmamaları, türlü türlü kötü kıyafetlerle dolaşmaları, birbirini görerek ismet ehli hatunları da baştan çıkarmak mertebelerine varmıştır. Irz ehli ve ismet sahibi kadınlar, kocalarını kendilerine bu yeni çıkma elbiseleri almaya zorlamakta imiş. Kudreti yetmeyenler veya yetip de karılarının bu sonradan çıkma kıyafetlere bürünmelerine rızası olmayanlar, karılarından ayrılma derecelerine varmışlar… Bu garip kıyafetler yasaktır. Kadınlar bundan böyle büyük yakalı feracelerle sokağa çıkmayacaklardır. Feracelerinde süs olarak bir parmaktan kalın şerit kullanmayacaklardır… Kadınlar sokaklarda veya mesirelerde yeni çıkma büyük yakalı feracelerle*

görülürlerse, feracelerinin yakaları o anda alenen kesilecektir, uslanmayıp ısrar edenler olursa, ikinci ve üçüncü seferinde yakalanıp İstanbul'dan taşraya sürgün edileceklerdir. Bu husus mahalle imamları vasıtasıyla bütün İstanbul kadınlarına tebliğ olunsun… Yaramaz avratlara uymak yüzünden sokakta elbiseleri yırtılarak masumluk perdelerinin lekeleneceği ırz ehli hatunlara anlatılsın…"

Bunları diken terzilere ve şeritçilere de tembih olunsun… Bu yasağın tatbikine Yeniçeri ağası memur edilmiştir… Asla göz yumulmasın, merhamet edilip himaye yolu tutulmasın… Yasak gereği gibi tatbik olunsun…"

MANAV GÜZELİ YUSUF

18. yüzyıl ortalarında Osmanlı sarayında Valide Sultan olarak kırk yıla yakın saltanat sürmüş ve göz kamaştıran bir lüks içinde yaşamış olan IV. Mehmet'in annesi Turhan Sultan, Ukraynalı bir köylü kızı idi. Dokuz on yaşlarında Tatarlar tarafından kaçırılmış ve Osmanlı sarayına Süleyman Paşa isminde bir vezir tarafından takdim edilmişti. Turhan Sultan gayet narin yapılı, zarif ve harikulâde zeki bir kadındı. Esirciler eline düştüğü zaman köyünde bir yaşında bir erkek kardeş bırakmıştı. Bu güzel çocuk da sekiz-dokuz yaşında iken Tatarlar tarafından çalındı ve İstanbul'da bir manava satıldı. Yusuf adı verilen ve Müslüman olan bu çocuğun sahibi manav, onu bir baba sevgisiyle bağrına basmıştı. Yusuf büyük şehirde "Manav Güzeli" lakabı ile bir şöhret bulmuştu. Bir gün bu dükkânın önünden geçen Valide Sultan manav güzelini uzaktan görür görmez kardeşi olduğunu tanıdı ve maiyetindekilere emir vererek çocuğu adeta zorla saraya kaldırttı. Bu çocuğu kundaktayken bir kurt ısırmıştı ve hayvanın diş yerleri Manav Güzeli'nin sağ kalçasında hâlâ nişan olarak duruyordu. Valide Sultan kardeşini bulunca sevincinden çılgına dönmüştü. Ona bir baba şefkati gösteren manavı ihya etti. Yusuf'a da devrin kıymetli hocaları elinde ciddî bir tahsil yaptırttı, fakat devlet işlerine karıştırtmadı, kendisine kâhya tayin etti. Manav Güzeli ölünceye kadar İstanbul'da zengin ve kibar bir hayatı sürdü.

ARNAVUT TELLÂKLAR

1730 (Hicrî 1143) yılındaki Patrona Halil ayaklanmasına kadar İstanbul hamamlarındaki tellaklar büyük çoğunlukla Arnavut'tu. Bu ihtilâlde askerden önce silaha sarılmış olan İstanbul'un baldırıçıplak ve ayak takımının başına geçen Arnavut Patrona Halil, Beyazıt Hamamı'nda çalışan bir tellaktı. Lakabı bir Patrona[18] gemisindeki hizmetinden gelen Halil'in ihtilâlin arifesinde hükümetin dikkatini çekmemek için ayakdaşlarıyla beraber bir hamamda toplandıkları ve geceyi orada geçirdikleri söylenir. Bu tarihten itibaren, mevcutlar ölüm veya herhangi bir sebeple tellaklıktan ayrıldıktan sonra, 1918 yılına kadar İstanbul hamamlarına Arnavut milletinden tellâk sokulmamıştır.

18 Patrona: Osmanlı Devleti'nde, tümamirale yakın bir deniz subaylığı unvanı.

KADINLARDAN VE MÜZİKTEN NEFRET EDEN PADİŞAH

III. Osman tarihimizde kadından nefreti ile tanınmış bir padişahtır. Sarayda dolaşırken cariyelerle karşılaşmak istemediği için ayakkabılarının altına demir kabaralar taktırmıştı. Kabaralardan çıkan sesi duyan cariyeler padişahın geldiğini öğrenip yoldan çekiliyorlardı. Bu padişah müzikten de nefret ettiği için, bütün müzisyenleri saraydan uzaklaştırmıştır.

Cezayir Dayısı Gazi Hasan Paşa'nın Batılılar tarafından çizilen bir resmi

AHIRKAPI DENİZ FENERİ

Ahırkapı Deniz Feneri 1755 yılında III. Osman tarafından yaptırılmıştır. İstanbul Boğazı'nın Marmara'ya bakan kısmının Batı kıyısındadır. Beyaz, kule şeklinde olan fener, İstanbul'u çeviren surların burçlarından birisinin üzerine oturtulmuştur. Denizden yüksekliği 40 metredir. Her altı saniyede bir yanıp sönerek gece karanlığında denizcilerin yön bulmalarına ve gemilerin karaya oturmamalarına yardımcı olur. Bu fener önemli bir deniz kazasından sonra yaptırılmıştır. Bu deniz kazası şudur: 1755 yılında Mısır'a gitmekte olan Hacı Kaptan yönetimindeki bir kalyon fırtınaya tutularak gece vakti Kumkapı'da karaya oturur. Olayı öğrenen Padişah III. Osman ve Sadrazam Sait Paşa derhal Kumkapı'ya giderek kalyon ve denizcilerin kurtarılmasına nezaret ederler. Kurtarılan gemicilerden birisi padişaha şöyle

der: “Eğer burada ve surlar üzerinde bir fener yapılsa, uzağa gidip gelen gemiler ışığı görünce yollarını bulurlar.”

Bunun üzerine III. Osman bir fener yapılmasını emretmiş ve Kaptan-ı Derya Süleyman Paşa da Ahırkapı Feneri’ni yaptırmıştır.

KIZKULESİ HAPİSHANE OLMUŞTU

İstanbul’un en bilinen simgelerinden olan Kız Kulesi Osmanlı tarihinde yalnız bir defa ve bir kişi için hapis olarak kullanılmıştır. Burada, 18. yüzyılın namlı vezirlerinden Hekimoğlu Ali Paşa hapsedilmiş ve oradan Kıbrıs’a sürgüne gönderilmiştir.

Tarihimizde kabrine gece yarısı defnedilen tek insan da yine Hekimoğlu Ali Paşa’dır. Kütahya valisiyken, 14 Ağustos 1758 tarihinde ölmüş ve orada defnedilmişti. Ali Paşa hâlâ kendi adıyla anılan büyük bir camii yaptırmıştı ve ölünce camiinin yanındaki türbesine gömülmesini vasiyet etmişti. Buna izin verildi; Kütahya’daki geçici mezarından çıkarılan naaş Üsküdar’a geldi, fakat halk büyük bir hürmet beslediği bu vezire karşı bir karışıklığa sebep olabilecek şekilde tezahürata hazırlandığından, tabut Üsküdar’dan İstanbul’a gece yarısı geçirildi ve sessizce Fatih’teki türbesine defnedildi.

DAĞ BAŞINDAKİ GARİP MEZARLAR

18. yüzyıl şairlerinden Dolmabahçeli Ahmet Efendi zarafeti, nüktedanlığı ile tanınmış bir zattı. Esmerliğinden ötürü şiirlerinde “Siyahî” mahlasını kullanırdı. Güzel yazı yazar, musikiden anlar, marifetli bir adamdı. Kibar ve rical konaklarındaki yâran toplantılarında aranır, beklenir, sohbete katılımı da meclislere bir parlaklık verirdi. O dönemin tanınmış ricalinden Kaptan-ı Derya Küçük Kılıç Ali Paşa, Siyahî Ahmet Efendi’nin velinimeti, hamisiydi. Paşa Trabzon valisi olunca Siyahî Ahmet Efendi’yi de beraber götürdü. Boğaz’dan çıktıktan az sonra bindikleri küçük gemi müthiş bir fırtınaya tutuldu, güçlükle Ağva sahillerine sığındılar. Kırda çadır kurup denizin yatışmasını beklerken Siyahî ile arkadaşları etrafta bir gezintiye

çıkmışlardı. Dağ başında, ıssız bir köşede birkaç mezar gördüler; şair güldü, mezarlara hitaben: “Hey biçareler! Şile kasabası buraya yakındır, ne vardı burada ölecek! Biraz dişinizi sıkıp daha şenlikli bir yerde gömülseydiniz ya!” dedi. Fakat çadırına döner dönmez müthiş bir titreme ile yatağa düştü ve o gece öldü. Arkadaşları Siyahî Ahmet Efendi’yi götürüp o dağ başındaki mezarların yanına gömdüler.

KÖÇEKLER

İstanbul’un en namlı köçekleri meyhanelerde oynatılırdı; hemen her meyhanenin de namlı bir köçek oğlanı bulunurdu. Meyhane köçekleri için rind şairlerinin kaleminden çıkmış çok güzel manzumeler ve destanlar vardır. Bunların içinde İsmail ve “Benli” lâkabı ile meşhur Dimetokalı Ali adında iki Çingene genci, İstanbul’un en büyük şöhretleri olmuşlardı. Şair Enderunlu Fazıl da 19. yüzyıldaki meyhane köçekleri için “Çenginame” adında manzum bir eser kaleme almıştır: Şairin rind bir üslûbla methettiği meyhane köçekleri, Büyük Âfet, Küçük Âfet, Pandeli Andon, Panayot, Yasemin, Mısırlı Güzeli, Lâtif, Hilâlkaş, Mehtab, Altıntop, Taze Fidan, Zernişan, Ziba, Yıldız, Kanarya, Kız Mehmet, Kıvırcık, Fıstık, Elmaspare, Ceylân, Afitab, Gazab, Velvele ve Tikidir… Köçeklerin bir kısmı Adalı, bilhassa Sakız Adalı Rum gençleri, bir kısmı Ayvansaray’ın loncasından yetişmiş Çingene gençleridir. Çoğunun da, asıl isimleri unutulmuş, lakapları ile anılmışlardı.

YOKSUL ÖLEN SADRAZAMLAR DA VARDI

5-7 Temmuz 1770 tarihleri arasında yaşanan Çeşme Deniz Savaşı sırasında Kaptan-ı Derya Mandalzade Hüsamettin Paşa’nın yardımcısı olan Cezayirli Gazi Hasan Paşa bu savaşta gösterdiği yararlılıklar nedeniyle kısa sürede yükseldi ve III. Selim döneminde de Cezayirli Gazi Hasan Paşa adıyla sadrazam oldu. Bir lakabı da “palabıyık” olan Hasan Paşa son derece dürüst olmasıyla tanınırdı. Evcilleştirdiği aslanıyla İstanbul sokaklarında

gezdiği zamanlarda dönemin fısıltı gazetelerinde her zaman manşette olan Hasan Paşa öldüğü zaman çok az bir mirası olabilecek derecede orta halli bir devlet adamıydı. Osmanlı-Rus Savaşı sırasında sefer masrafları için kendi cebinden 12.000 altın harcayacak kadar vatansever bir askerdi olan Hasan Paşa, aynı zamanda Cezayir Dayısı[19] olduğu dönemde ABD ile bir haraç anlaşması imzalamasıyla da ünlüdür.

19 Dayı: Osmanlı döneminde 1671 yılından itibaren seçilerek göreve getirilen Cezayir Eyaleti, Trablusgarp Eyaleti ve Tunus Eyaleti yöneticilerine verilen unvandı.

KÖÇEK ÇİNGENE İSMAİL

I. Abdülhamit döneminde, İsmail adında bir meyhane köçeğinin şöhreti dillere destan olur. Önce Galata'nın batakhane meyhanelerinde görünür, vücut yapısı çok narin, "kişmirî" denilen esmer tenli, karakaşlı, karagözlü, güzel yüzlü, tatlı sözlü bir gençtir.

Aybi ancak bu ki, ol cânâne
(Tek ayıbı vardır o sevgilinin)
Milleti olmuş idi çingâne!
(O da, Çingene milletinden olmasıydı!)

"Her cilvesi canperver, eli ağzına uyar dilber" olan Çingene İsmail Ayvansaray'da otururdu. Gündüz (Evliya Çelebi'nin dediği gibi, *"Galata demek meyhane demektir")* Galata'da oynar, akşam oldu mu Balat meyhanelerinde görünürdü. O zamanlar İstanbul'un bu en gürültülü hovarda semtinde, meyhane meyhane dolaşarak dans ederdi. En sık uğradığı yerler de "Servili," "Sarnıçlı" ve bilhassa "Gümüş Halkalı" ve "Çizmeli" meyhaneleriydi. Kışın, kibar ve zengin konaklarındaki helva sohbetlerine çağrılırdı; düğünler de Köçek İsmailsiz sönük kalacağından, haftalarca evvelinden çok yüksek ücretle peylenir, tutulurdu.

Oyunları ve güzelliği ile İstanbul'da dillere destan olan Köçek İsmail şöhretin bu en parlak devrinde evlenmek ister. İstanbul'da bu dilber oğlana lâyık bir güzel bulunamaz, Edirne'de bulunan güzel bir Çingene kızı bir boz eşek üstünde ve kalabalık bir Çingene alayı ile İstanbul'a getirilir. Dansör damat da gelini İstanbul Çingenelerinden kalabalık bir kafile ile sur dışında karşılar. İstanbul halkından binlerce meraklı da namlı Çingene güzelinin

düğün alayını seyretmek için Davutpaşa sahrasına, Davutpaşa'dan Ayvansaray'a giden yollara dökülür… Nikâh Davutpaşa'da

Topkapı Sarayı, orta kapı yanındaki ünlü Cellat Çeşmesi

kıyıldıktan sonra, gelin yine boz eşeğe bindirilir ve tantanalı bir alayla Ayvansaray'a götürülür. Köçek İsmail sokaklara sofralar kurdurarak bütün meyhanecilere, akşamcılara, oyunculara ve çalgıcılara büyük bir ziyafet çeker… Afiyetle yenilip içilir… Vakit zevk ve şenlikle gece yarısını bulun. Tam Köçek İsmail gerdeğe girecekken, kız babası bir aksilik çıkarır ve bir tarafta kız tarafı yüzlerce Edirne Çingenesi, diğer tarafta oğlan tarafı Ayvansaray ve Balat Çingeneleri… Bir büyük kavga çıkar. Gece yarısı şamata gökyüzünü tutar, davetliler gülmekten kırılır, bayılıp kaçılır. Fakat davetlilerini danışıklı dövüş olduğu sonradan ortaya çıkan büyük bir Çingene kavgasıyla uğurlayan Köçek İsmail için bu düğün, güzellik ve

şöhretinin bir dönüm noktası olur. Eski rağbet ve iltifatı göremez olur… Ayağı meyhanelerden kesilir ve çok geçmez, bu namlı köçek de yüzlerce, binlerce benzeri gibi unutulur.

Ayvansaray düğününden altı yıl kadar sonra Enderunlu Fazıl dostları ile beraber Haydarpaşa çayırına gider… Yanlarına kayış yüzlü, gulyabani heybetli bir ayıcı Çingene gelir. Oyundan sonra uzattığı tefine alay ve hakaretle birkaç mangır atılır… Fakat rind şair, ayıcı Çingene'nin gözlerine dikkatle bakınca, Köçek İsmail'i derhal tanır. Bir dönem İstanbul'u danslarıyla sallayan Çingene İsmail kara suratlı bir adam olmuş, ekmek parası için ayı oynatmaktadır artık… Enderunlu Fazıl ayıcının gözlerindeki bakıştan pek etkilenir ve onun için "Aybi ancak bu ki, ol cânâne / Milleti olmuş idi çingâne!" diye başlayan güzel bir şiir yazar. Enderunlu Fazıl Osmanlı tarihinde toplatılan tek kitap olan "Zenanname"nin de (Kadınlar Kitabı) yazarıdır aynı zamanda…

ABD’NİN VERGİ ÖDEDİĞİ TEK DEVLET OSMANLI İMPARATORLUĞU’DUR

Amerika Birleşik Devletleri ya da arşiv kayıtlarımıza geçen adıyla “Memâlik-i Müctemia-i Amerika Devleti”nin ilk kurulduğu dönemde başı, Osmanlı’nın Kuzey Afrika’daki Garp Ocakları’yla fena halde dertteydi. Cezayir, Tunus ve Trablusgarplı “resmî korsanlar” Akdeniz’de kol geziyor, kendileriyle veya doğrudan Osmanlı Devleti’yle antlaşma yapmamış olan veya savaş halinde oldukları devletlerin gemilerini yakalayıp el koyuyor, fidye isteyerek karşı tarafı ekonomik olarak ve moral açısından çökertiyorlardı. Amerikan gemileri 18. yüzyılın sonlarında Akdeniz ticaretinin getireceği kazancı hesaba katarak Akdeniz’e yöneldi. Fransa, Akdeniz’deki ticaret gemilerinin güvenliğini sağlamak için Osmanlı’ya yıllık 200.000 İspanyol doları vergi ödemekteydi. Bu miktar İngiltere için de yıllık 280.000 İspanyol doları olarak belirlenmişti. Ancak o yıllarda Amerika’nın, Osmanlı Devleti ile imzaladığı bir dostluk anlaşması yoktu. İşte bu yüzden Osmanlı korsan gemileri bu sularda dolaşan Amerikan gemilerine saldırmaya ve mürettebatını esir etmeye başladılar.

25 Temmuz 1785’te, ABD bandıralı ilk gemi Cezayir açıklarında Osmanlı korsanlarınca ele geçirildi. Bu gemi Boston Limanı’na bağlı, Kaptan Isaac Stevens’in idaresindeki *Maria* idi. Daha sonra Philadelphia Limanı’na bağlı Kaptan O’Brien idaresindeki *Dauphin* de Osmanlı korsanları tarafından yakalandı. 1793 Ekim ve Kasım aylarında ise tam on bir ABD gemisi Osmanlıların eline geçti.

ABD kamuoyunda artık iyice büyük bir sorun olmaya başlayan durum karşısında Amerikan Kongresi’nde tedbirler alınması istendi. Kongre, Başkan George Washington’a bir savaş filosu kurması için 688.000 altın dolar harcama yetkisi verdi. Fakat bu donanma da Osmanlı korsanlarıyla baş edemeyince, ABD yönetimi Osmanlı’ya yıllık vergi ödemek zorunda kaldı. 5 Eylül 1795 (Hicrî: 21 Safer 1210) tarihinde düzenlenen “Dostluk ve Barış Anlaşması”na göre Amerika, Cezayir’de bulunan esirlerin bırakılması için 642.500 dolar “haraç” ödeyecek ve her sene 12.000 Cezayir altını

karşılığı 21.600 dolar “vergi” verecekti. Anlaşma 7 Mart 1796’da Amerikan Kongresi’nce de onaylandı.

Bu vergi anlaşması A.B.D. tarihinde İngilizce dışında bir yabancı dilde (Osmanlı Türkçesi) imzalanan ikinci (ilki Fas ile ABD arasında 1786’da Arapça olarak yazılan anlaşmadır) anlaşmadır. Ayrıca bu anlaşma ABD’nin tarihi boyunca başka bir devlete vergi ödemeyi taahhüt ettiği tek antlaşmadır. Anlaşma 1810’da İngiliz gemilerinin devreye girmesiyle kendiliğinden fesholmuştur.

KADINLARA İNCE KUMAŞ YASAĞI

III. Selim zamanında 1791 (Hicrî 1206) yılında birer nüshası İstanbul, Eyüp, Galata ve Üsküdar Kadılarıyla, Yeniçeri Ağası’na ve terzibaşıya gönderilmiş bir yasak fermanı daha:

“… *Kadın taifesinin sokaklarda ve pazarlarda iştah çekici tavırlarla dolaşmaları öteden beri yasaktır. İngiliz şalı denilen çuha gayet ince olduğundan, o çuhadan ferace giyen kadınların ferace altındaki esvapları dışarıdan görünüyor. Kadınların İngiliz kumaşından ferace kestirmeleri önceden de şiddetle yasaklanmıştı. Kadınlar Engürü kumaşından ferace kestirmeye başladılar. Bu kumaş da ince ve kadınlar âdeta sokağa feracesiz çıkmış gibi olduğundan o da yasak edilmişti. Bu arada bazı hayâsızların yine Engürü kumaşından ferace kestirdiklerini ve giydiklerini işittik ve gördük… Yasağımızın dikkat ve şiddetle uygulanmasını ve terzilerin Engürü kumaşından ferace kesip dikmemelerini tekrar emrediyorum. Bu yasağımızı dinlemeyen terzi yakalanırsa, aman verilmeyip dükkânının kapısına asılacaktır*.”

CELLÂT ÇEŞMESİ

Dünyadan son nasibi olan ecel şerbetini içen mahkûm ölümün bütün soğukluğunun duvarlarına sindiği korkunç zindandan çıkarılır, Topkapı Sarayı’nın birinci kapısı olan Bâb-ı Hümayun’la, ikinci kapısı olan Bâb-üs

Selâm arasında bulunan Cellât Çeşmesi’nin önüne getirilirdi. Sonra da başı çeşmenin önündeki taşın üzerine konularak, Bostancıbaşı’nın da gözetiminde, Cellâtbaşı’nın güçlü bir kılıç darbesiyle idam edilirdi. İnfaz gerçekleştikten sonra cellâtlar kanlı palalarını, satırlarını bu çeşmede yıkadıkları için çeşmeye Cellât Çeşmesi denmişti. Bir diğer adı da siyasi mahkûmların infazı burada gerçekleştiğinden dolayı “Siyaset Çeşmesi” idi. Cellâtlara ise “Meydan-ı Siyaset Ustası” denirdi bir dönem. Bazen de mahkûm Balıkhane Kasrı’nda şerbetini içer içmez kementle boğularak öldürülür, cesedi de ayağına taş bağlanılarak denize atılırdı. Başı kesilerek öldürülenlerin kesik başı, çeşmenin önünde ve karşısında bulunan *Seng-i İbret* (İbret Taşı) adındaki sütunların üzerine ya da Bâb-ı Hümayun’un nişlerine konur, üç gün bekletildikten sonra, başsız cesedi gibi kellesi de denize atılırdı. Yabancı gezginler Sarayburnu açıklarından gemiyle geçerlerken, denizin yüzünde böyle nice başsız cesetlere rastladıklarını yazmışlardı. Cellât Çeşmesi Sultan II. Abdülhamit tarafından Alman İmparatoru Kayzer II. Wilhelm’in görmemesi için, imparatorun 1898’deki İstanbul ziyareti sırasında kaldırılmış, yerine Hamidiye Çeşmesi dikilmiştir.

OSMANLI SULTANLARININ LAKAPLARI

Osmanlı döneminde soyadı olmadığı için lakap uygulaması son derece yaygındı. Halk arasında herkesin bir adı vardı, ama bunlardan başka sultanların da kimi övgü belirttiği için açıkça kullanılan, kimi de çeşitli yanlara çekilebileceği için ancak gıyapta kullanılan takma adları vardı. Osmanlı sultanları arasında, en bilinen takma adlara sahip olan sultanları ve lakaplarını şöyle sayabiliriz:

ADLÎ : “Adil” II. Bayezit, III. Mehmet ve II. Mahmut’a verilmiştir.

AVCI: IV. Mehmet’in takma adıdır.

BAHTÎ: “Talihli” I. Ahmet’e verilmiş ve onun tarafından şiirlerinde mahlas olarak kullanılmıştır.

BEDROS: “Kurnaz” Genel kullanımı olan bir Ermeni adıdır ve güya II. Abdülhamit’in yüz hatları itibariyle Ermenilere benzediğini ima için ona verilmiştir. Abdülhamit’in annesi Tirimüjgan’ın muhtemelen Ermeni

olması nedeniyle, ondan pek hoşlanmayanlar tarafından kendisine verilmiş bir takma addır.

CİHANDAR: “Dünya’nın Efendisi” III. Selim’e verilmiştir.

ÇELEBİ: “Beyefendi” “Kibar Efendi”, “Genç Efendi”. II. Mehmet dönemine kadar padişah oğullarına verilen unvandır ve özellikle de I. Mehmet’e verilmiştir.

DELİ: I. Mustafa ve İbrahim’e verilmiştir.

DÜZME(CE): “Sahte” Kendi adına çıkan isyan döneminde ve aslı konusundaki şüpheyi ifade etmek üzere Yıldırım Bayezit’in en büyük oğlu ve veliahdı Mustafa Çelebi’ye verilmiş lakaptır.

EBU’L FETH: “Fethin babası” II. Mehmet’e (Fatih Sultan Mehmet) verilmiştir.

EĞRİ: “Eğri büğrü” Kanuni Sultan Süleyman’ın topal ve kambur olan oğlu Cihangir’e verilmiştir.

EĞRİ FATİHİ: Fethi çok zor olan Eğri Kalesi’ni 1594’te fethettiği için, III. Mehmet’e verilmiştir.

FAHREDDİN: “Dinin övüncü” I. Osman’a verilmiştir.

FATİH: İstanbul’un fethinden dolayı II. Mehmet’e verilmiştir.

FATİH-İ BAĞDAT: “Bağdat’ı fetheden” IV. Murat’a verilmiştir.

GAZİ: Özellikle Hristiyanlara karşı alınmış zaferlerdeki askerlere verilen unvandır. I. Osman, Orhan, I. Murat,
I. Bayezit ve II. Mehmet için kullanılmıştır.

HÂDİM-ÜL HARAMEYN-İŞ ŞERİFEYN: “İki mübarek şehir olan Mekke ve Medine’nin koruyucusu”
I. Selim’e 1517’de Mekke Şerifi tarafından bu şehirlerin anahtarı gönderilmek suretiyle verilmiş bir unvandır.

HAN: II. Selim tarafından torunu İbrahim’e verilmiştir.

HÜDAVENDİGAR: “Hükümdar” I. Murat’a verilmiş ve daha sonra da Bursa Sancağı için de kullanılmıştır. Yine Orhan ve II. Murat için de kullanılmıştır.

İLHAMÎ: “İlham alan” Şair ve besteci III. Selim’e verilen lakaptır.

KAMBUR: I. Mahmut’a verilmiştir.

KANLI: Baskıcı politikasını ima için II. Abdülhamit’e verilmiştir.

KANUNÎ: “Adil” II. Mehmet’e ve özellikle de
I. Süleyman’a verilmiştir.

KARA: I. Osman’a verilmiştir.

MEST: “Sarhoş” II. Selim’e verilmiştir.

MUHTEŞEM: Avrupalılar, özellikle Fransızlar tarafından I. Süleyman’a verilen lakaptır. Yakın zamana kadar Türkler tarafından pek kullanılmazdı, ama son on yıldır bizde de moda oldu…

OSMANCIK: “Küçük Osman” I. Osman’a verilmiştir.

PEHLİVAN: Güreşe çok meraklı olan I. Mehmet’e verilmiştir.

SAHİB-KIRAN: “Her zaman başarılı hükümdar” I. Süleyman ve IV. Murat’a verilen unvandır.

SAİB-ÜL-AŞERET-İL-KAMİLET: “On numarayı tamamlayan”. Onuncu sultan olduğu için I. Süleyman’a verilmiştir.

SARI: Çok soluk tenli olduğu için II. Selim’e verilmiş bir diğer lakaptır.

SOFU: II. Bayezit’e verilmiş lakaptır.

ŞÜCAEDDİN: “Dinin kahramanı” Orhan’a verilen unvandır.

VELİ: II. Bayezit’e verilen unvandır.

YAVUZ: “Yiğit” I. Selim’e verilmiş lakaptır.

YILDIRIM: I. Bayezit’e verilmiştir.

OSMANLI’NIN ŞAİR SULTANLARI

Osmanlı İmparatorluğu padişahları arasında şiir yazan, hatta divan oluşturanlar hiç de az sayıda değildir. Şair padişahlar ve mahlasları (takma adları) ise şöyledir:

II. Murat: Muratî

Fatih Sultan Mehmet: Avnî

II. Bayezit: Adlî

Kanuni Sultan Süleyman: Muhibbî

III. Mehmet: Adnî

I. Ahmet: Bahtî

II. Osman: Farisî

IV. Murat: Muratî

II. Mustafa: İkbalî

III. Ahmet: Necib

III. Mustafa: Cihangir

III. Selim: İlhamî

II. Mahmut: Adlî

ABD BAŞKANI THOMAS JEFFERSON'DAN "CÜLUS BAHŞİŞİ" İSTEYEN PAŞA

ABD'nin üçüncü Başkanı Thomas Jefferson

George Washington’un ardından John Adams o günlerde yeni bir devlet olan Amerika Birleşik Devletleri’nin ikinci başkanı olmuştu. Yeni başkanın “gelenek görenek” konusunda pek bilgili olmadığına kanaat getiren Trablusgarp Dayısı Yusuf Paşa 1799 yılında dostunu uyarmayı uygun bulur. Yusuf Paşa, “Ölen yüksek makam sahibi adına o makama gelen yeni başkanın Trablus Krallığı’na bir hediye sunması” gerektiğini, Adams’a bir ferman yazarak, konuyu uygun bir dille anlattı. Tüm bunlara ek olarak, “hediye” miktarının 10.000 dolar olduğunu belirtmeyi de ihmal etmedi.

Bir zaman sonra, 10.000 dolarından haber alamayan ve sabırsızlığı üst seviyeye ulaşan Yusuf Paşa aradığı fırsata 1801 yılında kavuştu. Adams yerini Thomas Jefferson’a bırakmıştı. Garp Ocakları’nın yönetiminde yer alan tüm yöneticiler gibi “yeniçeri kökenli” olan Yusuf Paşa yeni başkan Jefferson’dan 225.000 dolarlık “cülus bahşişi”ni talep etti. Jefferson bu talebi kızgınlıkla reddetti.

Trablusgarp Dayısı Yusuf Paşa da kızgındı. Paşa Amerikan temsilcilerinin derhal huzuruna çıkmaları ve hatalarını kabul ederek el öpmelerini emretti! 225.000 dolarlık cülus bahşişinin yanı sıra, Yusuf Paşa’nın seçeceği türden 25.000 dolarlık malın “hediyesi”ni de uygun buldu! İlk mesajın yeterince ciddiye alınmaması Yusuf Paşa’yı bu defa daha “ikna edici” davranmaya itti. Mesaj netti: Ya “hediye” ya da savaş! Sonunda da savaş çıktı. Trablusgarp Dayısı Yusuf Paşa, Amerikan tarihine “First Barbary War” (İlk Barbar Savaşı) adıyla geçecek olan savaşı 10 Mayıs 1801 tarihinde başlattı.

Trablusgarp Dayısı’nın ABD’ye savaş ilan etmesi üzerine Jefferson, Amerikan donanmasını Akdeniz’e gönderdi. Tunus ve Cezayir savaştan hemen çekilirken, Trablusgarp ve Fas, aralıklarla 1815’e dek sürecek olan zorlu bir mücadeleye giriştiler. 1803 Ekim’inde Trablusgarp Dayısı, Amerikan donanmasının en iyi firkateynlerinden biri olan *Philadelphia*’yı ele geçirerek, gemi kaptanı Amiral William Bainbridge ve tüm mürettebatını esir aldı.

Philadelphia’nın kaptırılması Amerikalıların küçük düşmesine neden oldu. Bunun üzerine, 16 Şubat 1804 tarihinde Amerikan donanması tarafından alınan ilginç ve radikal bir karar uygulanmaya kondu. *Enterprise*’ın kaptanı olan genç teğmen Stephen Decatur, Trablusgarb limanına girdi ve bir zamanlar Amerikan donanmasının en iyi gemilerinden biri olan *Philadelphia*’yı kendi elleriyle ateşe verdi. Teğmen ülkesine döndüğünde bir savaş kahramanı olarak karşılanmıştı.

“BALTA OLMAK” DEYİMİ VE YENİÇERİ DÖVÜŞLERİ

Yeniçeriler İstanbul limanına gelen bütün mal ve erzak gemilerinin komisyonculuğunu bıçaklarının kuvvetiyle yönetimleri altına almışlardı. Limana bir gemi geldi mi, açıkta demir attı ise sandalla gidip, bir iskeleye palamar verdiyse hemen gemiye atlayıp mensup oldukları ortanın nişanını ve kendi adlarını taşıyan bir levhayı geminin burnuna asarlardı. Geminin yükü ne olursa olsun, mal ve erzakın sahibi ve geminin kaptanı, boşaltma ve satış işine karışamazdı. Bu işi gemiyi sahiplenen o yeniçeri yapar ve tutar parasından dilediği aslan payını alırdı, kimse ağız açamazdı. Elbette bu tür davranan yeniçerilerin asıl güvendikleri arkalarındaki ortalarıydı. Sahiplenmek niyetiyle gemilere asılan bu zorba nişanlarına “balta” denilirdi ki, bugün bile halk ağzında “musallat olma” yerine kullanılan “balta olmak” deyimi buradan kalmıştır. Geminin yükü dikkat çekecek kadarsa, bıçağına ve avanesine güvenen bir başka zorba önceden takılan baltayı indirir, yerine kendi nişanını asar ve derhal oracıkta kanlı bir kavga başlardı. Bir tarafın öbür tarafı sindirmesine “bıçak altından geçirme” denilirdi. Bazen da sırf külhanbeylik güdülerek, zorbalar arasında, bilhassa Galata’da Hendek içinde, günü, saati ve şahitleri de tespit edilmek suretiyle yatağanlar, palalarla, Batılıların düello etmesi gibi, teke tek dövüşülürdü. Bu dövüşlerin çoğu ölümle neticelenir, eğer taraftarlar kendilerini tutamayarak ortaya atılırlarsa gerçek bir çatışma yaşanırdı.

YENİÇERİ KÜFELERİ

İstanbul’un yaş sebze ve meyve ticaretine musallat olmuş yeniçeriler işi daha da ileri götürmüşler, kendilerinin nişan ve işaretlerini taşıyan özel küfeler yaptırmışlardı. Bunları İstanbul’a sebze ve meyve taşıyan Marmara iskelelerinden kendilerine ayırttıkları yerlere gönderirlerdi. Bostan ve bahçe sahipleri mallarını bu küfelere yüklemeye ve yeniçeri zorbasının göndereceği para ile yetinmeye mecbur idiler. Hatta bir seferinde, bir yeniçeri zorbası Karamürselli bahçıvanlara pusula göndererek: “Mal şu kadar noksan çıktı, bu kadar çürük çıktı, hamaliye ve kantariye masrafları

şu tuttu, sair resimler ve küfelerimizin kirası bu kadar, bana daha şu kadar borcunuz vardır” diye yazmış, bahçıvanlar da bu pusulayı ibret olmak üzere Karamürsel’deki kahvehanenin duvarına asmışlardı.

TAHMİSTE HİLEKARLIK

O zamanlar kahve değirmende çekilmez, kavrulduktan sonra tahmisteki büyük devlet dibeklerinde dövülürdü. Saf kahveye nohut ve buna benzer şeyler katmamaları için, dibekçilerin başında her gün ihtiyar yeniçeri ustalarından dört kişi bulunurdu. Tahmis dibeklerinde halka ve kahvecilere ait her gün en az 2000 okka kahve dövülürdü. Bu yeniçeri ustaları ellerinde saf kahve ile gelenleri: “Var dolaş, falan zaman gel!” diye dibek başından zorla uzaklaştırırlar ve sonra getirilen saf kahveye yarı yarıya nohut katıp, aradaki farkın kârını dibekçilerle paylaşırlardı.

SEMER DEVİRMEK VE ORTA SAVAŞLARI

Yeniçeriler arasında, bir yoldaşın mensup olduğu bir ortayı bırakıp başka bir ortaya geçmesine “semer devirmek” denirdi. Bu hal terk edilen orta yoldaşlarına karşı en ağır hakaret sayılır, semer deviren yeniçeri muhakkak öldürülür ve bu yüzden iki yeniçeri ortası arasında kanlı boğuşmalar olurdu. Örneğin, Galata yeniçerilerinden 25. orta yoldaşlarından biri 1810’da, yine Galata’nın korunmasıyla görevli 71. ortaya semer devirdiğinden Galata derhal karıştı. İki taraf mağaza, dükkân ve depoların kepenklerini kırarak şarap, su ve yağ varillerinden, fıçılardan, dolu erzak çuvallarından sokaklarda siperler yaptılar. Karşıdan silah seslerini duyan İstanbul yeniçerileri de, taraftar bulundukları bu iki ortadan birine yardım için kayıklarla Galata’ya geçti, çatışmalar iki gün sürdü.

YANGINLAR VE TULUMBACI YENİÇERİLER

O devirlerde sık sık çıkan yangınlardan bazılarının da yeniçeri ocaklarına bağlı kişiler tarafından konulan kundaklarla çıktığı söylenir; çünkü her büyük yangın bu gibi insanlar için bir yağma vesilesi olurdu. Bundan ötürü yağma amacıyla, kundaklamayla çıkarılan yangına "kızıl bayram" derlerdi. Yeniçeri tulumbacılarına gelince; yangın çıktığında yalnızca kendilerine fazla para ve bahşiş vaat eden zengin kimselerin konaklarını korurlardı. Bu arada alevlerin, yoksulların evine yayılmasını önlemeye çalışmazlardı.

YALANCI ŞAHİTLİĞİN CEZASI

Olayların çözümlenmesinde şahitlik önemlidir. Bazı insanlar zafiyet gösterip yalancı şahitlik yapabilmektedirler. Bu durum ise vakaların doğru çözümlenmesine mani olmaktadır. İşte bundan dolayı adalete son derece ehemmiyet veren Osmanlı, yalancı şahitliği önleyebilmek için bazı tedbirler almıştır.

Yalancı şahitliği tespit edilen kişi 'kadı'nın emri ile muhzırlar (adli polis) tarafından uyuz bir eşeğe bindirilmekte, suçunu bağıran bir tellağın eşliğinde, bulunduğu şehrin caddelerinde dolaştırılıp teşhir edildikten sonra serbest bırakılmaktaydı. Böyle bir kişi şahitlik etmek hakkını hayatının sonuna kadar kaybetmekteydi.

Şahitliği devlet güvenliğini ilgilendiren bir mevzuda ise hapsedilmekte, padişahın şahsını ilgilendiren bir mevzuda ise idam edilmekteydi. Görüldüğü gibi yalancı şahitliğin cezası oldukça ağırdı. Bu cezalar caydırıcı özelliği ile yalancı şahitlerin sayısını azaltmış, böylece verilen mahkeme kararları güvenli olmuştur.

ZÜLÜFLÜ BALTACILAR

Sultan II. Mahmut döneminde kurulan "Baltacılar Örgütü"nün görevi sefere çıkan ordunun yolu üzerindeki çalılıkları, yabanı bitkileri ve otları vs. temizlemek, çadırları kurup kaldırmak, ordunun yükünü bağlayıp yüklemekti. İstanbul alındıktan sonra baltacıların bir bölümü "zülüflü

baltacılar” adıyla yeni bir sınıf oluşturdu. Görevleri eski sarayla yeni saray arasındaki bağlantıyı kurmaktı. “Zülüflü” denmelerinin nedeni serpuşlarının iki yanından yanaklarına doğru perçem gibi iki örgü sarktığı içindi. Bunların haremle sıkı ilişkileri olduğu için, sağ ve sol yanlarını tam görmemeleri için atlastan yapılma, yüksek yakalar takarlardı. Bu nedenle bir adları da “yakalı baltacılar”dı.

OSMANLI’DA İLGİNÇ VAKIFLAR

Bilindiği gibi, vakıflar yüzyıllardır Osmanlı toplumunda sosyal yardımlaşmanın ve toplumsal bölüşümün en önemli kurumları olmuşlardır. Bu vakıflar o kadar çeşitliydi ki, eski dönemlere şu konularda çalışan vakıflar bile vardı:

- aç kalan kuşların beslenmesi,
- bayram günlerinde şehir ve kasabalarda top atılarak çocukların sevindirilmesi,
- koyun cinsinin ıslah edilmesi,
- et fiyatlarının kış aylarında yükselmemesini sağlayacak tedbirlerin alınması,
- hasta ve garip göçmen leyleklerin bakım ve tedavi edilmesi,
- çalışan kadınlara sütanne bulunması,
- hac yolunda parasız kalanlara para dağıtılması,
- cami ve türbe duvarlarındaki ot ve yosunların temizlenmesi,
- Ramazan aylarında camilerde hurma, zeytin gibi iftariyeliklerin dağıtılması,
- köylerde yaşayan yoksul ihtiyarlara elbise temin edilmesi,
- hamalların sırtlarındaki yükleri, üzerine koyup dinlendikten sonra kimsenin yardımına muhtaç olmaksızın sırtlanabilmeleri için mola taşları dikilmesi,
- yüksek dağ ve geçitlerde kar ve tipiden korunmak için sığınak yapılması,
- yaz aylarında sıcaktan bunalanlar için gölgelik yapılması gereken yerlere su küplerinin konulması...

İÇKİNİN "YOK" ZAMANI…

III. Selim devrine ait muazzam bir vakayiname bırakmış olan Câbi Sait Efendi yazıyor:

"Sultan Selim ne kadar meyhane var ise kapattı. Şarap, rakı ve onlara benzer ne kadar içki varsa hepsini şiddetle yasak etti. Yasağa rağmen içki kullanan birkaç kişi idam edildi. Müslümanlara içki vermemeleri ve satmamakları için; Rumlara ve Ermenilere patrikleri, Yahudilere de Hahambaşılar'ı tarafıından tembih edildi. Aksi takdirde verenlerin ve satanların idam edilecekleri bildirildi. Ayyaşların hali kötüleşti ama çok geçmedi, el altından içki satanlar da peyda oldu. Örneğin, bir adam eline bir bülbül kafesi alıp sokağa çıkar, sorana "bülbülümü gezdirmeye giderim" derdi, ama kafesin içine bağırsak konulmuş, bağırsaklar da rakı ile doldurulmuş! Kafesin ağırlığından şüphelenen zabıta herifi yakalamış, rakıyı meydana çıkarmış. Ağa Kapısı'na götürmüşlerse de şefaatçileri çıkıp adam kurtulmuş… Bazıları da işçi, çamaşırcı kefere karılarından tedarik etmişler… Bekâr çamaşırı getirip götürmek bahanesiyle çamaşır, yatak ve yorgan çarşafları içinde gizli rakı ve şarap getirmişlerdi… Teneke boru satan ve boru vesaire lehimleyen Yahudiler türedi… Boruların içi rakı ve şarap dolu… Erbabına rastladıklarında içindekini sunarlar, bir yabancı borulara müşteri olsa "satılık değil, ısmarlamadır" derlerdi… Birçok içkici evlerinde, bahçelerinde imbikler kurup kendi içkilerini yapmaya başladırlar. Öyle ki, Sultan Bayezid tarafındaki bakırcılarda, bu kadar yıldır bir müşteri bile çıkmayan imbiklerin bir tanesi dahi kalmadı, satıldı… Bazı kibar beyler çoğu Laz olan bakırcılara 'Sende imbik var mı?' diye sorarlarken kızarırlar, onlar da kıs kıs gülüp: 'Sarhoşlar meyhaneciliğe heves etti… İmbikler yağma oldu, yağma!' diye cevap verirlerdi…"

Aşı kuyruğu

BAKİRE MERAKLISI KIRIMLI RAMİZ PAŞA

Koyu tutucularla yeniçeriler tarafından tahtından indirilen ilerici padişah III. Selim'i tekrar tahta çıkarmak için İstanbul'da bir hükümet darbesi yapan Rusçuk âyanı Alemdar Mustafa Paşa ile onu bu harekete teşvik eden Sultan Selim taraftarı devlet adamlarına tarihimizde "Rusçuk Yârânı" denilir. Rusçuk Yârânı ve Alemdar Mustafa Paşa hükümet darbesini başarmış, fakat III. Selim de düşmanları tarafından sarayda öldürülmüştü. Onun yerine II. Mahmut'u padişah yapan Rusçuk Yârânı kısa zaman içinde iktidarın neşesiyle kendilerini çılgın bir sefahat hayatına kaptırdılar. Saraylarının, konaklarının yer altındaki bodrumlarını mükellef salonlar halinde dayatıp döşettiler, muazzam avizelerle aydınlattılar ve buraları zevk âlemlerine mekan oldu. Rusçuk Yârânı'nın içinde en aydın kişi Kaptan Paşa olan Kırımlı Ramiz Paşa idi. Kendisi divan sahibi şairdi, ama o bile bir masalda dinlediği "Hataî" cariyelerini bulmak için Gürcistan, Kafkasya, Cezayir ve Mısır taraflarına adamlar göndermiş, binlerce altın harcamıştı. Hataî cariyeler (efsanelere göre) her ilişki sonrasında bile bekaretlerini daima muhafaza eden kızlarmış…

DENİZ DİBİNDEKİ SERVET

Silivri açıklarında denizin dibinde en az sekiz-on bin altın lira değerinde elmas vardır. Reşat Ekrem Koçu'nun aktardığına göre de hikâyesi şudur: II. Mahmut vapurla Gelibolu'ya kadar bir seyahate çıkmıştı. Dönüşte gemi Silivri açıklarında bir fırtınaya tutuldu ve geminin arkasına bağlı olan saltanat kayığı içindeki kıymetli eşyalarla beraber battı. Bu eşyalar arasında Padişah'ın sapı elmaslarla donatılmış şemsiyesi de vardı.

LATİN HARFLERİYLE OSMANLI TÜRKÇESİ

III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan Latin harfleriyle Türkçe yazan ilk insandır. 1804 yılında Hatice Sultan'a ait Ortaköy-Kuruçeşme arasındaki Neşetâbâd Sarayı'nın kısmi onarım ve iç dekorasyonunu yapan mimar Antoine Ignace Melling biraz Türkçe biliyordu, ama Arap alfabesini okuyup yazamıyordu. Tam 18 yıl İstanbul'da yaşayan Melling burada kaldığı dönemde büyük tarihi ve sanatsal değeri olan gravürler de yapmıştı. Sanatçının haberleşme konusundaki sıkıntısını ortadan kaldırmak isteyen Hatice Sultan Latin alfabesini öğrendi ve ona notlarını bu biçimde göndermeye başladı. Böylece harf devriminden 125 yıl önce Türkçeyi Latin alfabesiyle yazmış oluyorlardı. Bu mektuplar şu anda Fransa'daki özel bir koleksiyonda korunmaktadır, Jacques Perot ve Frédéric Hitzel tarafından derlenerek yayımlanmışlardır.

Melling İstanbul'dan sonra Fransa'ya gitmiş ve orada da Napolyon'un eşi Josephine'in yanında “manzara ressamı” olarak çalışmıştır…

YANGINDAN KAÇARKEN SELE TUTULANLAR

Yeniçeriler

18 Temmuz 1811 gecesi Beyoğlu'nda büyük bir yangın çıkmış, birçok ev ve dükkan alevler altında kalmıştı. Ne var ki sabaha karşı şiddetli bir yağmur başlayıp yangını söndürdü. Ancak yağmur gittikçe şiddetlenerek devam etti ve şimdiki Gümüşsuyu yokuşundan inen sellerle tüm Beşiktaş semti sular altında kaldı. O zamanlar bölgede bulunan Beşiktaş Deresi de taşınca yakında bulunan Beşiktaş İskele Hamamı'na sığınmış, yağmurun dinmesini bekleyen hamam uşakları, tellaklar ve bazı müşteriler sel sularından boğulup öldüler.

İSTANBUL'DA VEBA SALGINI

Ortaçağ’da Avrupa’yı kasıp kavuran ve o zamanki Avrupa nüfusunun 1/3’ünü öldüren veba dönem dönem Osmanlı’nın da başına bela olmuştu. Bu veba salgınlarından en vahimi ise 1812 yılında yaşanan ve dönemin İstanbul’unda tam bir dehşet havası estiren salgındı.

Hastalık büyük şehirde o kadar korkunç bir hal almıştı ki, padişahın emri ile sur kapılarına konulan gizli memurlar bir günde her kapıdan 50-60 ila 300 arasında cenaze çıktığını tespit etmişlerdi, üstelik bu rakamlara şehir içinde gömülenler dahil değildi. Zamanın gümrük emini tarafından düzenlenen bir resmi belgeye göre, bir buçuk ay içinde İstanbul’da her gün 850-900 kişi ölmüş, Ramazan ayında ise ölü sayısı 1200’e kadar çıkmıştı. Hastalığın en şiddetli hüküm sürdüğü semtler bilhassa ayak takımının, bekâr uşaklarının kalabalık olduğu Tahtakale, Yemiş’den Bahçekapı’ya kadar olan sahil parçası, Galata ve Üsküdar’dı; çünkü buralardaki bekâr odaları birer pislik yuvası halindeydi. Aslında, aynı zamanda birer günah ve haşarat yatağı olduğundan, hükümet ilk tedbir olarak bu bekâr odalarının yıktırılmasını emretti. Odalar bir gün içinde yıkıldı. Bu işle görevlendirilenler tüyler ürpertici manzaralarla karşılaştılar: Ölenlerin çoğu ayakdaşları tarafından sokaklarda yıkanıp birer tahta parçası üzerine konularak götürülüyordu. Yıkılan odalarda unutulmuş, kokuşmuş yüzlerce ölü bulundu. Bunların arasında da birçok uygunsuz gençler, fahişeler, bu fahişelerin beşikte çocukları görüldü. Bahçekapısı’nda bir sokak vardı ki, şehrin gerçek anlamda bir batakhanesi idi ve halk ağzında “Melekgirmez Sokağı” denilirdi ki, bu müthiş vebadan sonra devrin padişahı II. Mahmut bu sokakta bir cami yaptırmış, adını da “Hidayet Camii” koymuştu.

Salgın sırasında padişah Beşiktaş sarayında bulunuyordu, ikindi namazlarına Ayasofya’ya gelirdi. Padişahlar kadın cenazesinde namaza durmazlardı, hocalar tarafından “hastalığın giderilmesine sebeptir” diye rica olundu, Sultan Mahmut üç dört defa Ayasofya’da cenaze namazı kıldı ki bir seferinde 19 erkek, 8 kadın ve 11 kız ve oğlan olmak üzere 38 cenazenin namazı kılınmıştı. Yakınlarından bazı kimselerin tavsiyesi ile hastalığın giderilmesi için, Sultan Mahmut yatsı namazından sonra minarelerden yüksek sesle “Ahkaf Suresi” okunmasını emretmişti; bunun üzerine halk dehşet içinde kaldı. Ramazan bayramında ise, bayramlaşmak münasebetiyle halkın birbiriyle teması arttığından, hastalık tüyler ürpertici bir hal aldı. Bayramın ertesi ölümler günde 3000 kişiye kadar çıktı; ulemadan bir kısmı padişaha müracaat ederek: “Ahkaf suresi Âd Kavmi’nin helâk olacağını haber verir, böyle günlerde okunması hiç uygun değildir” dediler. Emir geri

alındı, hatta geri alınmakla da kalınmayarak, evlerde bile Kur'an okunurken bu surenin okunmaması emredildi.

Yine bu 1227 (Hicri 1812) Ramazanı'nda geceleri bekçilerin davul çalması, mâni ve türkü okuması, kahvehanelerde tavla, dama ve satranç vesair oyunlar oynanması, meddahların hikâye anlatması yasak edilmiştir.

YENİÇERİ KAHVELERİ

Eski İstanbul kahvehaneleri arasında dikkate değer olanları, ocaklarının kaldırılmasına kadar İstanbul'da pek gürültülü bir hayata sahne olmuş bulunan yeniçeri kahvehaneleridir. Kahvehanelerin kapısı üzerine mensup oldukları yeniçeri ortasının nişanını asmağa başlamışlardı. Her ortanın yoldaşları da kendi nişanlarını taşıyan kahvehanelere çıkar olmuşlardı.

IV. Mustafa döneminin bir vakanüvisi yeniçeri kahvelerini şöyle tarif etmektedir:

"*Yeniçeri kahveleri baldırı çıplak külhanilerin sabahtan akşama kadar saz ve sözle zevk ve sefa sürdükleri, afyon ve esrar ile keyif çatıp eğlendikleri yerlerdi. Hemen hepsi gayet büyük ve fevkalâde süslü olan bu kahvehaneler, genellikle İstanbul'un manzarası en güzel yerlerine, bilhassa denize nazır sur bedenleri üstüne yapılır veya deniz üstüne kazıklarla atılmış salaşlarda kurulurdu. Her kahvehanenin mahbup köçekleri, sazendeleri, kıssahanları*[20]*, eli ayağı düzgün, tüysüz uşakları bulunurdu.*

[20] Kıssahan: Kahve kahve dolaşıp kıssalar anlatan zamane hikayecisi…

Peykeler kilim ve seccadeler, kuzu pöstekileri ile döşenir, duvarlara Bektaşi levhaları asılır, yerlere fırdolayı hasır döşenirdi. Tavandan peykelerin hizasına kadar inen camların önü çiçek saksıları, bilhassa fesleğenlerle donatılırdı. Kahvehanenin ortasında daima, etrafı saksılarla süslü bir havuz ve fıskiye bulunurdu. Kahve ocakları ise bir gelin köşesi gibi süslenirdi. Kapaklı ve açık boy boy cezveler, dolap dolap fincanlar, en az birkaç tanesi gümüş ve altın başlıklı, billûr şişeli olmak üzere nargileler, kehribar ağızlıklı çubuklar, çiçekli oymalı levhalar bir servet değerinde olurdu. Ocak başında da, genellikle kahvehane sahibinin evlât niyetine büyüttüğü bir delikanlı bulunurdu.

Her yeniçeri kahvehane yaptırıp açamazdı, kahvehane sahiplerinin hemen hepsi en namlı yeniçeri zorbaları idi. Ocağın son yıllarında kahvehane sahibi olan yeniçeri zorbalarının en namlıları Kuledibi kahvehanesinin sahibi Kalyoncu Burunsuz Mustafa, Hendek kahvehanesinin sahibi Tersane Başçavuşu Darıcalı İbrahim Çavuş, Çardak iskelesi kahvehanesinin sahibi 56'lı yoldaşlarından Galatalı Hüseyin Ağa, Togyar Tepesi kahvehanesinin sahibi Tiflisli Ali, Balaban İskelesi kahvehanesinin sahibi Kız Mustafa, Esir Pazarı kahvehanesinin sahibi Babadağlı Hasan ve Irgat Pazarı kahvehanesinin sahibi Turnacı Ömer idi.

Yeni yapılan bir yeniçeri kahvehanesi döşenip dayandıktan sonra, kapısının üstüne asılacak olan orta nişanı için parlak bir alay düzenlenerek açılırdı. Orta nişanı genelde şimşir, nadiren de abanoz üzerine kabartma olarak işlenir, uygun boyalarla boyanır ve tezhip edilirdi. Kahvehanelerin nişan alayı Süleymaniye'deki Ağa Kapısı'ndan başlardı. Nişan levhasını Baş Karakullukçu başının üstünde tutardı. Kırk, elli ve hatta daha fazla sayıda delikanlı altın ve gümüş kınlı hançerler, Keşmir şalları, Cezayir kesimi esvaplarıyla levhanın önü ve ardı sıra yürürlerdi.

Alayın en önünde de elleri baltalı Bektaşi babaları bulunurdu. Soytarılar, çengiler, köçekler her türlü maskaralık yapıp oyun oynarlar, atlı alay çavuşları, nişanın geçeceği yollardaki halkı kırbaç ve kamçı ile dağıtarak: "Savulun bre savulun… Nişan geliyor!" diye bağırırlardı.

Yeni bir kahvehane açan bir yeniçeri ağası kahvehanesini kesesinden neredeyse metelik harcamadan dayar döşerdi. O semtin Müslim ve gayrimüslim, zengin ve hallice, ne kadar tanınmış siması varsa adlarını bir deftere yazar ve her adın yanına dilediği eşyayı kaydederdi. Sonra da adamlarından gözü pek, zıpırlığı, itliği ile tanınmış birisine bu defteri verir ve adları kayıtlı olanlara gönderirdi; bu serseri de: "Ağam selam ediyor, defter gönderdi, kahvehane hediyesini bekler!" diyerek kesilen haracı tebliğ ederdi. Bu tebliği alanlar da, hiç tereddüt etmeden hediyesini gönderir, hatta bazen de korkusundan bizzat götürürdü. Hele götürmesin! Ne mahallesinde evinde, ne de dükkânında, işinde gücünde rahat yüzü göremez, türlü saldırılara uğrar ve hatta öldürülebilirdi. Yeni açılan bir yeniçeri kahvesine, yeniçeriler kendi aralarındaki en makbul hediye olan kanarya kuşu götürürdü. Kanarya kahvehane için bir uğur, maskot sayılırdı. Büyük bir yeniçeri kahvehanesinde en az 30-40 kanarya kafesi bulunurdu."

TAVŞANLAR

Eski dönemlerde büyük meyhanelerde “Tavşan” denen özel köçekler vardı. Bu tavşanların kendilerine özel, çok çekici kıyafetleri vardı. Ayaklarına aşık kemiklerine kadar düşen mavi veya kırmızı şalvar giyerler, şalvarlarının ağı da yerde sürünür, bellerine al kuşak sararlar, çıplak gövdenin üzerine kolsuz meme altlarına kadar ancak inen kısa ve altın sırma işlemeli bir yelek giyerlerdi… Başlarında da mavi püsküllü al fes… Omuzlarına kadar rengârenk boncuklar, hurda inciler dizerlerdi. Dansa yalınayak çıkarlardı. Tavşanların olsun sıradan köçeklerin olsun oyunları, zamanımızın ritmik dansları gibi, harikulâde görsel bir şölendi…

Köçekleri, tavşanları görmek için meyhanelere gidemeyen devlet erkânı, hatta padişah, onları konaklarına, yalılarına, Saray-ı Hümayun’a getirtirler, verdikleri ziyafetlerde, muhteşem bir dekor içinde oynatırlardı.

Uzun yıllar Ukraynalı bir köylü kızı olduğu düşünülen ama son zamanlarda İtalyan bir soylu olabileceği de tartışılmaya başlanan Hürrem Sultan ve Kanuni'nin temsili portreleri

HAMAMLAR VE KÜLHANBEYLERİ

Sonraları “mangal yürekli kabadayı” anlamında kullanılsa da külhanbeyi aslında “külhan” denen hamam ocağının sürekli yanmasını sağlamak için o ocağa kömür atan kişidir. Külhanbeyleri kimsesiz, cesur ve gözünü budaktan sakınmayacak gençlerden seçilir ve belli ritüeller sonucu ağabeylerinin arasına katılırlardı. Külhanbeyleri arasından da elbette it uğursuz takımına ayak uyduranlar çıkmıştı, hatta belli dönemlerde bazı hamamlara gitmek düpedüz ayağıyla soyulmaya gitmek anlamına gelirdi.

Özellikle Fındıklı Hamamı, Tophane’de Kılıç Ali Paşa Hamamı, Galata’da Buğuluca Hamamı, Çeşme Meydanı’nda Sokollu Mehmet Paşa’nın Yeşil Direkli Hamamı, Kasımpaşa Büyük Hamamı, Küçükpazar Hamamı, Tahtakale’de Rüstem Paşa Hamamı, Bahçekapı’da Sultan Hamamı, Yenicami’de Haseki Hamamı, Yıldız Hamamı, Hoca Paşa Hamamı, Küçükağa Hamamı, Şengül Hamamı, Kadırga Hamamı, Gedikpaşa Hamamı, Çemberlitaş Valide Hamamı, Aksaray Hamamı gibi çarşı ve pazar ortasındaki hamamlara kendini bilenler girmezdi. Boş bulunup girenlerin ya adı kötüye çıkar ya da başlarına bir bela gelmeden hamamdan çıkamazlardı. En azından para kesesi ve saati muhakkak alınır, şikayete kalkarsa dayak yerdi. Bazılarının da elbisesi, çizmesi alınır; adamcağız aranacak olsa: “Geldiğinde elbisen yoktu ve yalınayaktın!” yanıtını alırdı. Geceleri de, bekâr uşakları bu hamamların içinde ve camekân odalarında yatar bu yüzden de türlü nedenlerle sık sık kanlı olaylar çıkardı. Bu hamam zorbaları İstanbul’da ilk defa “külhanbeyi” unvanını almışlardır ve ilk külhanbeyleri de Gedikpaşa Hamamı’nın bekâr odalarından çıkmıştır.

CELLÂTLAR VE İDAM CEZALARI

Osmanlı devletinin resmî cellât teşkilatı bir Cellâtbaşının idaresinde, sayıları devir devir değişen türlü türlü cellâtlardan oluşmuştu ki hepsi de aslen Kıptî idi. Cellâtbaşı ile cellâtlar Bostancıbaşı Ağa’nın emrinde idi. İdam hükmü Bostancıbaşı’ya verilir, o da yerine göre, bazen bizzat nezaret ederek hükmü yerine getirtirdi. Eğer öldürülecek önemli bir kişiyse idamda

Bostancıbaşı muhakkak bulunur, hükmü de Cellâtbaşı hünerine en çok güvendiği bir veya iki cellât ile infaz ederdi ki, bunlara da “cellât yamağı” denirdi. Bostancıbaşı Ağa sarayın en büyük zabitlerinden biri olup başlıca görevleri, emrindeki bostancı neferleriyle sarayın ve padişahın şahsen korunması ile İstanbul’un, Boğaziçi ile beraber bütün sahillerinin ve limanın güvenlik ve korunmasına bakmaktı.

Siyasî mahkûmlar yağlı kement ile boğulurdu. Bazen, idamdan sonra başı “şifre” denilen gayet keskin hususî bir ustura ile gövdesinden ayrılır, ya bir “ibret taşı”nın üstüne konulur, ya da sarayın şehre açılan büyük kapısının, Bâb-ı Hümayun’un önüne atılırdı. Sabıkalı hırsızlar, bilhassa gece hırsızları şehrin uygun görülen bir yerinde, genellikle de suçun işlendiği semtte, hatta bazen girdiğin evin, dükkânın veya hanın kapısında asılırdı. Katiller genellikle işkenceyle öldürülürdü. Askerlerin, yani sipahi veya yeniçerilerin, başları kesilir, cesetleri, ayaklarına taş bağlanarak denize atılırdı. Bazen de mahkûma sahip olduğu tahmin edilen gizli mallarının yerini söyletmek için, idamdan evvel herhangi bir suretle ve cellâtlar eliyle işkence yapılırdı.

İşkence ile idamın üç korkunç şekli vardı: Çengel, çarmıh, kazık… Çengel, İstanbul’da, Eminönü’nde idi, kalın kalaslardan yapılmış kale burcu gibi bir şeydi, bir adam boyundan yüksek yerine, muhtelif büyüklükte ve uzunlukta, başları yukarıya doğru kıvrık ve sivri, keskin, bir tarak şeklinde bir sıra, kasap dükkânlarında olduğu gibi, çengeller konmuştu. Mahkûm anadan doğma soyulur, elleri ve ayakları bağlanıp makaralı iplerle yukarı çekilir ve sonra birden bu müthiş çengellerin üzerine bırakılırdı. Mahkûmun vücuduna saplanan çengeller bazen derhal öldürürdü, ama çoğunlukla ölüm, müthiş acılarla uzun sürerdi. Çengel cezasına eşkıya, özellikle de korsanlar çarptırılırdı. Kaptan paşalar donanma ile Akdeniz’den dönerken hemen daima bir miktar korsan tutup getirirlerdi. Bunlardan bir kısmını kadırgaların direklerine astırır, limana dehşetle girer, bir kısmını da çengele saklardı. Çarmıh cezası da eşkıyaya ve özellikle casuslara uygulanırdı. Mahkûm yine çırılçıplak soyulur, kolları ve bacakları açık, yüzükoyun bir çarmıh üstüne sımsıkı bağlanır, omuz başları ve butlarının kaba etleri bıçak ile oyularak buralara gayet iri yağ mumları dikilir ve yakılır, çarmıh, üzerindeki mahkûm ile beraber bir devenin üstüne konularak şehirde dolaştırılır, teşhir edilirdi. Mahkûmun canı pek olup ölmezse, akşamüstü asılırdı. 17. yüzyıl ortasında asi Abaza Mehmet Paşa’nın İstanbul’da yakalanan casusları böyle idam edilmişlerdi. Kazık da muhakkak müthiş

acılarla öldüren bir ceza idi: Mahkûm keza çırılçıplak soyulur, elleri ve ayakları bağlanır, bilek kalınlığında, gayet sert ağaçtan yapılmış bir yağlı kazığa çıkarılarak oturtulur, çoğunlukla da omuzlarına çarmıhta olduğu gibi bir çift yağ mumu dikilir, gezdirilerek teşhir edilirdi. Bu da eşkıyaya ve korsanlara uygulanan cezalardandı. Halktan ve sıradan kişiler, genellikle suçu işledikleri ya da yakalandıkları yerde veya Yavuz Selim Camii'nin Haliç'e inen kısmı olan Parmakkapı'da asılarak idam edilirlerdi. Yeniçerilerin idamı ise, ocak içinden yetişen cellâtlar tarafından, Rumeli Hisarı'ndaki zindanda yapılırdı ve idam, hisarın burçlarından atılan tek parelik bir top sesiyle duyurulurdu. Top sesi bir yeniçerinin daha ölümünün ilanı anlamına gelirdi.

BİR FİNCANIN HATIRI…

19. yüzyılın en zengin devlet adamlarından biri Serasker ve Sadrazam Koca Mehmet Hüsrev Paşa'dır, doksan küsur yaşına kadar yaşamıştı. Enderun Tarihi kitabının yazarı Tayyarzâde Atâ Bey 9-10 yaşlarında bir çocukmuş. Sünnet olacağı zaman babası Tayyar Ağa büyüklerin ellerini öptürmeye götürmüş. Bu arada, konağında emekli olarak oturan Koca Mehmet Hüsrev Paşa'ya da gitmişler. Paşa: "Ah yavrum, fakir zamanıma rastladın" demiş, sonra bir çekmecenin önünde bir müddet bir şeyler karıştırmış ve çocuğa hediye olarak zarflı[21] bir kahve fincanı hediye etmiş. Çocuk kahve fincanını ne yapsın? Zarf bir sandığın bir köşesine atılmış. Aradan uzun yıllar geçmiş. Atâ Bey memuriyetlerde dolaşmış, önemli işlere memur edilmiş. Evlenmiş, çoluk çocuk sahibi olmuş… Zamanla gözden düşürülmüş, yıllarca zor durumlarda kalmış. Borçlanınca da ev eşyalarını ucun ucun satmağa başlamış. Evini rehin etmiş. Kısaca, çok sıkıntılı günler yaşamış. Bir gün, akşama ekmek parası bile yoktur… Aklına zamanında Hüsrev Mehmet Paşa'nın verdiği zarflı fincan gelmiş. "Götürüp şunu satayım da beş-on kuruş alayım" demiş, fakat hemen satamamış… Meğer fincan Ming sülalesi zamanından kalma bir Çin porseleni, zarfı da Memlûk sultanları devrinin işi, nadide bir sanat eseri imiş! Hararetli bir bedesten açık artırmasından sonra, zarf ve fincan satılmış Atâ Bey bütün borçlarını

ödemiş, evini rehinden çıkarmış, geri kalan para ile de, bütün ailesini alıp Hacca bile gitmiş…

21 Zarf: İçine fincan veya bardak oturtulan metal kap.

İSTANBUL’DA SİLAHLANMA VE SİLAH YASAĞI

At, avrat, pusat (silah)… Geleneksel Türk töresinin yüzyıllardır değişmeyen üç temel erkeklik simgesi… Türk tarihinin çeşitli dönemlerinde belli sınırlarla silah yasağı getirilmişse de bunu pek umursayan olmamış, Türk erkeği 20. yüzyıl gelip de şehir yaşamına adapte olmaya başlayana dek silahını elinden düşürmeyi benimsememişti. Osmanlı dönemindeki ilk önemli silâh yasağı 19. yüzyıl başında, II. Mahmut zamanında, padişahın has mutemedi Hâlet Efendi döneminde konmuştur.

Hâlet Efendi’nin kötü siyaseti, devletin başına Mora ihtilâlini dolamıştı 1820 yılında İstanbul Rumlarının ayaklanarak Müslümanları katledeceği söylentisi çıktı. Hükümet büyük bir tedbirsizliğe düşerek, normalde silah taşıyanlardan başka, bütün İstanbul Müslümanlarının silahlanmasını emretti. Bu emre can-ı gönülden uyup da, tüm İstanbul halkı silahlanınca ipsiz sapsız takımı türlü rezalet ve kepazeliğe fırsat buldu. O devri yaşamış olanlardan Şâni–Zâde Mehmet Atâullah Efendi meşhur eseri Şânı–Zâde Tarihi’nde manzarayı “Ahval-i Âsitâne” (İstanbul’un Durumu) başlığı altında şöyle betimliyor:

“Öteden beri garip halleriyle tanınmış İstanbullular bu sefer de silahı bir tür süs ve ziynet eşyası, bir çocuk oyuncağı haline getirdiler. Gece ve gündüz mahalle aralarında, sokaklarda, iskelelerde, cami avlularında, yani her yerde ve boş yere, kestane fişeği gibi tüfek ve tabanca atmaya başladılar. İstanbul silah sesleriyle inleyip durdu ve silah sesinden, “bir kaza kurşununa kurban olurum” korkusundan kendileri de serseme dönüp perişan oldular. Kaza kurşunu ile kimi anasını, kimi arkadaşını, eşini veya kız kardeşini öldürdü. Bu vesile ile it uğursuz takımı da kendi çıkarları için kan döktüler. Bazı eşkıya sarraf evlerinin kapılarını kırıp girdiler; böyle saldırılara uğrayanlar malını canına feda edip şikâyette bulunamazlardı. Unkapanı tüccarından Hacı Halil Ağa’nın bir çuval içinde ve hamal sırtında sarrafına gönderdiği 7500 kuruşu Asmaaltı’nda silahlı hamallar

tarafından çevrilip yağma edildi. Bir kısmı da dükkânlara girip: “Sefere gideriz” diye pabuç, çizme, elbise ve eşya gasp edip “Bezirgân, hakkını helal eyle!” diye ellerini kollarını sallayarak çıkıp giderlerdi. Dükkân sahiplerinden ağzını açanlar oracıkta öldürülürdü. İş bu hale dökülünce, ilk emrin tamamen tersine, bir silah taşıma yasağı çıkamayacağından dolayı sokaklarda, evlerde silah atılması yasak edildi. Uygunsuz takımının, soyguncuların takibi için de Yeniçeri Ağası’na emir verildi…”

KERÂMET KAVUKTA

Sultan II. Mahmut’un sadrazamı Mehmet Emin Rauf Paşa da idamlıkların infazdan önce üç gün bekletildikleri Balıkhane Kasrı’na kapatılanlardandı. Hâlet Efendi’nin hışmına uğrayıp 1818’de üç gün bu kasrın karanlık odasında ecel teri döktükten sonra, endişeyle akıbetini beklerken zindanın demir kapısı açılmış, Bostancıbaşı elinde tepsiyle içeri girmişti. Rauf Paşa korkuyla tepsideki kadehin rengine baktı önce. Eğer şerbet, beyaz kadehle gelmişse affedildiğine, kırmızı kadehle gelmişse idam edileceğine işaretti. Sonraları, Paşa’nın karşısında Bostancıbaşı’yı gördüğü an geçirdiği şok ve müthiş ölüm korkusu nedeniyle erkekliğini bile kaybettiği rivayeti çıkarılmıştır. Sultan II. Mahmut affettiği yakışıklı sadrazamına daha sonra iltifatta bulunmuştu: “Kallavinin[22] böylesine yakıştığı bu başa nasıl kıyılır?”

[22] Kallavi: Vezir ve sadrazamların giydikleri bir tür kavuk.

“RAMAZAN GELDİ HOŞ GELDİ,
BAKLAVA TEPSİSİ BOŞ GELDİ”

Çocukların Ramazanlarda eğlence olsun diye tekrarladıkları bu tekerleme Osmanlı padişahları için hayati bir önem taşıyordu. Çünkü Ramazanlarda saray tarafından her on yeniçeriye bir tepsi baklava hazırlanırdı. Her tepsi için iki yeniçeri gelir ve gümüş tepsiler içindeki baklavaları Yeniçeri ocağına götürürdü. Ertesi gün tepsiler üzerine örtülen peşkirle saraya geri gönderilirdi. Eğer baklava tepsileri “boş” gelirse, padişah için de ramazan “hoş” gelirdi. Tepsiler el değmeden gönderilmişse bu yeniçeri ocağının yönetimden memnun olmadığını ve tepkisini böyle ifade eylediğini gösteriyordu.

BÂB-I ÂLİ

20. yüzyıl boyunca daha çok Türk basınını simgeleyen bir ad olarak kullanılmasına rağmen Bâb-ı Âli (Yüce Kapı) 19. yüzyıl başından başlayarak kullanılmış, Tanzimat’a kadar vezirlere ikametgâh vazifesi de görmüştür. Tanzimat’ta sadece sadaret makamı olarak kalmıştır. Sultan II. Mahmut’a kadar “Bâb-üs safi” denilen bu yeri halk “Paşa Kapısı” olarak bilirdi. Halk dilinde “kapı” daima hükümet anlamında kullanılmıştır. Dilimizde uzun zamandır yerleşmiş olan “devlet kapısı” deyiminin kaynağı da budur. Babıâli adı Sultan II. Mahmut zamanında yerleşmiştir. Sadrazam Derviş Paşa’ya verilen konak, onun ölümünden sonra sadrazamların oturdukları bina haline gelmiştir. 1826’da yeniçerilik kurumu kaldırıldıktan sonra sadrazamların oturdukları yer olmaktan çıkmış ve tamamen resmi bir daire niteliği kazanmıştır. 1850-1870 tarihleri arasında Osmanlı İmparatorluğu’nun yönetim merkezi haline gelmiş, devletin bütün siyasi ve yönetim işleri buradan yürütülmüştür.

“YEDİ DÜVEL ZİNDANINDAN BETERDİR YEDİKULE!”

Yedikule Zindanları ve idamların infaz edildiği Zindan Kulesi, Fatih Sultan Mehmet döneminden beri birçok mahkûmun son nefeslerini verdiği bir yerdir. Bizanslı mahkûmlardan Osmanlılara kadar birçok zavallının ölüm çığlıklarının duvarlarına sindiği bu korkunç kule, kapısından içeri adım atanın bir daha çıkamayacağını bildiği uğursuz ve korkunç bir zindandı. Sıradan bir Osmanlı vatandaşından, Padişah Genç Osman’a kadar nice zavallının kanını içen bu zindanda ilk idam edilen Osmanlı sadrazamı Çandarlı Halil Paşa’dan, son idam edilen sadrazam Benderli Ali Paşa’ya kadar birçok önemli kişinin ölümle buluşma noktası olmuştu.

Yedikule zindanlarından biri Bizanslılar döneminde tutuklular ve idam mahkûmları için kullanılırdı. Burada işkence aletleri, hücreler ve kuyular bulunmaktadır.

Osmanlılarda da mahkûmlar ve savaşta ele geçirilen elçiler için hapishane olarak kullanılmıştır. Ana kapının solunda bulunan mermer kulenin içinde “Kanlı Kuyu” adı verilen derin bir kuyu bulunmaktadır. Mahkûmlar bu kuyunun kenarında idam edilir ve başları kuyunun içine atılırdı. Kuyunun dibinde Marmara Denizi’ne açılan bir tünel bulunmaktadır. Kuyuya atılan başlar deniz sularının kuyunun dibine vurmasıyla denize sürüklenirdi. Bu kulenin orta katında biri küçük ve penceresiz, diğeri büyük iki oda vardı. Burada birçok siyasi tutuklu hapsedilmiş, Sultan II. Osman da Yedikule’de öldürülmüştür.

ESKİ İSTANBUL’DA ESNAF CEZALARI

Eski İstanbul’da mesleğinde yolsuzluk yapan esnafa en ağır cezalar hiç acımadan verilirdi. 1829 yılında Mısır Çarşısı kahveci esnafından Hacı Ali’nin dibeklenmiş halis Yemen kahvesine âdî kahve karıştırarak Yemen kahvesi diye sattığı tespit edildi. Dükkânı kapatılarak, kendisi Çanakkale’ye sürgün edildi.

Yine aynı yıl içinde bir çift pabucu narhından altmış para fazlasına satan kavaf Selim isminde biri de İstanbul’dan Bozcaada’ya sürülmüştür.

İmparatorluk merkezi olan İstanbul’da şehrin esnaf ve narh kontrolünü bizzat sadrazam ve İstanbul Kadısı yapardı. O dönemde kadıların bir görevi de Belediye Başkanlığı idi. Teftişe kalabalık bir maiyetle çıkarlar, yolsuzluklarını işittikleri, çıkardıkları malları ve terazilerini hileli ve bozuk ve dirhemlerini noksan buldukları esnafa hemen oracıkta cezayı verirlerdi. Dükkân kapatılırdı, bozuk ve dirhemi noksan şeylere el konulur, namussuz esnaf da servetine ve şöhretine bakılmadan hemen oracıkta, çarşılının ve komşularının gözü önünde falakaya yıkılır, bazen de bu meydan dayağından sonra sürgüne gönderilirdi.

OSMANLI DÖNEMİNDE BELEDİYE ZABITASI

II. Mahmut döneminin son yıllarında Belediye Teşkilatı kuruldu.

Eski tarih bilginlerimizden Mehmet Galip Bey ihtisap ağası[23] Hüseyin Bey’in maceralarından örnekler verir:

23 İhtisap Ağası: Şimdiki ‘zabıta müdürü’ gibi bir görevi yapan belediye memuru.

“Şöhreti o derece imiş ki maiyetiyle sokağa çıktığında dükkân önü temizleyenlerin, delik ve deşik küfe ve tabla saklayanların, eksik okka ekmek gizleyenlerin haddi hesabı olmazmış… Kendisinden değil, gölgesinden ve isminden ürkmeyen esnaf yok gibi bir şeymiş…

Hüseyin Bey bir gün Eyüp’e giderken bir merkebe yüklü iki küfe ekmek görmüş… Tarttırmış, ekmeklerin bazıları noksan çıkmış… Derhal ekmek küfelerini ekmekçiye yükletmiş ve merkep samanını yiyinceye kadar herifi küfelerin altında bıraktırmış…

Aynı dönemde, başta Kavasbaşı İzzet Ağa bulunduğu halde kavaslar el pençe divan durup yirmi dört saatlik vukuat defteri okunurmuş. Defteri okuyan kâtip örneğin:

- Tavukpazarı’nda yorgancı Ahmet… Meyhane kapısından girerken çevrilmiş deyince, Hüseyin Bey kaba bir sesle haykırırmış:

- On beş gün!

- Kumkapı’da Palabıyık Serkiz, Raconcu Mıgır ile iskambil oynarken çıkan kavgadan Mıgır’ın kızarak bir gece evvel fenersiz balığa çıktığını haber veriyor…

Deyince:

- Bir ay!

- Firuzağa'dan Kırık Salih'in kahvesinde iskete Hakkı tezkeresiz karpuz satarken yakalanmış.

Deyince:

- "On gün!" diye hükmedermiş ve mahkûmlar derhal Eyüp Bahariyesi'ndeki iplikhaneye gönderilmiş…"

İplikhane, Tersane-i Âmire halatlarının büküldüğü büyük bir kışla ve imalathane idi. Ücretli amelesi bulunmakla beraber hapse mahkûm esnaf da cezalarını burada çalışarak çekerlerdi.

AVARIZ SANDIĞI

Eskiden her esnaf loncasının 'Avarız Sandığı' adı verilen bir yardım sandığı vardı. Her esnaf düzenli olarak her ay Avarız Sandığı'na bir miktar aidat yatırırdı. Bir esnafın dükkanı yandığı, yıkıldığı veya başına başka bir bela geldiği zaman derhal kendisine Avarız Sandığı'ndan çok düşük bir faizle ve uzun bir vade ile kredi verilir, böylece esnafın meslek hayatının bitmesi engellenirdi. Doğum, ölüm, kaza vb. beklenmedik masraflarla karşılaşan esnaf da Avarız Sandığı'na başvurup, yine aynı şartlarla kredi alabilirdi.

BOSTANCI FIRINI

Balıkhane Kasrı'na kapatılan son devlet adamı ise 1822'de azledilen Sadrazam Hacı Salih Paşa idi. İdamdan güç belâ kurtulmuştu. Mahkûmlar için "Balıkhane" korkunç bir kelime idi. "Götürün Balıkhaneye" sözü ölüm demekti. Bir diğer korkunç kelime ise "Bostancı Fırını" idi. Topkapı Sarayı birinci avlunun ziyarete kapalı kısımlarında bulunan fırının yanındaki küçük bir hapishaneydi burası. Burada infaz öncesi konuşturulmak istenen mahkûmlara işkence de yapılır ve bu işkencehane fırının hemen arkasında olduğu için buraya da 'fırın' denirdi. "Fırına götürün" demek işkence veya idam emri demekti. İdam edilecek kişiler haklarındaki ferman çıkana kadar

Bostancıbaşı tarafından tutuklanmış olarak fırında beklerlerdi. Bostancıbaşı hapsinden sağ kurtulan da pek olmazdı. Balıkhane Kasrı ve Bostancı Fırını'ndan başka, borçlular Baba Cafer Zindanı'na, siyasî suçlular ve tutuklanan yabancı elçiler Yedikule Zindanları'na atılırdı.

DALKAVUKLUK ZOR ZANAAT !

Tanzimat'tan önceki devirde dalkavuklar kâhyaları, nizamnameleri ve narhları[24] olan bir esnaf zümresi idi. Topkapı sarayı arşivinde I. Mahmut devrine ait, ancak kime hitap ettiği belli olmayan bir dilekçe bulunmuştur. Aşağıda bu dilekçenin günümüz Türkçesindeki halini okuyabilirsiniz:

24 Narh: Tüketiciyi korumak amacıyla, özellikle temel ihtiyaç maddeleri için resmî makamlarca belirlenen ve her yerde geçerli olan fiyat.

"Devletli, inayetli, merhametli efendim,

Kimsesiz dalkavuk kullarınızın arzuhalidir: Her sene Ramazan-ı Şerif geldiğinde, İstanbul'da davetli, davetsiz iftarlara gideriz; ulemanın, devlet büyüklerinin ve diğer büyüklerin, mevki sahiplerinin sofralarında çeşitli nefis yemekler, şerbetler, türlü türlü reçeller, tavukgöğüsleri, elmaspâreler,[25] helvalar, kaymaklı baklavalar, ekmek kadayıfları, süzme aşureler, hoşaflar yer ve içeriz; üstüne göbek tütünü ve kahve ile ikram görürüz. Lâkin içimizde bazı terbiyesizler bulunup edebe uymayan hareket ve tavırlarıyla velinimetlerimiz efendilerimizi gücendirmekte, bunun zararı da hepimize dokunmaktadır. Dalkavukluk sağlam bir düzene bağlanmazsa hepimizin açlıktan öleceğimiz ortadadır. Kadîm[26] düzen ve kanuna göre, yeniden bir düzene bağlanmasını, uygunsuzların içimizden kovulmasını, tavır ve hareketleri hepimizin makbulü olan Şakir Ağa'nın bize kâhya tayin olunmasını ve eline memuriyetini bildiren bir kıt'a ruhsatname verilmesini niyaz ederiz. Emir ve ferman devletli, inayetli efendim Sultanım hazretlerinindir.

25 Elmaspâre: 1. Elmas parçası, 2. Çok güzel veya lezzetli olan şey

26 Kadîm: Eskiden beri var olan.

Dalkavuk Kulları"

Bu belgenin altında da dalkavukların topluluktaki yerlerini ve davranış biçimlerini anlatan şu çok önemli açıklamalara yer verilmektedir:

“Dalkavuklar büyüklerinin huzuruna girdiklerinde, etek öperler. Oturacakları yer tırabzan yanındaki küçük minderdir. Görevleri mekan sahibi olan kişinin mizaç ve tabiatına uygun şekilde konuşmak, meclise neşe vermek, keder verici sözlerden, iğrenç sözlerden veya küfürlerden gayetle sakınmaktır. Hane sahibi ne söylerse fevkalâde yardakçılıkla onaylayacaklar ve asla kişinin aleyhine söz söylemeyeceklerdir. Verilen bahşişi gizlice alacaklardır, verilen paranın çokluğu ile meslektaşları arasında öğünmeyeceklerdir.”

Yine bu belgede bulunan “dalkavuk narhı”ndan, dalkavukluluğun sadece yardakçılık olmadığını, belli düzene, hatta fiyat tarifesine bağlı bir meslek olduğu görülmektedir. Dalkavukluk aynı zamanda da tehlikeli bir meslektir. Yapılacak çeşitli eğlencelere, maskaralıklara göre dalkavuklara ödenecek hizmet bedelleri de aynı listede şöyle belirtilmektedir:

Kaşıkçı Elması (Topkapı Sarayı)

- Dalkavuğun burnuna fiske vurma (fiske başına) = 20 para[27]

[27] Para: O dönemlerde, 40 para = 1 kuruş olarak kabul edilmekteydi.

- Başına kabak[28] vurma = 30 para

[28] Kabak: Esrarkeşlerin kullandığı bir tür nargile.

- Yüzünü tokatlama (tokat başına) = 30 para
- Oturduğu minderden ve setten aşağı yuvarlama = 30 para
- Merdivenden aşağı yuvarlama = 180 para (bir yeri incinir, kırılırsa tedavi ve doktor parasını şakayı yapan verir.)
- Çıplak başına tokat atma (tokat başına) = 45 para
- Elinde beş on kıl kalmak ve dişlerini leylek gibi çatırdatmak şartıyla, sakalını tutup sarsmak = 60 para
- Sakal boyamasına = 60 para
- Sakalının yarısı veya cümlesi arpa boyunca kırkılırsa, şakayı yapan dalkavuğun üç aylık nafakasını verir. Bu nafaka ayda 30 kuruştan, 90 kuruştur.
- Dalkavuğun kafasına iri bir yumruk indirme (yumruk başına) = 40 para
- Ellerine ve ayaklarına domuz topu[29] bağlama = 40 para

[29] Domuz topu: Son zamanlarda "domuz bağı" yazılışıyla kullanılan bir bağlama yöntemi.

- Yüzüne mürekkep ve kömür ile kara sürme = 37 para
- Kuyruğu dışarıda kalmamak üzere bir fındık sıçanını ağzının içine kapatma = 400 para
- Sakız dolabına (bostan dolabına) [30] bağlanarak su içinde bir miktar durdurulmak şartıyla bostan kuyusunda bir döndürülmesine = 600 para (Bu şakada, birden fazla her döndürme için ayrıca 100 para verilir. Dalkavuk boğulur ölürse cenaze masrafı şakayı yapana aittir.)

[30] Bostan dolabı: Sebze bahçesini sulamak için bir at bağlanarak diklemesine dönen kovalarla kuyudan su çıkarmaya yarayan dolap.

- Bir tarafının üzengisi olmayarak, haşarıca bir hayvana bindirilip seyretmekten hoşlanılırsa = 300 para
- Bir salkım üzümün sapı ile beraber yedirilmesi = 40 para.

Müverrih Peçevi İbrahim Efendi de dalkavuklara, şaklabanlara fevkalâde düşkün olan III. Murat'ın döneminde yaşanmış şöyle bir olayı aktarmaktadır:

"Maskaranın biri şenliğini ve maharetini gösterip de bahşişini alacağı sırada Sultan'a "Yok Hünkârım! Bugün altın istemem, yüz sopa yemek isterim" der. Padişah nedenini sorunca: "Hele ellisini vurdurun da o zaman sorun" der. Padişah emreder, maskarayı falakaya yıkarlar. Değnekler elli olunca herif: "Durun" der, "Bir ortağım vardır, ellisini de ona vurun!" Ortağının kim olduğunu sorarlar: "Beni her gün davete gelen Bostancı, Padişahımızın bahşişini alıp giderken: 'Seni ben çağırdım, yarısı benimdir' diye paranın yarısını elimden zorla alır, bugün de değneğin yarısı onun

hakkıdır” der. Padişah gülmekten katılır, maskaraya her zamanki bağışının iki mislini verir, Bostancı’yı da elli değnek için falakaya yatırırlar…”

SARAYDA TASARRUF DEVRİ

Sultan Abdülmecit devrinde devlet yöneticileri arasındaki israf bir ara o boyuta varmıştı ki Sadrazam Mehmet Emin Ali Paşa’nın evinin aylık masrafı 4000 altını bulmuştu. Bu israf alışkanlığının nedeninin o günlerde Mısır’dan İstanbul’a göç eden ve zenginliklerinin hesabını bilmeyen bazı Mısırlı ailelerin aşırı para harcaması ve İstanbulluların da onlarla aşık atmaya kalkışması olduğu söylenmektedir. Sarayın harcamalarının da ucu iyice kaçmıştı. Sultan Abdülmecit sonunda dayanamayıp kızı Münire Sultan’a haber göndermiş ve açıkça “Akıllarını başına toplasınlar, artık aşırıp taşırdılar! Tekdir şöyle dursun, dayak attırırım!” demek zorunda kalmıştır.

OSMANLI’DA İLK HALK KONSERİ

1835 yılından itibaren Tamburî Aleksan Efendi adlı bir müzisyen tarafından Süleymanpaşa Hanı’ndaki bir kahvehanede ilk halk konserleri verilmeye başlanmış ve o zamana kadar ev meclisleri dışında müzik dinletisi görmemiş olan İstanbul halkı baştan yadırgasa da kısa sürede bu konserlere ilgi göstermişti.

OSMANLI NASIL ÇÖKERTİLDİ?

Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş döneminde yaşanan şu basit, ama anlamlı ve çok vahim durumlarla sonuçlanan olaylar zinciri, kendisinden

başka hiç kimseyi düşünmeyen siyasetçilerin ve bürokratların devleti ne hale getirdiklerine çok küçük bir örnektir:

Sultan Abdülmecit 1 Temmuz 1839'da tahta çıktığında, Mısır sorunu 24 Haziran 1839'da alınmış olan Nizip yenilgisiyle iyice çıkmaza girmiş durumdaydı. Merhum padişah
II. Mahmut'un cenaze töreni sırasında başvekil Mehmet Emin Rauf Paşa'dan padişahın mührünü zorla alan Meclis-i Vâla-yı Ahkâm-ı Adliye Reisi Koca Mehmet Hüsrev Paşa
2 Temmuz 1839 günü kendini adeta zorla sadrazam ilân ettirdi.

Henüz Nizip bozgunundan haberi olmayan yeni padişah, sorunu kökünden çözmek için orduya ve donanmaya harekâtı durdurmaları için emir gönderdi. Devletin daha fazla yıpranmaması için de, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı bağışladığını ve anlaşmak istediğini bildirmek üzere Köse Akif Efendi'yi Mısır'a yolladı. Sadrazam olan Koca Hüsrev Paşa o sırada Osmanlı donanmasının başında, Ege Denizi sularında seyretmekte olan Ahmet Fevzi Paşa'yı İstanbul'a geri çağırdı. Sadrazamla aralarında eskiye dayanan bir düşmanlık olan Ahmet Fevzi Paşa İstanbul'a ulaştığı zaman idam edileceğinden korktu ve Mısır'a sığınmaya karar verdi. Emrindekilerin çoğuna asıl amacını söylemeden, gemilerin tümünü Mısır'a yöneltti ve İskenderiye'de demirleyerek tüm donanmayı Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya teslim etti. Böylece daha on iki yıl önceki Navarin Deniz Savaşı'nda tamamen yok edilmiş olan Osmanlı donanması bir kez daha yok edilmiş oluyordu. O günlerde Nizip yenilgisinin haberi İstanbul'a ulaştı ve ardından da İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya ve Prusya verdikleri ortak bir notayla, Mısır sorununun kendilerine danışılmadan çözülmemesini istediler (27 Temmuz 1839). Bu nota mecburen kabul edildi. Böylece Osmanlı Devleti, Avrupa devletlerinin bir tür güdümü altına girmiş oluyordu. Donanmayı Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya teslim eden Ahmet Fevzi Paşa o tarihten sonra "Firari Ahmet Fevzi Paşa" veya "Hain Ahmet Paşa" olarak anıldı; ama arada olan, neredeyse tüm deniz gücünü kaybeden Osmanlı Devleti'ne olmuştu…

İLK HRİSTİYAN OSMANLI ASKERLERİ

1847 yılına kadar Osmanlı'da Hristiyanlar askerlik yapmaz, onun yerine "cizye" adında bir maddi bedel öderlerdi. İlk kez 1747 yılında Yunanlılar askere alınmış ve denizcilik yapmaları düşünülmüştü. Aynı yıl tüm Hristiyan erkeklerin askerlik yapmaları zorunlu koşulduysa da, bu durum 1856 yılına kadar gerçekleşemedi.

ZİNCİRLE BAĞLANAN ARABALAR

Tanzimat ile başlayan Batılılık devrindeki İstanbul'un kibar hanımefendileri hakkında müverrih Cevdet Paşa II. Abdülhamit'e sunduğu "Maruzat" adındaki eserinde şu satırları yazıyor:

"Paşa ailesi, madamaları taklit ede ede ayda bir moda çıkarıp bunca namuslu kadını ayarttı, İslâm'ın ahlâkını bozdu. Bir gün, Sultan Abdülmecit Bâbıâli'ye gelmişti, gayet hiddetli idi, damat paşalara hitaben: "Sultanlar gece mehtaplarda gezer imiş. Benim gece mehtapta gezer kızım yoktur, hepsini reddedeceğim" diye bağırmıştı. Padişah saray kadınlarının kendisinden gizli arabaya binmemeleri için Serasker Rıza Paşa'ya emretmiş, o da Saray-ı Hümayun'daki arabaları zincirle birbirine bağlatmıştı!"

KOCA MEHMET HÜSREV PAŞA'NIN ÇOCUKLARI

Sultan Abdülmecit dönemi sadrazamlarından Koca Mehmet Hüsrev Paşa'nın önemli bir özelliği de, aralarında sonradan sadrazam olacak İbrahim Ethem Paşa'nın da bulunduğu yüz kadar çocuğu küçük yaşta (kimi zaman köle pazarından) evlatlık alarak yetiştirmiş olmasıdır. Çocukların çoğu ilerleyen yıllarda devlet içinde önemli mevkilere gelmişlerdir. Nitekim, 1827 yılında 27.000 asker sayısına ulaşan yeni Osmanlı ordusunun subay kadrosu içinde Koca Mehmet Hüsrev Paşa'nın 70-80 kadar evlatlığı çekirdek bir grup oluşturmaktaydı.

Aynı Koca Mehmet Hüsrev Paşa, Akdeniz Seferi sırasında Kuzey Afrika ülkelerinde gördüğü fesi Osmanlı'ya getirtmiş ve bu başlığı beğenen Sultan

II. Mahmut 1832'de çıkardığı bir fermanla orduda fes takmayı zorunlu hale getirmişti. İşin ilginç yanı, orduda fesi zorunlu kılan II. Mahmut'un sarık yerine fesi getirdiği için "dinsizlik"le suçlanması gibi, 1925 yılında da fesi yasaklayan Atatürk'ün de aynı şekilde suçlanmış olmasıdır.

TANDIRLI KAYIK

19. yüzyıl müverrihlerinden Esat Efendi çok yaşlı olduğu halde, kışa rastlayan bayramlarda bayram tebriki için, kayığına tandır koydurtur ve saraydaki bayram tebriki merasimine giderdi. Protokole çok düşkündü ve kendisini unutturmak istemezdi.

KAŞIKÇI ELMASI'NIN
KAŞIKLARLA NE İLGİSİ VAR?

Türk tarihinin en ünlü ve değerli mücevherlerinden biri olan Kaşıkçı Elması'nın kökeni hakkında çeşitli hikayeler varsa da bunların hangisinin gerçek, hangisinin rivayet olduğu tarihin sis bulutları arasında saklı kalmaktadır.

18. yüzyıl Osmanlı vakanüvislerinden Mehmet Raşit Efendi'nin aktardığı hikaye albenisi açısından ilgi çekici görünse de gerçek olma olasılığı en düşük hikayelerden biridir:

1699 yılında İstanbul'da Eğrikapı çöplüğünde dolaşan baldırıçıplak takımından bir adam yuvarlak taş bulur. Bir yaymacı kaşıkçıya giderek taşı üç tahta kaşığa değişir. Kaşıkçı götürür, bu taşı bir kuyumcuya 10 akçeye satar. Kuyumcu taşı arkadaşlarından birine gösterir; kıymetli bir elmas olduğu anlaşılınca beriki sus payı ister. Aralarında kavga çıkar. Mesele Kuyumcubaşı'ya akseder. Kuyumcubaşı kavgacıların eline birer kese akçe vererek taşı alır. Fakat bu sefer de olayı sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa duyar, taşı kendisi için satın almaya hazırlanırken, mesele padişaha kadar akseder. Dördüncü Mehmet bir Hatt-ı Hümayun ile elması Saray-ı Hümayun'a getirtir ve elmas saray elmastıraşına teslim edilir. Eğrikapı

çöplüğünde bulunan taş işlenince ortaya 86 karatlık nadide bir elmas çıkar. Kuyumcubaşı'ya 'Kapıcıbaşılık' rütbesiyle, bir kese bahşiş ihsan olunur.

Dünyanın en büyük 22. elması kabul edilen ve bugün Topkapı Müzesi'nde sergilenen bu elmasa neden "Kaşıkçı Elması" denildiği hakkında muhtelif hikayeler varsa da bunların kaynağı, elmasın kesiminin oval olması ve dolayısıyla da kaşığa benzemesindendir. Elmasın Osmanlı Sarayı'na nasıl girdiği hakkındaki bilgi de, rivayetten öte değildir.

Bir başka rivayet de şöyledir:

1774 yılında Pigot adında bir Fransız subayı bu elması Hindistan'ın Madras Mihracesi'nden satın alıp Fransa'ya götürür. Bir zaman sonra tekrar satılığa çıkartılan elması Napolyon'un annesi satın alır ve uzun süre göğsünde taşır. Ne var ki Napolyon sürgüne gönderildiği zaman, annesi de oğlunu kurtarabilmek için elması mecburen satılığa çıkartır. İşte o sırada, Fransa'da bulunan Tepedelenli Ali Paşa'nın bir adamı, paşa adına 150.000 altın ödeyerek elması satın alır ve paşaya getirir.

Sultan II. Mahmut zamanında, Tepedelenli Ali Paşa devlete karşı ayaklandığı gerekçesiyle öldürülür, paşanın varlıklarına el konulur ve nesi var nesi yoksa Osmanlı hazinesine gönderilir. Böylelikle, Napolyon'un annesinden satın alınan "Kaşıkçı Elması" hazineye girmiş olur.

Kaşıkçı Elması'nın çevresini iki sırahalinde 48 adet küçük ve 1 adet de tepede büyük pırlanta kuşatmaktadır. 1 cm elmasın kütlesi 3,5 gr veya 17,5 karattır. Aşağıdaki resimde tam ortada görülen kocaman Kaşıkçı Elması'nın büyüklüğü ise 86/17,5 = 4.91 cm^3 kadardır.

Bilimsel açıdan bakıldığında ikinci hikaye daha akla yatkın görünmektedir, ama ortada net bir kanıt olmadığı için ona da fazla itibar etmemek gerekir…

'VAMPİR' NASIL 'CADI' OLDU?

Cadılar, vampirler, hayaletler, hortlaklar vb. popüler kültürün en gözde, her zaman müşteri bulan figürleri olagelmişlerdir. Günümüzde, 21. yüzyılda bile bu konuları işleyen romanların, filmlerin hâlâ ciddi miktarda alıcı bulması, insanların bu ilgisinin kolay kolay sönmeyeceğine bir işarettir…

Osmanlı-Türk halk kültüründe her ne kadar daha çok Batı folklorunun figürleri olan cadı, vampir ve kurtadam gibi tipler olmasa da bizde de hayalet, hortlak, gulyabani, öcü, karakoncolos, yatır, ermiş vb. figürler bol miktarda bulunmaktadır. Vampirlik kavramının anavatanı olan Balkanlar'da yaşanan bir vampirlik hikayesini de bize Reşat Ekrem Koçu aktarmaktadır. Dikkati çeken nokta ise aslında 'vampir' olarak kullanılması gereken sözcüğün Koçu'da ve onu kaynak alan metinlerde 'cadı' olarak kullanılmasıdır. Biraz araştırdığımızda görüyoruz ki, bunun nedeni cadı kavramının bizde 'hortlak' yerine kullanılmasıdır.

Koçu "Tarihimizde Garip Vakalar" kitabında anlatıyor:

Bulgaristan'ın Türk idaresinde bulunduğu zamanlarda, Tırnava kadısı Ahmet Şükrü Efendi'nin İstanbul'a gönderdiği 1833 tarihli bir mektup devletin resmî gazetesi olan
Takvim-i Vekâyi'nin 69. sayısında da yayımlanmıştı. Bugünkü yazı dilimize çevirerek okuyalım:

"Tırnava'da cadılar türediği ve insanlara saldırdıkları haberleri üzerine, İslimye kasabasında cadıcılık ile tanınmış Nikola ismindeki adam Tırnava'ya getirildi ve 800 kuruşa pazarlık edildi. Bu adamın elinde resimli bir tahta vardı, mezarlığa gider, tahtayı parmağının üzerinde çevirir, resmi hangi mezara bakarsa, o mezardaki ruh habis[31] *imiş… Büyük bir kalabalık ile mezarlığa gidildi… Resimli tahtayı parmağında çevirmeğe başlayınca resim, sağlıklarında Yeniçeri ocağının kanlı zorbalarından olan Tetikoğlu Ali Alemdar ile Apti Alemdar denilen iki eşkıyanın mezarlarına karşı durdu… Mezarlar açıldı… Cesetleri yarım misli büyümüş, kılları ve tırnakları da üçer, dörder parmak uzamış bulundu… Gözlerini kan bürümüş, gayet korkunç idi. Mezarlıktaki bütün kalabalık bunu gördü… Bu adamlar, sağlıklarında her türlü kötülüğü yapmış, ırza, namusa, mala tecavüz etmiş, adam öldürmüş, ocakları ortadan kaldırıldığı zaman her nasılsa yaşlarına hürmet edilerek cellâda verilmemiş, sonradan ecelleriyle ölmüşlerdi… Sağlıklarında yaptıkları yetişmemiş gibi şimdi de halka kötü ruhlar olarak musallat olmuşlardı… Cadıcı Nikola'nın tarifine göre bu gibi kötü ruhları defetmek için cesetlerinin göbeğine birer ağaç kazık çakılır ve yürekleri kaynar su ile haşlanır imiş… Ali Alemdar ile Apti Alemdar'ın cesetleri mezarlarından çıkarıldı… Göbeklerine birer ağaç kazık çakıldı ve yürekleri bir kazan kaynar su ile haşlandı, fakat hiç etki etmedi. Cadıcı "Bu cesetleri yakmak lazım" dedi. Bu hususta dinen de izin verilebileceğinden*

ruhsat verildi ve iki Yeniçerinin mezarlarından çıkarılan cesetleri mezarlıkta yakıldı ve çok şükür kasabamız cadı şerrinden kurtuldu…"

31 Habis: Kötü yaradılışlı, alçak, pis vb.

ASAKİR-İ MANSURE-İ MUHAMMEDİYE

Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra yerine kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye (Muhammet'in Muzaffer Askerleri) ordusuna mensup askerlerin halktan ayırt edilebilmesi için başlarına serpuş yerine şal sarılmış ve ellerine de birer sopa verilmişti.

KIZ MI OLDU, OĞLAN MI?

Meşrutiyet'in ilanına kadar, Beyazıt Yangın Kulesi'nde gece gündüz nöbet bekleyen gözcüler vardı. Bunların reisine "Kule Ağası" adı verilirdi. Kule Ağası gece gündüz kulede yaşamak zorunda olduğu için, mutlaka bekârlar arasından seçilirdi. Geceleri bir yerde yangın çıktığı zaman nöbetteki bekçi ateşi görür görmez önce kule ağasını uyandırır ve "Kalk ağa, kalk! Bir çocuğun oldu!" diye seslenirdi. Uyanan ağa da ona "Kız mı? Oğlan mı?" diye sorardı. Nöbetçi "kız" derse, yangının Üsküdar, Boğaziçi sahili veya Beyoğlu'nda bir yerde çıktığı; eğer "oğlan" derse, yangının İstanbul'un tarihi yarımadası içinde (o zamanlar sadece o bölgeye "İstanbul" denirdi) bir yerde çıktığı anlaşılırdı.

FRANZ LIZST İSTANBUL'DA

Fransız şair Charles Vernay (1842 - 18??)

1847 yılında İstanbul’a gelen ünlü besteci Franz Lizst kendisi de sanata çok meraklı olan Sultan Abdülmecit’in huzurunda piyano çalmış ve Donizetti Paşa’nın (Giuseeppe Donizetti) bestelediği Mecidiye Marşı’nı seslendirmişti. Giuseppe Donizetti’nin Abdülmecit’in babası II. Mahmut için bestelediği “Mahmudiye Marşı” on bir yıl, Sultan Abdülmecit için bestelediği “Mecidiye Marşı” da (1839) tam yirmi iki yıl boyunca Osmanlı Devleti’nin ulusal marşı olarak çalınmıştır.

KAĞIT KADAR DEĞERİ OLMAYAN KAĞIT PARA

1848 yılında, Sultan Abdülmecit döneminde piyasaya sürülen ilk kağıt para 500 kuruş değerindeydi, ama çok istisnai bazı özelliklere sahipti. Şöyle ki:

- “Kaime-i Mutebere-i Nakdiyye” adını taşıyordu ve uzun yıllar Türkçede kullanılan “kayme” sözcüğü bu addan türemedir,
- Tamamen elle yazılıp hazırlanıyorlardı,

- Elle yazılı olduklarından çok kolay taklit edilebiliyorlardı,
- Piyasadaki tüm “kayme”lerin değeri toplam 160.000 lira idi,
- % 8 faiz vermekteydiler,
- Türk halkı sert ve madeni paraya alışık olduğu için, ilk kağıt paraları hiç sevmedi ve uzun süre ısınamadı,
- Devletin faizlerini zamanında ödememesi ve bazı kuruluşların (hatta devlet kuruluşlarının) kağıt parayla madeni parayı aynı değerde kabul etmemesi yüzünden, kağıt paralar değerini hızla kaybetti,
- Kurtuluş Savaşı bittiğinde, Osmanlı’dan genç Türkiye Cumhuriyeti’ne artık hiçbir değeri olmayan tam 158.750.000 TL kağıt para devredilmişti…

ALYON GİBİ ZENGİN!

Sultan Abdülmecit döneminde İstanbul'da yaşayan Fransız asıllı banker Antoine Alion'un öyle bir serveti vardı ki ara sıra Osmanlı hazinesine borç vermekteydi. Onun döneminde halk arasında "Alyon kadar zengin" diye bir deyim bile türemişti. Bir ara Beyoğlu'ndaki sokaklardan biri olan Alyon Sokak da adını bu namlı zenginden almaktaydı.

GEZGİN MEYHANECİLER

Eski İstanbul'da önceleri "piyade meyhaneci", sonraları da "ayaklı meyhane" denen bir kaçak esnaf sınıfı vardı. Geneli Ermeni olan ayaklı meyhaneler bellerine gayet uzun bir koyun bağırsağı dolar ve bunun içine de rakı doldururlardı. Omuzlarına astıkları bir peşkir veya peştamal parçası da ayaklı meyhane olduklarının aslında herkes tarafından bilinen, sözde nişanesiydi. Üzerlerine giydikleri uzun cübbenin iç ceplerinde bir ya da iki tane kadeh taşırlar, isteyenlerin meze yapması içinde diğer ceplerinde elma, erik, leblebi vs. ufak tefek yiyecek bulundururlardı. Genellikle Bahçekapı ve Yemiş İskeleleri civarında dolaşan ayaklı meyhaneler müdavimleri olan müşterileri gördüler mi hemen bir köşeye sinerler ve bellerindeki koyun bağırsağının ucundaki musluğu açarak gelen müşteriye genelde ısınmış olup, kötü kokmaya başlayan rakıdan verirlerdi. Müşteri de o sırada yanda bulunan manavdan ufak bir meyveyi ağzına atarak meze yapar veya iyice ayyaş olanları sadece elinin tersiyle ağzını silip giderdi ki, buna da "yumruk mezesi" adı verilirdi.

KAŞAR PEYNİRİ OSMANLI'DA İCAT EDİLDİ

Kaşar peyniri ilk kez 19. yüzyıl ortalarında Osmanlı'da yaşayan bir Yahudi kadın tarafından icat edilmiştir. Yahudiler tarafından "dinen yenilebilir" olması için götürüldüğü Haham tarafından "kaşer"[32] olarak onaylanması sonucu, adının da 'kaşar' kaldığı öne sürülmektedir.[33]

[32] Kaşer: (veya koşer) Müslümanların "helal" kavramı gibi, Yahudilerin de bir besini yiyebilmesi için onun "kaşer" olması gerekmektedir.

[33] TARİHİMİZDE İLKLER, Sf, 165, Haz: Oğuz Arıkanlı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1973

İSTANBUL ÜZERİNDE BİR BALON MACERASI

İstanbul'da balonla uçan ilk kişi Comaschi adında İtalyan bir havacıdır. 1844[34] yılında üçü de şehir halkı tarafından yakından izlenen üç uçuş gerçekleştiren Comaschi ilk uçuşunda Haydarpaşa Çayırı'ndan kalkarak Yalova'nın bir köyüne inmiş, ikinci uçuşunda Taksim'den havalanarak Yeşilköy'e inmiş, üçüncü ve son uçuşunda ise Haydarpaşa Çayırı'ndan havalanmış, ancak bu seferinde geriye dönmeyerek gökyüzünde kaybolmuştur.

[34] www.ballong.org sitesindeki bilgilere göre, adamın tam adı Antonio Tomaschi'dir.

Adını bilmediğimiz bir dönem şairi de olayla ilgili olarak şu beyiti düşürmüştür:

Söyledi mürg-u kaza cevri havada tarih
(Söyledi hüküm kuşunun cefasını havada tarih)
Küre-i nâre çıkıp yandı Komaski bu sefer
(Ateşten küreye [gökyüzüne] çıkıp yandı Komaski bu sefer)

EN "BABA" PADİŞAH

II. Mahmut'un (1785 – 1839) oğlu olan Sultan Abdülmecit (1823 – 1861) Osmanlı Devleti'nin son dört padişahının da (V. Murat, II. Abdülhamit, V. Mehmet Reşat, VI. Mehmet Vahdettin) babasıdır. Batı kültürüyle yetiştirilmişti. İyi Fransızca konuşur ve Batı müziğinden hoşlanırdı. Babası

II. Mahmut gibi yenilik yanlısıydı. Saltanatı sırasında en çok tutucuların muhalefetiyle karşılaştı. Osmanlı padişahları arasında, halkın dertlerini halkın kendi ağzından dinleyen ilk Padişah olmasıyla da tanınır. Kravat takan ilk Padişah olan Abdülmecit'ten sonra, Osmanlı devlet adamları ve bürokrasisi içinde kravat takma modası başlamıştı.

Nadar'ın objektifinden Sarah Bernhardt (1865)

ZENGİNLER KENDİ YALILARINA BİLE HÜKÜMET İZNİYLE GİDEBİLİRLERDİ

Tanzimat devrine kadar, devlet büyükleri ve İstanbul'un seçkin vatandaşları yaz geldiği zaman kendi mülkü olan veya kira ile tuttukları yalılara bile canları istediği zaman taşınamazlar ve mevsim sonu geldiğinde de, aynı şekilde, canlarının istediği zaman şehirdeki konaklarına dönemezlerdi. Hükümet herkesin o yazı Boğaziçi'nin hangi köyünde veya Haliç'in hangi tarafında geçireceğini önceden öğrenir, o yılın havalarına göre nihayet bir gün yalılara göç izni çıkardı. Şehre dönüşte de aynı yöntem uygulanırdı. Bu izinler çıkmadan hiç kimse yerinden kıpırdayamazdı. Hey yıl yaz mevsimi için, Payitaht'ın sahillerini korumakla görevli Bostancıbaşı Ağa tarafından Haliç ve Boğaziçi sahillerinin bir defteri düzenlenirdi. "Bostancıbaşı defteri" denen bu defterlerin sayfaları altın yaldızdan çizgilerle dama tahtası gibi kutu kutu bölünmüştü; liman ağzında Yalı Köşkü'nden Eyüp'ün ötesinde Bahariye'ye; karşı tarafta Karaağaç'tan Rumeli Kavağı'na; Anadolu yakasında da Anadolu Kavağı'ndan Haydarpaşa'ya kadar yalı, ev, dükkan, kayıkhane, cami, mescit, iskele, bahçe, arsa… Her ne varsa, sırası ile her birine bir kare ayrılmıştı. Meskenlerin sahipleri, eğer kirada ise sahipleriyle beraber kiracıların adları da yazılırdı.

Padişahlar yazın saltanat kayığı ile deniz gezisine çıktıklarında dümende Bostancıbaşı dururdu; Hünkâr merak edip "Şu yalı kimin?" diye sordu mu, Bostancıbaşı önündeki defterden: "Falan kulunuzun yalısı, kiracısı filan kulunuzdur" diye okuyuverirdi. Ya da padişah defteri önünde bulundurur, merak ettiği yeri kendisi okuyup öğrenirdi.

Tanzimat'tan sonra yalılara çıkmak için bu izin külfeti kalktı, fakat Meşrutiyet'e kadar bazı şartlar devam etti. Örneğin; Abdülaziz zamanında, yazın Kadıköyü'nde oturan Şeyhülislam Turşucuzade Ahmet Muhtar Efendi, kendi kayığını beklemeyip halk arasında vapura binerek Kadıköyü'ne geçtiği ve bu suretle "yüksek makamının şerefini koruyamadığı" için azledilmişti.

KITLIK ÇEKEN İRLANDA'YA BRİTANYA KRALİÇESİ'NDEN FAZLA YARDIM TEKLİF EDEN PADİŞAH

İngiliz gezgin Henry Christmast'ın "İstanbul ve Ege Yollarında" isimli yapıtı yazarın 1851'de İstanbul, İzmir, Efes, Bergama, Salihli, Alaşehir, Denizli ve Akhisar'a yaptığı gezileri anlatmakta, arada da şu bilgiyi iletmektedir:

"İrlanda'daki kıtlık yıllarında[35] *Sultan Abdülmecit bu mutsuz ülkedeki sıkıntıdan haberdar olur, İngiliz Büyükelçisi'ne derhal yardım etmek arzusunda olduğunu bildirir ve büyük miktarda yardım teklif eder. Kendisine, yardımın miktarını Britanya Kraliçesi'nin yaptığı bağış kadarıyla sınırlandırmanın doğru olacağı, bu yüzden majestelerinden daha fazlasının alınamayacağı ima edilir. Sultan büyükelçinin çözümünü sorgusuz sualsiz uygun bulup kabul eder ve hayırsever duygudaşlık ifadeleriyle kabul gören en yüksek bağışı gönderir."*

35 Büyük Kıtlık: 1845 – 1852 yılları arasında süren ve 1.000.000'dan fazla İrlandalının ölümüne ve bir o kadarının da ülkeden göç etmesine yol açan kıtlık felaketi. Patateslere dadanan bir hastalıktan dolayı ortaya çıktığı için "İrlanda Patates Kıtlığı" olarak da bilinir.

Kürdistan Madalyası

OSMANLI'CA DÎVÂN ŞİİRİ YAZAN FRANSIZ ŞAİR

1842 Paris doğumlu Charles Vernay[36] adında bir Fransız çocuk tarih kitaplarından Türkleri çok sevmiş ve hiçbir Türk'ü tanımadan kendi gayretiyle Türkçe öğrenmişti. Aruz vezniyle şiirler yazarak "Dîvân-ı Verne" adlı bir divan oluşturan ve kendini Fransız, İtalyan, Türk ve İranlı şair olarak nitelendiren Vernay, 1858 yılında bu divanını dönemin padişahı Abdülmecit'e ithaf ederek bastırmıştı. Bu padişahın şanına bir de kaside

kaleme alarak İstanbul'a göndermiş olan Vernay zaman henüz on altı yaşında bulunuyordu.

36 Şairin adı kimi kaynaklarda Verné, kimi kaynaklarda Verney olarak geçmektedir. Koçu "Verné", Seher Durmaz "Verné" ve "Verney" yazımlarını kullanırken Serhan Alkan İspirli "Divan-ı Verne" adlı kitabında doğru yazım olan "Vernay"ı kullanmıştır.

Vernay henüz on dört yaşındayken Latince, İtalyanca, İspanyolca, İngilizce, Almanca, Yunanca ve Yahudi dillerinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Türkçe öğrenmiş ve İtalyanca, Farsça ve Türkçe şiirler yazmıştır. Vernay'ın henüz on altı yaşında litografi usulü ile Paris'te bastırdığı Türkçe ve Farsça şiirleri sonradan, 2000'li yıllarda Türk araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Vernay'ın dîvânı, 112 sayfadan ibaret olup; uzun bir önsözle birlikte, Türkçe ve Farsça şiirlerden oluşmaktadır. Vernay Dîvânı üzerine yapılan bir çalışma Azerbaycan Bakü'de bulunan Qafqaz Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yüksek lisans tezi olarak, Prof. Dr. Ömer Okumuş danışmanlığında hazırlanmış ve Seter (Seher) Durmaz tarafından "Şarl Verne Divanı İnceleme – Metin – Sözlük" adıyla yayına hazırlanmıştır. 2010'da Salkımsöğüt Yayınevi tarafından basılan "Dîvân-ı Verne" adlı kitap ise Serhan Alkan İspirli tarafından hazırlanmıştır. Dr. İspirli, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde öğretim üyesidir. Kitabın üçüncü bölümü Charles Vernay'ın "Dîvân-ı Verne" adıyla hazırladığı kitabın transkripsiyonudur.

Bu olağanüstü şairin şiirlerinden bir örnek de şöyle:

Hikmet-i aşkda üstâdım ben
Manzar-ı hayret-i Bağdâdım ben
Emr-i hattı rakam-ı kilkimdir
Kâtib-i Hüsrev-i bî-dâdım ben
Subh u şâm eşk-feşânlıkdır işim
Nâzım-ı hâtır-ı nâ-şâdım ben
Gurbet-i hicre bu dünyâda gelip
Müsteşâr-ı sefer-i yâdım ben
Yazdı Verne bu gazelde hâlin
Dedi sevdâ ile ber-bâdım ben.

KÂTİBİM TÜRKÜSÜ

İstanbul türkülerinin en ünlüsü olan “Kâtibim” türküsünün şöyle bir öyküsü olduğunu Reşat Ekrem Koçu aktarmaktadır:

“Bu türkü için, güzel bir kâtip hakkında, bir kız ağzından söylenmiştir diye uydurma hikâye nakledilir. Türkünün ilk kıtasını hatırlayalım:

“Üsküdar’a gider iken aldı da bir yağmur
Kâtibimin setresi uzun eteği çamur
Kâtip uykudan uyanmış, gözleri mahmur
Kâtip benim ben kâtibin el ne karışır
Kâtibime setre de pantol ne güzel yaraşır!”

Bu türküde bir güzel kâtibi övmekten ziyade genç ve güzel kâtiple alay etme anlamı vardır ve bir kız ağzından söylenmiş olmaktan çok, bir İstanbul külhanisinin mantığına yakışmaktadır. Türkü Kırım Savaşı içinde, Abdülmecit devrinde çıkmıştır. II. Mahmut Avrupalı kıyafetini ordu mensubuna giydirmiş, fakat sivil memurları bu konuda serbest bırakmıştı. Abdülmecit, Kırım Savaşı başlayınca, bu zorunlu giyimi İstanbul’daki en küçük bir kâtibe varıncaya kadar, sivil memurlara da uyguladı. Memuriyetinden başka geçim vasıtası olmayan yoksul veya orta halli ailelerin çocukları cübbe ve şalvar yerine setre ve pantolon giydiler. Tutucular da bunu dillerine dolayıp “gâvur taklitçiliği” dediler ve pantolonla sokağa çıkmayı iç donuyla çıkılmış gibi saydılar. Hele genç ve eli yüzü düzgün kâtipler büsbütün dile düşürüldü.

Kırım harbinde müttefiklerimiz olan İngilizler, Fransız ve Sardunyalıların orduları İstanbul’dan geçmişti. Üsküdar civarında Selimiye Kışlası da bu gayrimüslim Avrupalı müttefiklerimizin emrine hastane olarak verilmişti. İstanbul’dan geçen İngiliz ordusunda bir de İskoç alay vardı; meşhur gaydaları ve pantolon yerine kısa etekleriyle İskoçyalılar, İstanbulluların pek tuhafına gitmişti ve bu garip kıyafetli yabancılara “donsuz asker” lakabı takılmıştı. İskoç alayı da Doğu’ya hareket ederken, bir İskoçyalı besteci bu alay için özel bir marş bestelemişti. Bu marşın bestesi, bizim meşhur “Kâtibim” türküsünün nağmeleridir. İşte, bir İstanbul külhanisi, Avrupalıların Selimiye Kışlası’nda yerleşmesine “Üsküdar’a giderken…” diye genç kâtipler hakkında yukarıdaki türküyü yazmış, ona beste olarak da ‘donsuz askerler’in marşını almıştı. 20. yüzyılın başında, çalgılı küçük konsol saatleri çıktı. Bu saatler Türkiye’ye önce İskoçya’dan gelmişti ve üretici fabrika bu güzel marşı da saatin nağmeleri arasına yerleştirmişti. “Kâtibim türkülü saat” diye büyük ün kazanan saat İstanbul’da çok büyük satış rakamlarına da ulaşmıştı.”

HEPSİ DE AHMET PAŞA !

Soyadının kullanılmadığı dönemlerde ülkemizde insanlar adları dışında, çeşitli özelliklerinden dolayı taşıdıkları lakaplarla birbirlerinden ayrılırlardı. Bu lakaplar konusunda yaratıcı, ilginç, hatta sınırsız olunduğunu bir kanıtı olarak hepsi de Ahmet Paşa olan şu kişilerin lakaplarına bir göz atmak sanırız yeterli olacaktır: Abuk Ahmet Paşa, Altıpoğaça Ahmet Paşa, Ankebut (örümcek) Ahmet Paşa, Arnavut Ahmet Paşa, Babanzade Ahmet Paşa, Cezzar (kasap) Ahmet Paşa, Dukakinoğlu Ahmet Paşa, Ekmekçizade Ahmet Paşa, Gedik Ahmet Paşa, Hain Ahmet Paşa, Hezarpâre (bin parça) Ahmet Paşa, Hiramî Ahmet Paşa, Humbaracı Ahmet Paşa, Kalaylıkoz Ahmet Paşa, Kara Ahmet Paşa, Kavanoz Ahmet Paşa, Kemankeş Ahmet Paşa, Melek Ahmet Paşa, Pabuççu Ahmet Paşa, Semiz Ahmet Paşa, Şehlâ Hacı Ahmet Paşa, Şeker Ahmet Paşa, Tarhuncu Ahmet Paşa…

DEVLET KUMARHANESİ : ENCÜMEN-İ ÜLFET

1870 yılında Maliye Bakanı Mısırlı Prens Mustafa Paşa tarafından, Çemberlitaş'taki Asım Paşa Konağı'nda açılan 'Encümen-i Ülfet' (*Dostluk Derneği*) Türkiye'deki ilk kumar kulübüydü. Yalnızca yüksek rütbeli memurların girebildiği bu kumarhanede, oyun salonları dışında, okuma ve

sohbet odaları da bulunmaktaydı. Sadrazam Mahmut Paşa kulüpte kumar dışında bir etkinlik olmadığını öğrenince, salonu kapattırdı.

CASUS SARAH BERNHARDT!

Dünyaca ünlü tiyatro oyuncusu Sarah Bernhardt (1844–1923) İstanbul'u üç kez ziyaret etmişti: 1888, 1904 ve 1908 yıllarında. Ancak 1888 yılındaki ilk gelişinde henüz ülkemizde tanınmayan Bernhardt, II. Abdülhamit'in hafiye teşkilatı tarafından dikkatle takip edilmiş, hatta saraya yaranmak isteyen birkaç hafiye de sanatçı ve ekibi hakkında "şüphe sahibi olduklarını" ima eden birkaç "jurnal" (ihbar) yazmışlardır. Bu yazılan ihbar mektuplarından ikisi hâlâ Başbakanlık Devlet Arşivi'nde korunmaktadır.

Oyuncunun ikinci gelişi de dönemin 'Sabah' gazetesinin 6 Aralık 1904 tarihli sayısında kısa bir haberle yer alırken, ancak üçüncü ve son gelişinde, Kasım 1908'de Cenap Şahabettin imzasıyla çıkan bir yazıda kendisinden hakkı teslim edilerek söz edilmiştir. Bu yazı yazarın "Evrak-ı Eyyam" adlı kitabında bulunabilir.

KOLERA MADALYASI

Kolera Madalyası, 1865 yılında dönemin sultanı Abdülaziz tarafından çıkarılan ve İstanbul, Suriye ve Kuzey Irak'taki kolera salgınlarının önüne geçilmesi için yararlılık gösterenlere verilmek üzere tasarlanmış bir madalyaydı. Tasarımını dönemin ünlü oymacısı Abdülfettah Efendi'nin yaptığı madalyanın ön yüzünde bir güneş kursuna benzetilmiş Abdülaziz portresinden ışınlar saçılmakta, arka yüzünde ise Osmanlı Devleti'ni simgeleyen büyük bir ağaca şimşekler düşmekteydi.

KÜRDİSTAN MADALYASI

Bedirhan Bey liderliğindeki Kürt ayaklanmasını bastıran ve ayaklanma lideri ile yardımcılarını İstanbul'a getiren Müşir Osman Paşa'ya 1846 yılında dönemin padişahı Abdülmecit tarafından bir "Kürdistan Madalyası" takılmıştı. Dört çeşidi olan Kürdistan madalyasının ön yüzünde padişahın tuğrası, arka yüzünde de kabartma bir dağ dizisi vardı. Bu dağ kabartmasının üzerinde "Kürdistan", altında da "sene 1263" yazıları vardı. Altın ve gümüş olarak bastırılan bu madalyalar ayaklanmanın bastırılması sırasında yararlılık gösterenlere rütbe sıralarına göre değerlendirip verilmişti.

YETER Kİ TREN GEÇSİN!

Fransızlar Avrupa'yı Asya'ya bağlayacak bir demiryolu projesi hazırlamışlardı. Ancak planlanan güzergahın Topkapı Sarayı'nın bahçesinden geçtiği anlaşılınca kimse konuyu padişaha açmaya cesaret edemedi. Yenilikçi padişah Sultan Abdülaziz durumu öğrendiğinde Sadrazam Ali Paşa'ya, "Şimendifer tek yapılsın da isterse sırtımdan geçsin" diyerek çıkıştığı bilinir...

BİLETLİ MEVLİT

Türkiye'de ve belki bütün İslâm âleminde, yalnız bir defa camiye para karşılığında girilerek mevlit dinlenmiştir. Bu paralı mevlit 1877 Rumeli bozgununda muhacirler yararına Beyazıt Camii'nde okutturulmuş ve camiye 20 kuruşluk yardım biletleri alınarak girilmiştir.

ATİNA BALI

Yunanistan'ın Osmanlı topraklarına dahil olduğu dönemlerde hemen tüm İstanbul zenginlerinin en sevdiği tatlı, Atina balı idi. Yunanistan'a giden birinin dönerken tanıdıklarına getirebileceği en nadide hediye de Atina balıydı. Aynı şekilde Girit balı da son derece yaygın ve değerliydi. Bu iki bal diğerlerinden daha pahalıya satılmasına rağmen, özellikle Atina balını bulup satın almak hiç de kolay değildi.

YORGANCI ÖLÜ BESİM

1884 – 85 yıllarında Üsküdar civarında yorgancı esnafı olarak çalışan Besim adında bir delikanlı vardı. Hem fizik güzelliği, hem de adabı ve terbiyesiyle herkesin takdirini toplayan bu delikanlı bir gün dükkanda yorgan dikerken "Bana bir şeyler oluyor usta!" dedikten sonra aniden düşüp ölüverdi! Mahalle halkı hemen toplandı, acı ve gözyaşları içinde yorgancı Besim, Karacaahmet mezarlığına gömüldü…

Ne var ki ertesi gün "Yorgancı Besim dirilmiş, dükkanına dönmüş" diye bir haber ortalığı birbirine kattı. Duyanlar koşup bir baktılar ki Besim gerçekten orada! Aynı boy, aynı bos, aynı ses, aynı gözler… Ne var ki delikanlının herkesi kıskandıran bembeyaz teni bir gecede adeta zenci esmerliğine dönmüştü.

Sonunda durum anlaşıldı: Bir önceki gece, iki tane serseri bir fahişeyi alıp mezarlığa gitmişler ve orada rakı sofrası kurup âleme dalmışlar. Tam keyifler yerindeyken yanlarındaki mezardan inlemeler gelince serseriler fırlayıp tüymek üzereyken, daha ayık olan kadın "Yahu belki de birini yanlışlıkla diri diri gömmüşlerdir, çok olur böyle olaylar… Adamı kurtarırsak büyük sevaba gireriz ve ben de vallahi billahi tövbekâr olurum!" filan deyince iki adam ve bir kadın elleriyle, sopalarla vs. inilti gelen mezarı kazmışlar. Kısa süre içinde de mezardan gerçekten de ölüp ölmediği tam olarak anlaşılmadan palas pandıras gömülen Yorgancı Besim, korkudan gözleri patlamış ve bembeyaz teni kapkara olmuş halde çıkıvermiş! Adamların üstündeki bazı giysileri ve kadının da feracesini giyen Besim geceleri yattığı yorgancı dükkanına dönüvermiş…

Ancak Besim döndükten sonra her şey değişti. Halk artık ona "Yorgancı Ölü Besim" demeye başlamıştı ve kimse onunla görüşmek istemiyordu.

Önce ustası onu işten ayırdı, sonra da ahali onunla görüşmeyi kesti. Ne var ki o gece onun mezardan kurtulmasına vesile olan kadın Besim'i bırakmadı, onunla evlendi ve karı koca Bursa'ya giderek çoluk çocuğa karıştılar. "Yorgancı Ölü Besim" olayını İstanbul Ansiklopedisi'ne bizzat anlatan yazar Vasıf Hiç 1908 veya 1910 yılında Bursa'ya gidip Ölü Besim'le ve eşiyle tanıştığını ve Besim'in "Aman Vasıf, maceramı kimseye anlatma" diye ricacı olduğunu söylemektedir. Yazarın dediğine göre, evlenip iki çocuk sahibi olan Besim'in durumu artık düzelmiştir, ama yüzündeki acayip esmerlik olayın üzerinden geçen on beş yıla rağmen aynen durmaktadır…

AFFEDİLMEYECEK SUÇ !

Çırağan Baskını sırasında başarısız olarak öldürülen isyan lideri Ali Suavi meslek hayatına öğretmen olarak başlamıştı. 1858 Yılında Simav'da bir medresede hocalık yaptıktan sonra, Bursa'daki rüştiyeye (ortaokul) öğretmen olarak atanır. Batılı tarzda eğitim yapan bir okulda öğretmenlik yapmasına rağmen sarık takmaktadır. Öğretmenlik görevinin yanı sıra, Bursa Ulu Camii'nde vaazlar verir. Tam o günlerde Ali Suavi bölgedeki gericilerin kışkırtmasıyla "istenmeyen adam" ilan edilir ve öğretmenliğe atanmasının üzerinden henüz yedi ay bile geçmeden, Maarif Nazırı'nın (Milli Eğitim Bakanı) emriyle görevinden alınır. Ali Suavi'nin meslekten atılmasına yol açan 'suç' ise gerçekten bağışlanamaz niteliktedir: "Bursa'ya gelen yabancı arkeolog bir karı koca ile Yeşil Camii'nin önünde fotoğraf çektirmek"!

Diyojen

GEMİ ENKAZIYLA MAAŞ ÖDEMESİ

İmparatorluğun son devirlerinde, bilhassa İkinci Abdülhamit zamanında ve Meşrutiyet’te memur maaşları her ay düzenli olarak verilemiyordu. Maaşların ödenmesi bir mesele, memurlar içinse âdeta bir bayramdı. Memurların çoğu maaşlarını sarraflara faizle kırdırır, sıkıntı içinde yaşarlardı. En küçük bir kâtipten, vezirine kadar sarrafa borcu olmayan memur yok gibiydi; devlet büyüklerinin kendi özel sarrafları vardı ki tamamı gayrimüslimdi. Rum, Ermeni ve Yahudi olan bu sarraflar o dönemlerde muazzam servetler edinmişlerdir.

II. Abdülhamit zamanında, iki büyük ve eski savaş gemisi, üç ambarlı Mahmudiye gemisi ile bir askerî nakliye gemisi olan Taif vapuru kadro dışı bırakılmış ve tersanede bozularak ahşap ve demir enkazı ayrılmıştı. Bahriye Nazırı (Denizcilik Bakanı) Hasan Paşa da o devrin nüfuzlu kişilerindendi. Maliye hazinesinde para olmadığı için bu iki geminin enkazını, bir müddet bahriye subaylarının ve askerlerinin çıkmayan maaşlarına karşılık olarak kullanmıştı. O günlerde zamanımızın maaş bordroları yerine maaş kağıtları kesilir, Nazır Hasan Paşa da bu kağıtların altına örneğin: “Maaşına karşılık Taif vapurundan 500 okka enkaz verile” diye yazardı. Nazırdan bu emri koparanlar sevinçten âdeta uçardı. Hemen enkazcılara koşarlar, maaş kağıdını derhal paraya çevirtirlerdi. Sonra, o adamlar da tersaneye gelerek topladıkları maaş kâğıtlarının tutarında Taif ve Mahmudiye gemilerinin enkazını kaldırırlardı.

SEN MİSİN FUTBOL OYNAYAN !

II. Abdülhamit döneminde, Amiral Hüseyin Hüsnü Paşa’nın Denizcilik Okulu öğrencisi oğlu Fuat Hüsnü Bey (Kayacan) 1899 yılında Kadıköy takımında “Bobby” takma adıyla futbol oynuyordu, çünkü o zaman Türklerin futbol oynaması da yasaktı. Kısa süre sonra Hariciye Nezareti’nden (Dışişleri Bakanlığı) arkadaşı Reşat Danyal’la birlikte *Black Stockings FC* (Kara Çoraplılar Futbol Kulübü) adlı ilk Türk futbol takımını kurdular. Devrin hafiyelerinin dikkatini çekmemek için İngilizce bir ad altında gizlenmeyi yeğlediler. Tamamı Türklerden oluşan takımın futbolcuları kendi aralarında birkaç antrenman yaptıktan sonra semtteki ünlü Papazın Çayırı’nda, 26 Ekim 1901’de Rum takımına karşı ilk

maçlarına çıktılar. Fuat Hüsnü ve Reşat Danyal beylerden başka Kemani Nuri, Fahri, Hafız Mehmet, Nurettin, Hafız Mustafa, Emcet, Şevki Beyler ile Tamburacı Osman Pehlivan'ın yer aldıkları Black Stockings takımı bu ilk maçında Rum takımına 4-1 yenilirken, tek golü ilk Türk futbolcusu olarak bilinen Fuat Hüsnü Bey atmıştır. Ancak maçın bitmesiyle Kadıköy ve çevresini titreten Hafiye Şamil ve adamları sahayı basmışlardı. Fuat Hüsnü Bey maçı izlemeye gelen babası Hüseyin Hüsnü Paşa'nın faytonuna atlayarak kaçabilmiş, yakalanan diğer kurucu Reşat Danyal Bey ise görevli bulunduğu Hariciye Nezareti tarafından ceza olarak, kâtip rütbesiyle Tahran Elçiliği'ne sürülmüştü. Ancak çok geçmeden Fuat Hüsnü Bey de yakalanıp Divan-ı Harp'e verilmişti. Fuat Hüsnü Bey, "karşılıklı kaleler kurup, Rumlarla aynı elbiseleri giymiş bir halde, top endahtı (atarak) ile talim icra etmek" suçuyla (!) yargılanmış ve işin gerçek yüzünü anlatabilene kadar akla karayı seçmiş, sonunda bir ihtar cezasıyla kurtulabilmişti.

RESMİ PARALARA BASILAN İLK KADIN YAZARIMIZ

1889'da George Ohnet'in 'Volonte' adlı romanını *Meram* adıyla çevirerek edebi kariyerine başlayan ilk kadın romancımız Fatma Aliye (Topuz) Hanım (1862 – 1936) çevrenin tepkisinden çekindiği için, bu çevirisinde **"***Bir Hanım***"** imzasını kullanmıştı. Fatma Aliye'nin bu çabası Ahmet Mithat tarafından *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde övülünce Fatma Aliye yeni yapıtlar da verdi ama o yapıtlarında "*Mütercime-i Meram***"** (Meram'ın Kadın Çevirmeni) takma adını kullanıyordu. Bugün (2012) kullandığımız 50 TL'lik banknotların arkasında resmi yer alan kadın, Fatma Aliye Hanım'dır.

ÇÖP TOPLAYICI OLAMAZDI

Eski İstanbul'da 'arayıcı esnafı' denen bir esnaf sınıfı vardı. Bunlar çöplüklerde, mezbeleliklerde, hatta lağımlarda dolaşır ve oralarda

bulduklarını mümkün mertebe temizleyerek eskicilere satar ve geçimlerini öyle sağlarlardı.
Genellikle karınlarını zor doyuran bu insanlardan bazıları ise ara sıra bir çöplükte yanlışlıkla atılmış değerli bir eşya, hatta bir lağımda yüzük, küpe vs. çok değerli bir eşya bulurlar, o zaman da bir süreliğine çok rahat bir hayat yaşarlardı. Bugünkü hurdacılara benzer bir iş yapan bu esnaf da diğer tüm esnaf grupları gibi belli bir düzen içinde çalışırdı ve canı her isteyen arayıcı olamaz, ancak yeni bir esnafa yer açıldığı zaman ve esnaf loncasının izniyle arayıcı olunabilirdi.

VAPURSORAN AYŞE HANIM

19. yüzyıl sonlarında Davutpaşa, İsakapısı ve Etyemez semtleri civarında dolaşan meczup bir kadıncağız vardı. Tahminlere göre sürgüne gönderilen oğlunun bir daha dönmemesi üzerine aklını yitirmiş olan bu kadının en büyük özelliği gördüğü herkese “Vapur geldi mi?”, “Birazdan vapur gelir, değil mi?” veya “Vapur ne zaman gelecek?” gibi sorular sormasıydı. Adını kimsenin kesin olarak bilmediği bu kadına o zaman mahalle halkı Vapursoran Ayşe Hanım adını yakıştırmıştı.

DELİ DELİYİ GÖRÜNCE…

II. Abdülhamit zamanında İstanbul’da Çıplak Mustafa ile Madam Opala isminde iki meşhur deli vardı. Mustafa Fatih taraflarında, Madam Opala’da Beyoğlu’nda otururdu. Erkek, lakabı üstünde, yaz ve kış anadan doğma çırılçıplak dolaşırdı. Madam Opala’ya gelince bütün gardırobu üstündeydi: Kat kat fistanlar giyer, başına üst üste şapka koyardı. Bu iki deli ne zaman karşılaşsalar saç saça baş başa kavga ederler ve bu kavgadan pek tabii, Madam Opala zararlı çıkardı. Abdülhamit her iki delinin köprülerden geçmesini yasak etmiş ayrıca, kardeşini evde hapsetmesi şartıyla Çıplak Mustafa’nın ablasına maaş bağlamıştı.

SİGARA İÇİN ŞİİR YAZILAN GÜNLER

II. Abdülhamit devrinde tütün tiryakilerinin en çok rağbet etiği sigara kağıdı Seferoğlu ailesinin ürettiği Bafra sigara kağıdı idi. Aynı adı taşıyan filtresiz Bafra sigarası ise 1970'li yılların sonuna kadar Türkiye'de tiryakilerin en sevdiği filtresiz sigara idi. İstanbul Ansiklopedisi'nin belirttiğine göre, diğer sigara kağıtlarının 5 ila 10 paraya satıldığı devirde Bafra sigara kağıdının fiyatı 20 paraymış. Bafra sigara kağıdının kapağında ise (bugünkü uygulamalarla pek çatışacak bir biçimde) tütünü öven şu beyitler yazılıymış:

Kırk senedir ben sigara içeli
İyiyi, kötüyü ancak seçeli
Her çeşit kağıdı istimal ettim (kullandım)
Bafra kağıdında ben karar verdim
Her türlü muzır mevaddan âri
(Her türlü zararlı cisimden temiz)
Pirinçten mamuldür yaprağı zarı
Ta sonuna kadar söndürmez nârı (ateşi)
Bir cigara yap da görürsün bari
Ol sebepten başka kağıt içemem
(O neden dolayı başka kağıt içemem)
Seferoğlu Bafrası'ndan vazgeçemem

EN TALİHSİZ PADİŞAH

622 yıl hüküm süren Osmanlı İmparatorluğunun 36 padişahından biri olan Sultan V. Murat en kısa süreyle tahtta kalan ve hatta Eyüp Sultan Camii'nde kılıç kuşanma töreni yapılmayan tek padişahtır. Büyük umutlarla tahta çıkarılmış ama üç ay sonra da indirilmiştir.

VAHDETTİN'İN TALİHİ Mİ, TALİHSİZLİĞİ Mİ?

V. Mehmet Reşat Osmanlı padişahı olduğunda, Abdülaziz'in oğlu Yusuf İzzettin Efendi veliahttı. Yaş olarak da VI. Mehmet Vahdettin'den büyüktü. Ama işe bakın ki, Yusuf İzzettin'in beklenmedik ölümü üzerine (Zincirlikuyu'daki köşkünde ölü bulunmuştur) tahta geçme sırası VI. Mehmet Vahdettin'e geçti ve Vahdettin, Osmanlı'nın son padişahı olma talihsizliğini yaşadı.

Yusuf İzzettin Efendi döneminde şehzadelerin tahta çıkana kadar çocuk sahibi olmamaları kuralı geçerliydi ve Efendi bu kurala aykırı olarak doğmuştu. Bu nedenle babasının tahta çıktığı 1861 yılına kadar dört yıl boyunca varlığı herkesten gizlendi.

300 YAŞINDA BİR ÖRÜMCEK

Reşat Ekrem bize İstanbul Ansiklopedisi'nden bir bilgi daha aktarıyor, ama efsane niteliği çok net bir bilgidir bu:

"II. Abdülhamit zamanında Galata'da "Levirentos" ismindeki 17. yüzyıldan kalma bir tektekçi meyhanesinin mahzenindeki boş bir şarap fıçısının içinde gayet büyük ve süt gibi beyaz bir örümcek bulunmuş ve o zamanlar bu hayvanın 300 yaşında olduğu tahmin edilmişti…"[37]

37 Örümceklerin ömrünün genelde bir yılı geçmediği, bazı tarantula türlerinin ise en fazla yirmi yıl yaşadığı göz önüne alınırsa, bu rakamın mantık dışı olduğu ortaya çıkacaktır…

OSMANLI USULÜ BEDELLİ ASKERLİK

Eski zamanlarda, tersane havuzlarına gemi alınınca, havuzların suyu makinelerle değil, gayet büyük bostan dolaplarıyla boşaltılırdı. Havuzların yanı başında bulunan bu dolaplara da "havuz dolabı" adı verilirdi ve dolaplara da mandalar koşulurdu. Bu dolaplara genel bir âdet olarak, Kürt neferler gözcülük ederdi. Bu neferlere "Mandacı", ağalarına da "Manda Ağası" denirdi. Türkiye'de zorunlu askerliğin kabulünden çok sonraları dahi tersanelerde bu dolaplar ve mandalar kullanılmıştır. Vatandaşlara zorunlu askerliğin kabulünden sonra; kurası tersaneye düşen kişiler arasında

askere gitmeyip bedel verecekler için, para bedeli yerine ‘mandalı bedel’ kabul edilmişti. Yani, askerliğini denizci olarak yapacak olan bedelliler kendi yerlerine havuz dolaplarına bir manda gönderirlerdi. Sahibinin yerine hizmet süresini dolduran mandaların boynuzları yaldızlanır, askerden terhis kağıtları da sırmalı kordonlarla boynuzlarının arasına asılırdı. Sahibine törenle teslim edilen “terhis olmuş mandalar” gittikleri köyde, kasabada da (tıpkı askerden dönen gençler gibi) davullu zurnalı törenlerle karşılanırdı…

BURADA HEPİMİZ HAYVANIZ!

Sultan II. Abdülhamit zamanında bir nüfus sayımı yapılması kararlaştırılır. Yabancı elçiler sultana hazır sayım yapılırken bir de mevaşî (besilik hayvan) sayımı yapılmasını tavsiye ederler. Sultan insanlar ile hayvanların aynı sistem içinde ve eş zamanlı olarak sayılmasının onur kırıcı olduğunu belirterek mevaşî sayımının daha önce yapılmasını uygun görür. Bunun için vilayet ve kazalara telgraflar gönderilir. Meğer bir kazanın kaymakamı o sırada izinde imiş. Vekâlet eden zat alaydan yetişme, kaymakamla hiç geçinemeyen cahil bir adammış. “Mevaşî” kelimesinin ne anlama geldiğini bilmediği gibi, araştırmaya dahi ihtiyaç durmamış. Onu “üstün gayret sahibi vatandaş” falan zannetmiş olsa gerek ki, telgraf metnini okuduktan sonra “Bunun ucunda yine ya bir nişan, ya bir taltif vardır! İhsan-ı şahaneyi bu sefer de ben kapayım.” diye hemen bir cevap telgrafı yazıp göndermiş:

“Ser-kurenâ-yı hazret-i padişahîye, maruzat-ı kemînelerimizdir: Burada kaymakamdan başka hepimiz mevaşiyiz!” *(Padişah hazretlerine aciz arzımızdır: Burada kaymakamdan başka hepimiz hayvanız!)*

BU DA İSTANBULLU DİYOJEN!

20. yüzyılın başlarında Moda taraflarında bir fıçı içinde yaşayan, bu nedenle de herkesin “Diyojen Ali Bey” dediği ayyaş bir balıkçı vardı. O zaman 45 yaşlarında olan bu adam gece gündüz sarhoş gezerdi, ama

kimseye sataştığı veya kimsenin kalbini kırdığı görülmemişti. Bu nedenle mahalle halkı Diyojen Ali Bey'i çok severdi. Lodoslu bir fırtına gecesi dev dalgalar Diyojen'in sahildeki fıçısını kapıp da denize götürdüğünde birkaç balıkçı canlarını tehlikeye atarak denize açılmış ve fıçıyı sahile getirmeyi başarmışlardı. O anda gördüler ki fıçıda hâlâ uyumakta olan Diyojen ayağa fırlamış ve kendini kurtaran balıkçılara şöyle bağırıyordu: "Ne var? Biri denize mi düştü? Atlayalım, hemen kurtaralım!"

PEHLİVANIN ACI SONU

Ünlü Türk pehlivan Kara Ahmet 1899'da Paris'te dünya şampiyonluğunu kazanarak memlekete döndüğü zaman dillere destan olmuştu. Koca Yusuf da Amerika'ya gittiğinden İstanbul'da hemen hemen rakipsiz kalmıştı. Üstelik İstanbul'a bir de gelin getirmişti. Asıl adı Janet olan bu Fransız kızı bizim kara yağız pehlivana âşık olmuş, onunla evlenmişti. Türkler de onun adını Cennet Hanım diye Türkçeleştirmişlerdi.

Kara Ahmet 24 Şubat 1902 günü, Aksaray'da, Yeşil Tulumba'da bir kahvehanede otururken kalp sektesinden ölmüştü. Kriz esnasında kahvehane bahçesinin etrafındaki demir parmaklıklara sarılmış ve dokuz demir çubuğu hamur gibi birbirine geçirmişti. Büyük pehlivanın ölümünden sonra bu demir çubuklardan birini bile eski haline getirmek mümkün olmamıştı.

Ölüm sonrası hükümet doktorları Şevket ve İsmail Beylerin muayenesi ile "kalp yetmezliğinden ölüm" raporu verilmiş. Ertesi sabah da Eyüp Sultan mezarlığına gömülmüş. Aynı günün akşamı mezarlıktan gelen sesler ve çalışanlarının anlattıkları karşısında şüpheye düşen yetkililer mezarın açılması talimatını vermiş ve ortaya çıkan görüntü şok etkisi yaratmış. Naaşı tekrar muayeneye gönderilen Kara Ahmet'in aslında kalp krizinden ölmediği, geçirdiği zatürre krizi nedeniyle bayıldığı anlaşılmış. Yani Kara Ahmet alelacele gömüldüğü için aslında diri diri gömülmüş, sonradan ayılınca da dışarı çıkamayıp korkudan veya havasızlıktan ölmüştü!

Ali Şamil Güler Kurtuluş Savaşı yıllarında

TAMBURÎ'NİN REDDETTİĞİ SERVET

Klasik Türk müziğinin en büyük saz sanatçılarından biri olan Tamburi Cemil Bey 1908 yılı sonuna doğru İstanbul'da plak işi yapan en büyük firma, Odeon plak fabrikasının Türkiye acentesi Blumentahl kardeşlerin stüdyosunda 100 Napolyon altını karşılığında plak yapmak için anlaşma yapar. O zamanın koşullarında küçük bir servettir bu para. Ama konuşmanın ertesi günü gidip tüm anlaşmayı iptal eder. Paranın daha fazla

artırılabileceği önerilse bile bunu kabul etmez. Çünkü eserlerin bu kayıtlarla zorlama bir sesle kaydedildiğini ve istenilen kalitenin alınamayacağını düşünüyordu.

Bir süre sonra Tamburi Cemil Bey aralarında Hacı Arif Bey, Şehzade Ziyaeddin Efendi, Udi Sami, Udi Şefki, Kemani Salih, Kemani Ağa, Kemani Kirkor, Leon Hancıyan Efendi, Edhem Efendi gibi birçok müzisyenle birlikte Ragıp Paşa Kütüphanesi'nin karşısında "Dar-ül Musiki-i Osmanî Meşkhanesi" adını verdikleri bir yer kiralarlar. Kuruluşun amacı sağda, solda darmadağınık, bilgisiz ellerde ve dillerde bozulup kaybolma yolundaki musikiye ellerinden geldiğince sahip çıkmaktır. Çalışma şekli ise eserlerin yeni baştan gözden geçirilmesi ve eksiklerinin giderilmesidir. Çalışmaları Pazartesi günleri Şehzade Ziyaeddin Efendi tarafından yönetilmek suretiyle karar alırlar. 26 Ekim 1914'te Şehzadebaşı'nda Dar-ül Bedaî binasında da bir konservatuar açarlar. Bu binanın açılışında Dâr-ül Aceze musiki grubu tarafından bir konser verilir, bir de temsili tiyatro gösterisi yapılır. Bu amatör tiyatro gösterisinden sonra oyuncuların en gençlerinden biri, işçi elbiseli, 17 yaşında bir genç gelip Tamburi Cemil Bey'in elini öper ve kendini takdim eder: "Merhaba Cemil Bey. Bendeniz tiyatro sanatına gönül vermiş biriyim. Adım Muhsin Ertuğrul." Tahmin ettiğiniz gibi bu genç, sonraki yıllarda önce Türk tiyatrosunun, ardından da Türk sinemasının en önemli sanatçılarından biri haline gelecek olan oyuncu-yönetmen Muhsin Ertuğrul'dur…

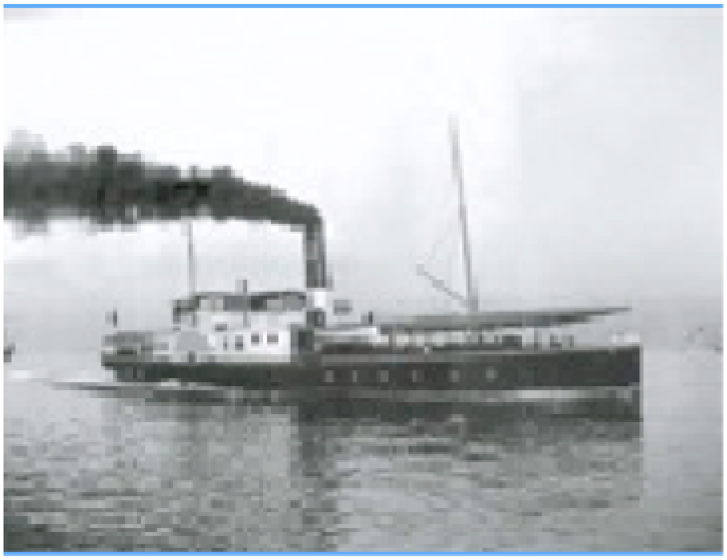
MAĞRUR OLMA PADİŞAHIM!

Eski zamanlarda Osmanlı padişahları Cuma namazından döndükleri zaman saray halkı tarafından tiz perdeden söylenen şu sözlerle alkışlanırlardı: "Uğurun hayrola, yaşın uzun ola, yolun açık ola! Saltanatına mağrur olma padişahım, senden büyük Allah var!" Uzun yıllar böyle devam eden bu sözlerin son cümleleri Sultan II. Abdülhamit döneminde "Padişahım, şevketinle, devletinle bin yaşa!" biçiminde değiştirilmişse de Meşrutiyet'in ilanından sonra sözler yine eski haline dönmüştür.

AŞURE BAKLASI

Esli İstanbul âdetlerinden birine göre, aşure yenirken ağza gelen ilk bakla yutulmayıp çıkarılır ve yıkanıp kurutulduktan sonra bereket getirsin diye para kesesinin içine konurdu. Bu baklaya da “aşure baklası” denirdi.

Bir başka aşure âdetine göre de, aşure pişirilen tencerenin içine iple bağlanmış birkaç tane ortası delikli para sarkıtılırdı. Aşure piştikten sonra bu paralar yıkanır ve bereket getirsin diye para kesesinin dibine yerleştirildi. Bu paralara da “aşure parası” denirdi.

Şirket-i Hayriye vapurlarından

SULTAN ABDÜLHAMİT VE SON MOHİKAN

II. Abdülhamit uyku sıkıntısı çektiği için geceleri kendisine kitap okutuyordu. Bu görevi Türkiye’deki ilk mizah dergisi sayılan ‘Diyojen’i çıkaran, polis romanları ve gizemli öyküler de yazan Teodor Kasap üstlenmişti. Sultan’ın en sevdiği kitapların başında da Sherlock Holmes’un maceraları geliyordu. Kasap’ın bir gece okumak için seçtiği Fenimore Cooper’ın “Mohikanlar’ın Sonuncusu” adlı kitabı Abdülhamit’in çok ilgisini çekmiş, hemen uyumak bir yana, geç saatlere kadar gözünü kırpmamıştı.

Kitaptan çok etkilenen Abdülhamit soyları tükenen Mohikanlar'dan bir çifti İstanbul'a getirtmek ve nüfuslarının burada artmasını sağlamak için harekete geçti. Yıldız Sarayı bahçesinde onlar için yer bile hazırlattı. Devreye yakın dostu olan, İstanbul'daki Birleşik Amerika Büyükelçisi Lew Wallece'ı soktu. Abdülhamit'e yakınlığıyla tanınan General Wallece aynı zamanda ünlü "Ben Hur" romanının yazarıydı.

Wallace padişahın ısrarlı tutumu karşısında, bu konuyu dönemin önemli Amerikalı gazetecilerinden, meşhur röportaj yazarı Gordon Bennett'ın halledebileceğini söyledi. Ancak Bennett'tan gelen haber kötüdür: Ünlü yazar "Şu anki Amerikalı Kızılderililerin Cooper'ın romanındakiyle hiçbir ilgisi kalmamıştır. Artık saf kan yerli bulmak da mümkün değildir" deyince, Abdülhamit'in Mohikan neslini İstanbul'da sürdürme hayali sona erer.

Ancak aynı dönemde Abdülhamit'in en önemli muhaliflerinden biri de Mohikanlar'a hayranlık beslemektedir. Abdülhamit bir çift Mohikan için çabalarken, Şair Tevfik Fikret de oğlu Haluk için yaptığı kayığın burnuna kendi elleriyle "Hayatwatha" yazmaktadır. Bu, hızlı koşmasıyla ünlü bir Mohikan reisinin adıdır…

TOMBALAK AHMET BEY

II. Abdülhamit'in saltanatının son devirlerinde Fatih ve civarında yaşayan Tombalak Ahmet Bey adında bir mahalle delisi vardı. 40-50 yaşlarında, kısa boylu, şişman, yüzü düzgünce bir adam olan bu meczup kafasında püskülsüz bir fes, fesin ibiğinde bir sarımsak ve mavi boncuk, pantolonu üzerine de kısa bir entari giyer ve gün boyu ne dediği belli olmayan sesler çıkarıp etrafta dolanırdı. Avuçlarında ise her zaman kendisini kızdıran çocuklara atmak için küçük küçük taşlar taşırdı. İşin ilginç yanı, çocuklar onu "Yemiş yemiş sıçmamış, Tombalak Ahmet Bey!" diye bağırıp çağırıp kızdırmaya başlayınca bu taşları onlara fırlatan bu adamcağız, attığı aynı taşları sonra da geriye toplardı. Ne zaman ki hınzır çocuklardan biri bu taşlardan birini alıp da kaçarsa Tombalak Ahmet Bey çocuğun peşinden gider ve "Ne olur geri ver taşımı!" diye saatlerce gözyaşı dökerdi…

DEĞİŞMEYEN BELA: SANSÜR

Sultan II. Abdülhamit'in son dönemlerinde basını sansürlemekle görevli olan "Encümen-i Teftiş ve Muayene" kurulu bir ara işi öyle abartmıştı ki, sıradan bir aşk romanında geçen "bana bunu yapmaktan muradın nedir sevdiğim?" gibi cümlelerdeki "murat" kelimesi bile o sırada Çırağan Sarayı'nda mahpus olan 5. Murat'ı çağrıştırdığı gerekçesiyle sansürlenebiliyordu. Hatta "Yıldız Sarayı"nı çağrıştırıyorlar diye bir ara aritmetik kitaplarındaki '+' ve 'x' işaretlerinin kaldırılması bile gündeme gelmişti.

İSTANBUL SEMALARINDA İLK UÇAK

Türkiye üzerinde ilk uçak uçuşu Sultan Mehmet Reşat'ın 27 Nisan 1912 tarihindeki cülus töreninde, İstanbul'da yapılmıştır.

Bir Fransız okulu olan Bleriot Uçuş Okulu'ndan 1912 yılında mezun olan Yüzbaşı Feza ve Teğmen Kenan Bey Türkiye'deki ilk uçuş okulunda göreve başlamışlardı. Bu iki pilotun Fransa'dan yeni alınan *Deperdessin* marka iki adet çift kişilik bir uçakla deneme uçuşu yapmalarına karar verilmişti. Fakat şiddetli bir fırtına sonucu Yeşilköy'de bulunan uçakların üzerindeki sundurmalar yıkılarak, uçaklar kullanılmayacak hale gelmişti. Bu nedenle alınan bu ilk uçaklar uçurulamamış, bunun üzerine birkaç ay sonra, Fransız Rep uçak fabrikasıyla yapılan sözleşmeyle 30.000 franka yeni bir uçak satın alınmıştı. Uçağın 14 Nisan'da yapılacak olan cülus törenindeki şenliklere katılması isteniyordu. Trenle ve parçalar halinde gelen uçak Yeşilköy tren istasyonları yakınında Bell ve beraberindeki iki teknisyen tarafından monte edilerek uçuşa hazır hale getirildi. Cülus törenine katılmak için gelen Mehmet Reşat törenin yapılacağı yer olan Hürriyet-i Ebediye tepesine (Okmeydanı) ulaştığında, Gordon Bell tarafından kullanılan uçak da 13.20'de Yeşilköy'den havalanmış, 13.30'da tören alanına ulaşarak tören kıtaları üzerinde resmî geçide katılmıştır. Uçağın başarılı uçuşunun ardından Rep firmasına yeni uçaklar sipariş verilmiş, on Türk genci daha pilotluk öğrenmek üzere Fransa'ya gönderilmişti.

TİTANİK FACİASINDAN KIL PAYI KURTULAN TÜRK

İki binin üzerindeki yolcu 14 Nisan 1912'de "dünyanın hareket edebilen en büyük nesnesi" üzerinde büyük bir kabus yaşadı. Titanik battı ve 1500'den fazla kişi Atlas Okyanusu'nda öldü.. Dünyanın en çok bilinen, en çok yazılıp, çizilen ve çekilen bu büyük faciasından kıl payı kurtulanlar da vardı. Bunlardan biri de Doktor Besim Ömer Akalın'dı. Besim Ömer kadın ve çocuk hastalıkları konusunda ülkemizin öncülerinden biriydi. Askeri Tıbbiye mezunu olduğu için, "Besim Ömer Paşa" olarak tanınıyordu. Halk

arasında yaygın bir ünü olan Besim Ömer'in, henüz yaşadığı yıllarda Haseki Hastanesi'nin bahçesine heykeli dikilmişti.

Besim Ömer 1912 yılında New York'taki bir sağlık kongresine gitmek için, yolculuğun bir ay öncesinden ünlü Titanik'te kendisine kamara ayırtmıştı. Gemiye, Titanik'in sonradan uğrayacağı Fransa'nın Cherbourg limanından binecekti. Ancak Besim Ömer'in treni Fransa'daki şiddetli yağış ve toprak kaymaları sonucu 16 saat gecikti. Ünlü doktor Cherbourg'a geldiğinde, Titanik limandan ayrılalı dört saat olmuştu. Ömer Besim New York'a gidecek bir başka gemiyi beklerken Titanik'in battığı haberi geldi. Üstelik ölen yolcular listesinde kendi adı da vardı! Cherbourg'dan binecekler arasında, vapuru kaçıran tek yolcu o idi ve adı da yolcu listesinden çıkarılmamıştı...

ZÜHTÜPAŞA'NIN OKUL YÖNETİMİ

Kadıköy'de, Fenerbahçe Stadı'nın karşısındaki Zühtüpaşa Mahallesi'ne adını veren II. Abdülhamit'in Maliye ve Maarif Nazırı (Maliye ve Milli Eğitim Bakanı) Ahmet Zühtü Paşa elli dönüm arazi içinde kırk odalı bir köşk yaptırıp Kızıltoprak'a yerleşmişti. Rivayet odur ki milli eğitimde yaşanan sıkıntıların üst üste geldiği bir dönemde Ahmet Zühtü Paşa: "Şu okullar olmasa milli eğitimi ne güzel idare ederdim!" demiştir.

ÖNCÜ BİR TÜRK KADINI:
BEDİA MUVAHHİT

"Dersaâdet Telefon Anonim Şirket-i Osmaniyesi" (Osmanlı İstanbul Telefon Anonim Şirketi) 1913 yılında şirketin santrallarında çalışmak üzere kadın memur almak üzere gazetelere ilan verir. Dönemin en etkin kadın hakları derneği olan "Osmanlı Müdâfaa-i Hukûk-ı Nisvan Cemiyeti" (Osmanlı Kadın Hakları Savunma Derneği) üyelerinden Bedra Osman Hanım'ın iş başvurusu kabul edilmeyince dernek yoğun bir kampanya başlatır. Bu arada 120 gayrimüslim kadın işe alınmıştır. Bir yıl sonraki

sınavda Müslüman kadınlara örtülü bir kota uygulamak için, şirketin alacağı kadınlara Rumca ve çok iyi Fransızca bilme şartı konur, ama yedi Türk kadını her şeye rağmen işi almayı başarır. Bu yedi kadından biri sonraki yıllarda Türk tiyatro ve sinemasının da parlayan yıldızı olan Bedia Muvahhit'tir.

Pazar yeri..

DEV YÜREKLİ MİNİK ADAM

Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yılları... Harbiye Nazırı ve Başkumandan Vekili Enver Paşa, Doğu Cephesi'ni teftişe gittiğinde, kendisine sadece 110 cm boyu olan Ahlatlı bir genç "hediye" edilir. Ali Şamil'in işi artık İstanbul'daki sarayda Enver Paşa ile eşi Naciye Sultan'ı eğlendirmektir.

Birinci Dünya Savaşı'nda işler tersine gidince, Enver Paşa alelacele İstanbul'dan ayrılır. Birdenbire "efendisiz" kalan Ali Şamil, bu kez Padişah Vahdettin'in kızı Ulviye Sultan'ın sarayına alınır. Ali Şamil burada kırmızı sırmalı elbisesi ve heybetli, ipekli sarığı ile ortalıkta dolaşmakta sultanı eğlendirmeye çalışmaktadır. Ali Şamil, diğer saray soytarılarına benzememektedir. Hazırcevaplığı ve espritüelliğiyle kısa zamanda herkese kendisini sevdirmiştir. Ancak bütün şakacılığına rağmen Ali Şamil, kısa boyuna bakarak onunla alay etmeye kalkanları, birkaç dakika içinde ağızlarını açtıklarına pişman edecek bir yapıya da sahiptir.

Ulviye Sultan'ın eşi, Sadrazam Ahmet Tevfik Paşa'nın oğlu olan İsmail Hakkı Bey, Ali Şamil'i çok sevmektedir. Ulusal Kurtuluş Savaşımız başlayınca, İsmail Hakkı Bey eşi Ulviye Sultan'la bir geçimsizliği bahane ederek Anadolu'ya geçmek için gizlice hazırlık yapar. Bu işi herkesten sakladığı halde, Ali Şamil'den gizleyemez. Kendisi de savaşa katılmak isteyip de, İsmail Hakkı Bey kendisini yanında götürmek istemeyince Ali Şamil müthiş bir tehdit savurur: "Ya beni de götürürsün, ya da her şeyi sultana anlatırım!"

Kurtuluş Savaşı'na katılan, hatta Atatürk'le o dönemde tanışıp kadeh tokuşturan bu "dev yürekli minik adam" yaşamının daha sonraki yıllarını kışın Ankara, yazın ise İzmir'de geçirdi. İki kez evlenip boşandı. 1973 yılında 75 yaşında ve sağlıklı olduğunu bilinen Ali Şamil Güler'in sonraki yaşamı hakkında bilgi bulunamamıştır…

İŞÇİ BİR MİLLETVEKİLİ

1920'deki son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne (İttihat ve Terakki yönetimince) İstanbul Milletvekili olarak gönderilen Numan Usta, Tophane Askeri Sanayi Okulu'nu bitirmiş ve Tophane ile Zeytinburnu fabrikalarında çalışarak ustalığa yükselmiş, fişekçi ustası bir işçiydi. Mebusan Meclisi dağıtılınca, İngilizler tarafından Malta'ya sürüldü ve 1921 yılına dek

Malta'da sürgün olarak yaşadı. İlk TBMM'de de milletvekili olarak görev yapan ve 1885 Kasımpaşa doğumlu olan Numan Usta 1923 yılı seçimlerinde aday olmadı (ya da gösterilmedi) ve 1934 yılında İstanbul'da vefat etti. Vefatının soyadı yasasından önce olduğunu tahmin ettiğimiz için, soyadı kullanıp kullanmadığını belirleyemedik…

BİR ZAMANIN BOĞAZİÇİ VAPUR SEFERLERİ

Boğaziçi'nde yolcu taşımacılığı yüzyıllar boyunca bir, iki, üç veya beş çifte kayıklar ve Pazar kayıkları ile yapılmıştır. Hem yük, hem de yolcu götüren Pazar kayıkları da Boğaziçi köylerinin cami ve mescitlerine vakıf olarak hayır sahipleri tarafında yaptırılır, kürekçi ücretleri ödendikten sonra, geliri ile bu ibadethanelerin ufak tefek tamirleri yaptırılırdı. Kırım Savaşı'ndan sonra iki İngiliz girişimci Boğaziçi'nde buharlı vapur işlettiler… Fakat bu pek kısa sürdü, hükümet işlerine engel oldu ve İstanbul ile Boğaziçi köyleri arasına iki tersane vapuru tahsis etti. Bunlardan biri Rumeli kıyısına, diğeri Anadolu kıyısına olmak üzere günde ancak iki sefer yapılıyordu. Geceleri Boğaz'da demirliyorlar, sabahleyin köylerden yolcuları toplayıp İstanbul'da Sirkeci iskelesine geliyorlar, akşamları da Boğaz'a dönüyorlardı. Boğaz köylerinde vapur iskeleleri yoktu, halk vapurlara kayıkla gidiyor ve köy önünde duran vapurlardan, aynı şekilde kayıklara binip dönüyordu…

Boğaz'ın buzlarla kaplandığı gün

Tıpkı açıkta demirlemiş posta gemileri gibi… Son durak olan köy Rumeli yakasında İstinye, Anadolu yakasında Kanlıca idi. Vapurlar bu köylerden alacakaranlıkta, akşamları da Sirkeci iskelesinden ezana doğru, alaturka saat on bir sularında kalkıyordu. Asıl ilginç olan şu ki; bu vapurlarda bilet usulü yoktu. Babıâli'de Beylikçi Odası'nda bir abone defteri açılmıştı, herkes aylık üzerinden ücretini peşin yatırıyordu. Bu uygulamanın şimdiki aylık abonman kartına çok benzemesi rastlantı değildir. Tespit edilen ücret cetveli de şöyledir:

- İstanbul'dan Kandilli'ye ve Rumelihisarı'na gidecek bir efendi gidip gelme: ayda 250 kuruş.
- İstanbul'dan Kanlıca'ya ve İstinye'ye gidecek bir efendi gidip gelme ayda. 300 kuruş. Bir efendi bu ücretle yanında bir uşak götürebilir, bir uşak daha götürecek olursa ikinci uşak için 120 kuruş daha öder. Bir efendi yanında ikiden fazla uşak götürecek olursa, ikiden fazlası için toplu para ödemez, bu fazla uşaklar için köylere çıktığında orada bekleyecek memura adam başına 100'er para öder.
- Sair ahalinden, Beylikçi Odası'na para yatırmayıp da icabında vapurla gidip gelmek isteyen her seferinde karaya çıktığında görevli memura, Kandilli ile Rumelihisarı için 100'er para, Kanlıca ile İstinye için 3'er kuruş verir.

Şirket-i Hayriye'nin 1854'teki kuruluşu, Boğaziçi trafiğinde büyük bir yenilik olmuştur. Böyle bir şirketin kurulması gereğini ilk düşünenler de iki

Türk veziri, Sadrazam Keçecizade Fuat Paşa ile Adliye Nazırı Müverrih Cevdet Paşa'dır… O zamanlar her ikisi de Babıâli efendisi bulunuyormuş. Bir yaz Bursa'ya gitmişler. Kaplıcada, bellerinde peştamal, havuz kenarına oturup sohbet ederlerken söz Boğaz sefalarına, oradan tersane vapurlarının düzensizliğine gelmiş. İki genç adam heyecana kapılmışlar. Hemen kaplıcanın soğukluğuna çıkıp hamamcılardan hokka kalem ve kâğıt istemişler ve Boğaziçi'nde vapur işletmek için kurulacak bir şirketin ilk nizamname müsvettesini kaplıca soğukluğunda, ayaklarında nalın, bellerinde peştamal, çıplak hamam kılığı ile yazmışlar…

SÜREYYA PAŞA'NIN HAYIRLI İNADI

İstanbul eski milletvekili Süreyya İlmen (Süreyya Paşa) (1874 – 1955) cumhuriyetin ilk yıllarında İstanbul ve özellikle Kadıköy'de batılılaşma eylemleri ile isim yapmış, ilginç ve hayırsever bir kent hizmetleri önderidir. Birçok kültürel ve sosyal eğitim ve spor amaçlı girişimlere öncülük etmiştir. İstanbul'un işgali döneminde Eğitim Bakanlığı'nın okullara ödenek verememesi nedeniyle, Kadıköy'deki bir okul yararına kiliseye bağlı Apollon Tiyatrosu'nda (günümüzde Kadıköy REXX Sineması olarak bilinmektedir) bir gece düzenlemek isteyen Süreyya İlmen Paşa, kilisenin çok para istemesi üzerine kendi deyimi ile "onuru yaralanıp" Kadıköy'e modern bir sinema ve tiyatro binası yaptırmaya karar verir. Süreyya Paşa Almanya ve Fransa'da bulunan tiyatroları örnek alarak, iki yılda yaptırdığı Türkiye'nin ilk çağdaş tiyatro binası, "Süreyya" opereti ile 7 Mart 1927 de görkemli bir galayla açılır.

HER DERDE DEVA SÜLÜK !

Eskiden Nisan ayının sonlarına doğru İstanbul sokaklarında şişe içine doldurdukları sülükleri satan 'sülükçüler' ortaya çıkardı. Çeşitli çiçeklerin, özellikle de güllerin üzerinden topladıkları sülükleri şişelere dolduran bu adamlar mahalle aralarında dolaşıp bu sülükleri satarlar, bedeninde yara,

iltihap vs. olanlar da bu sülükleri alarak yaralarının üzerine koyarlardı. Sülükler yaralar üzerindeki iltihabı emdikleri için gerçekten de yaraların kısa zamanda iyileşmesine yararlardı. Geneli Çingene olan sülükçüler kısa dönemli olmasına rağmen, bu işlerinden epey bir para kazanırlardı.

ERKEK VOLEYBOL TAKIMINDAKİ KADIN

Suphiye Rıfat[38] Hanım, Fenerbahçe'nin 1927, 28 ve 29 yıllarında yenilmeyen voleybol takımında beş erkek oyuncuyla birlikte yer aldı. Tamamı Yüksek Mühendis Mektebi (bugünkü Teknik Üniversite) öğrencilerinden kurulan bu şampiyon takıma, 1928 yılında aynı okulun kız öğrencilerinden Suphiye Rıfat da katılmıştı. Beş erkek ve bir kadından oluşan bu takım yenilmeden İstanbul Ligi şampiyonluğunu kazandı. O tarihten bu yana da bu olayın bir benzeri daha yaşanmadı.

38 Bazı kaynaklarda bu ad "Sabiha Rıfat" olarak geçmektir. Kanımızca, doğumda "Suphiye" olan ad, zaman içinde "Sabiha" olarak değişmiş olsa gerektir…

Aynı zamanda Fenerbahçe kız voleybol takımının da kaptanı olan Suphiye Rıfat 'Türkiye'nin ilk kadın mühendisi' unvanını da taşır. Daha sonra aldığı Güreyman soyadı ile çok sayıda esere imza atmıştır. Anıtkabir'in inşaatında da kontrol şefi olarak görev yapmıştır.

ATLAS PASAJI, AT AHIRIYDI

Bugün İstiklal Caddesi üzerinde bulunan meşhur Atlas Pasajı ilk yapıldığı zaman cins atların korunduğu bir at ahırı ve aynı zamanda da bu atlara çeşitli hünerler öğretilen bir cambazhaneydi. Bina Oskeperan[39] Ermeni Katolik Vakfı'nın malıydı ve 1932 yılında geçirdiği esaslı bir tadilattan sonra *Moulin Rouge* adında bir gece kulübü olarak açılmış ve o tarihten bu yana çeşitli müzikhol ve sinemalara ev sahipliği yapmıştır.

39 İstanbul Ansiklopedisi böyle yazmasına rağmen, biz yaptığımız araştırmada bu adda bir cemaat vakfına rastlamadık. Belki baskı hatası, belki de başka bir yanlışlık söz konusu olmalı…

SULTANAHMET MİTİNGİ’NDEKİ İKİNCİ KADIN

1919’da, İstanbul’un işgalini protesto için yapılan mitinglerde en ateşli konuşmaları yapanın Halide Edip Adıvar olduğu söylenir hep, ama yine orada olan ve konuşmalarıyla halkı galeyana getiren bir kadın daha vardı: Nakiye Elgün. 1882’de İstanbul’da doğan ve Kız Öğretmen Okulu mezunu olan Elgün, kadınların ilk kez oy kullandığı 5. dönem TBMM seçimlerinde meclise giren 17 kadın milletvekilinden biriydi. Diğerleri: Mebrure Gönenç (Afyonkarahisar), Sabiha Gökçül Erbay (Balıkesir), Şekibe İnsel (Bursa), Huriye Öniz Baha (Diyarbakır), Dr. Fatma Memik (Edirne), Fakihe Öymen (İstanbul), Satı Çırpan, (Ankara), Ferruh Güpgüp (Kayseri), Behire Bediş Morova (Konya), Mihri Pektaş (Malatya), Meliha Ulaş (Samsun), Fatma Esma Nayman (Seyhan), Sabiha Görkey (Sivas), Seniha Hızal (Trabzon), Benal Nevzat Arıman (İzmir), Türkan Örs Baştuğ (Antalya), Hatice Özgener (ara seçimle seçilmiştir)…

Elgün ilk seferi dahil, toplam üç dönem Erzurum milletvekili olarak görev yapmıştır. Adı bugün İstanbul, Şişli’de bulunan ‘Nakiye Elgün Sokak’ta yaşatılmaktadır.

SANATÇI ŞEHZADE

Son Osmanlı veliahdı ve son halife olan Şehzade Abdülmecit Efendi çok iyi bir ressam olmanın yanı sıra iyi de bir keman sanatçısıydı. Aralarında Arapça, Farsça ve Fransızcanın da bulunduğu altı dil bilen Abdülmecit Efendi’nin yaptığı, geneli büyük boyutlu olan tablolarının sayısının iki yüzden fazla olduğu tahmin edilmektedir.

ALBERT EINSTEIN’DAN ATATÜRK’E MEKTUP

II. Dünya Savaşı'na yaklaşılan yıllarda Almanya özellikle Yahudi kökenli bilim insanları ve sanatçılar için yaşanılmaz bir yer haline gelmişti. Einstein o dönem Atatürk'e kırk bilim insanının adını önermiş ve Atatürk çok başarılı bu bilim insanlarını Türkiye'ye davet etmiştir. Bu bilim insanları İstanbul Üniversitesi ve Ankara DTCF'de görev alarak, ülkemizde modern bilimin ve üniversitenin başlamasına diğer Türk bilim adamları ile birlikte öncülük etmişlerdir. Aşağıda Einstein'in Atatürk'e bu konu ile ilgili olarak yazdığı mektup vardır. Bu mektup bugün, Başbakanlığa bağlı Cumhuriyet Arşivi'nde bulunmaktadır. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü ve Milli Eğitim Bakanı Reşit Galip Bey'in imzalarıyla...

Ekselansları Atatürk,

OSE Dünya Birliği'nin şeref başkanı olarak, Almanya'dan kırk profesörle doktorun bilimsel ve tıbbi çalışmalarına Türkiye'de devam etmelerine müsaade vermeniz için başvuruda bulunmayı ekselanslarından rica ediyorum. Sözü edilen kişiler, Almanya'da halen yürürlükte olan yasalar nedeni ile mesleklerini icra edememektedirler. Çoğu geniş tecrübe, bilgi ve ilmi liyakat sahibi bulunan bu kişiler yeni bir ülkede yaşadıkları takdirde son derece faydalı olacaklarını ispat edebilirler.

Ekselanslarından ülkenizde yerleşmeleri ve çalışmalarına devam etmeleri için izin vermeniz konusunda başvuruda bulunduğumuz tecrübe sahibi uzman ve seçkin akademisyen olan bu kırk kişi birliğimize yapılan çok sayıda müracaat arasından seçilmişlerdir. Bu ilim adamları hükümetinizin talimatları doğrultusunda kurumlarınızın herhangi birinde bir yıl boyunca hiçbir karşılık beklemeden çalışmayı arzu etmektedirler.

Ekselanslarının sadık hizmetkârı olmaktan şeref duyan,

Prof. Albert Einstein

TAKSİM'DE BEBEK SERGİSİ

1936 yılında İstanbul'da, Taksim'de çok ilginç bir sergi açılmıştı: Bebek Sergisi. Belediye Bahçesi'nde açılan bu sergiyi Kızılay ve Kızılhaç gibi uluslararası örgütler desteklemiş ve sergiye yirmi ülke katılmıştı. Sergi sırasında düzenlenen "Uluslararası Bebek Yarışması" da büyük ilgi görmüş, günlerce basında yer almıştı.

ÖĞLEN FUTBOLCU, AKŞAM BASKETBOLCU !

Türk, hatta dünya spor tarihinin en olağanüstü olaylarından biri de Can Bartu'nun aynı gün içinde futbolcu olarak Beşiktaş'ın, basketbolcu olarak Galatasaray'ın canını yakması olmuştur. 24 Mart 1957 günü saat 14.30'da Mithatpaşa Stadı'nda yapılan futbol maçını 4-2 kazanan Fenerbahçe'nin iki golü genç Can Bartu'dan gelmişti. Akşama ise Spor ve Sergi Sarayı'nda Galatasaray'la basket maçları vardı. İlk kez radyodan anlatılan bir basket maçıydı bu üstelik ve spiker de Eşref Şefik'ti. Bu maçın bir başka özelliği daha vardı: İlk kez Fenerbahçe'nin soyunma odasına masör gelmişti. Mithatpaşa'daki çamur deryasından çıkan Can Bartu'ya masaj yapmak için... Sonunda Fenerbahçe o akşam basketbolda Galatasaray'ı yenmişti. Gündüz Beşiktaş'a iki gol atan Can'ın, akşam Galatasaray'a attığı basket sayısı ise 36 idi.

BOYKOTÇU FINDIK ALİ

1940'lı yıllarda Anadoluhisarı'nda yaşayan Fındık Ali adında bir adam vardı. Bu adam sandalının içine küçük bir ocak koymuştu ve orada patlattığı mısırları Hisar'dan Çubuklu'ya kadar uzanan bölgede dolaşa dolaşa satardı. Asıl mesleği balıkçılık olan bu adam bir ara her nedense kunduracı esnafına çok kızmış ve kendince bir boykot uygulayarak yıllarca ayakkabı giymemişti. Havalar idare ettiği sürede yalınayak gezer, hava çok bozduğunda ise ayağına geçirdiği nalınları takırdata takırdata dolaşır durumunu soranlara da "Kunduracıları boykot ediyorum" derdi şişine şişine…

ÜNLÜ AKTÖR KEDİ 'TEKİR'

"1930 yılında İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda doğmuş, tiyatro sanatçılarının kucaklarında büyüyüp yetişmiş, yıllar boyunca birçok oyunda

rol alarak sahneye çıkmış ve her rolünün hakkını vermiş bir oyuncudur. 23 Aralık 1952'de, 22 yaşında öldüğü zaman Şehir Tiyatrosu sanatçılarının gözyaşları arasında tiyatro bahçesinin bir köşesinde toprağa verilmiştir."

Yukarıda okuduğunuz kısa yaşam öyküsü İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun çok ünlü kedi-oyuncusu "Aktör Kedi Tekir"in yaşam öyküsüdür ve İstanbul Ansiklopedisi'nin aynı adlı maddesinden alınmadır…

OSMANLI KORKUSU

1534 yılında Viyana'daki St. Stephen Katedrali'nde Osmanlı akıncılarını gözlemesi ve akıncıları görünce çan çalarak haber vermesi için bir memuriyet kuruldu. Bu memuriyet Viyana Belediye Meclisi'nce: "Artık bir Osmanlı tehlikesi kalmadığından böyle bir memuriyete gerek yoktur" denilerek iptal edildiğinde takvimler tam 1956 yılını (tam 422 yıl sonra) gösteriyordu.

İSTANBUL BOĞAZI'NIN DONDUĞU GÜN

İstanbul 1954 yılında da tarihi kışlarından birini yaşamıştı. 25 Şubat sabahı İstanbul Boğazı'na bakan kent sakinleri gözlerine inanamamışlardı; Boğaz'da devasa buz parçaları yüzmekteydi ve Boğaz'ın bazı bölümleri ise tamamen buzlarla kaplanmıştı. Çok sayıda insan bu tarihi fırsatı kaçırmayıp, İstanbul Boğazı'nı yürüyerek geçiyor, bazıları ise buz parçaları üzerinde Türk bayraklarıyla pozlar veriyordu. Uzun yıllar önce yaşanan bu ilginç olayın kaynağı Tuna Nehri'ne uzanıyordu. Romanya'dan Karadeniz'e dökülen Avrupa'nın en uzun nehri, o kış donmuş ve üzerinde ulaşım yapılamaz hale gelmişti. Patlayıcılarla parçalanan buz parçaları Karadeniz boyunca sürüklenerek İstanbul Boğazı'na gelmişti. Boğaz'da sıkışarak birleşen bu parçalar Avrupa ile Asya kıtasını birleştirmişti.

**ÖMÜR BİTER,
İSTANBUL ANSİKLOPEDİSİ BİTMEZ!**

Tatlı dili ve kıvrak anlatımıyla, bu kitabın yazarı dahil birçok insana tarih okumayı sevdirmiş olan tarihçi-yazar Reşat Ekrem Koçu’nun kuşkusuz en önemli eseri de yayımlamaya başladığı, ancak parasızlık yüzünden 11. ciltte yarım kalan “İstanbul Ansiklopedisi”dir. Eski İstanbul’u sokaklarından derelerine, çeşmelerinden saraylarına her türlü mekanını ve padişahlarından sokak delilerine, sanatçılarından kabadayılarına kadar her türlü insanını anlatarak tanıtmayı amaçlayan bu anıt eser 11. cildinde yarım kaldığında henüz “Gökçınar” maddesine kadar gelebilmişti.

SAĞLIKLI “ÇİŞ” KARABORSADA!

1960’lı yılların başı Türkiye’nin zor yıllarıydı. Almanya’ya işçi olarak gitme umudu ortaya çıkınca gitmek için yüz binlerce kişi başvurdu. İş için en önemli koşullardan biri sağlıklı olmaktı. Bu nedenle, sırası gelenler İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun büyük şehirlerindeki merkezlerinde sıkı bir sağlık taramasından geçiriliyordu. Sonuçta, sağlamlar çürüklerden ayrılıyordu. Sağlam çıkamayanların oranı beşte birdi. Kısa boy bile umutların bitmesi için geçerli neden olabiliyordu. Bazı konularda ise işi garantiye almanın yolları vardı. O günlerde İş ve İşçi Bulma Kurumu’nun arkasındaki sokakta karaborsa “çiş” satılıyordu. Kendi idrarlarının bozuk çıkabileceğinden korkanlar “normal idrar”dan alıyor, tahlil için “sağlam garantili” bu idrarları götürüyorlardı.

TARİHİMİZDEN KISA KISA…

Kanuni Sultan Süleyman Zigetvar Seferi'nde iken Macaristan'da öldü. Cesedi tahnit edilirken, kalbi, ciğerleri, bağırsakları çıkarılarak kıymetli murassa bir altın kaba konarak Macaristan toprakları içerisinde meçhul bir yere gömüldü.

***

Özdemiroğlu Osman Paşa Gürcistan seferinde parasız kalmış, askerlerin aylığını verememişti. İstanbul'dan para gelinceye kadar kendi mührü ile köseleden para bastı ve askerlere dağıttı. Paşanın itibarı o kadar büyüktü ki, bu kösele paralar altın yerine geçti ve İstanbul'dan para geldiğinde altın ile değiştirildi.

***

Sultan IV. Mehmet zevcesi Hatice Gülnuş Sultan'ı çok severdi. Macaristan seferine giderken onu som gümüşten yapılmış bir araba içinde yanında götürmüştür.

***

Sultan IV. Mehmet (Avcı Mehmet) bir av gezisi sırasında Trakya'da bir köylü çocuğu görmüştü. On dört yaşındaki bu oğlanın sol bacağı, ayak bileğinden diz kapağına kadar keçi gibi kıllıydı. Padişah çocuğa 100 altın hediye etmişti.

***

I. Mahmut çiçeği çok severdi. Hususi hayatında sorgucunun yanında mevsimine göre her gün bir çiçek takardı.

***

Sokollu Mehmet Paşa'nın çocuklarına bıraktığı miras arasında gayet değerli bir inci tespih vardı. İmamesi iri bir zümrüt ve taneleri de yakuttu. Devrin kıymetli bir hattatı, imameden başlayarak bu tespihin üzerine bütün Kur'an'ı tam olarak yazmıştı. Bu kıymetli tespih Sokolluzadelerin Haliç'te, Karaağaç'taki yalılarında çıkan yangında büyük vezirden kalan diğer kıymetli hatıralarla yok oldu.

***

IV. Murat zamanında Eskişehir köylerinden birinde “Sakarya Şeyhi” diye meşhur, Ahmet isminde bir şeyh kendisinin Hz. İsa olduğunu iddia etti ve etrafında topladığı saf köylülerle büyük bir bela çıkardı. Üzerine asker gönderilip yakalandı. Yalnız başında siyah bir sarık bırakılarak yarı çıplak soyuldu ve bir eşeğe ters bindirildi, teşhirden sonra burnu, kolları ve ayakları kesildi ve eklemleri çekiçlerle kırıldı. Bu işkenceler yapılırken gariptir ki adamın ağzından en küçük bir feryat işitilmedi.

***

Güzel yaprakları, güzel çiçekleri ile şehircilik bakımından büyük bir kıymet taşıyan atkestanesi ağacı Fransa’ya ilk defa olarak 1615 senesinde Bachelier isminde bir Fransız gezgin tarafından İstanbul’dan götürülmüştür. O günden beri bu ağaç Paris’in bulvarlarının süsü olmuştur.

***

1618 (Hicrî: 1028) yılında Budin Valisi Karakaş Mehmet Paşa’dan gelen bir mektupta Macaristan’da daire şeklinde siyah bir bulut belirip, bu buluttan kan gibi kırmızı bir yağmur yağdığı ve her biri üç-dört kantar[40] ağırlığında kara taş gülleler düştüğü yazılıydı.

[40] 1 kantar = 40 okka = 48 kg.

***

17. yüzyıl ortalarında İstanbul’da bir “elekçi delisi” vardı. Adı bilinmeyen bu deli her gün üç dört tane eleğin tellerini koparıp bükerek, kâğıt helvası gibi afiyetle yerdi.

***

17. yüzyılda İstanbul’da yaşayan Aşşum Dede adında bir sokak delisi vardı. Evliya Çelebi’nin yazdığına göre, bu adamcağız bütün gününü sokaklarda bulunan irili ufaklı taşları gidip gelenin ayaklarına takılmasın diye toplamakla ve bir köşeciğe yığmakla geçirirdi.

***

17. yüzyıl ortalarında İstanbul’da Deli Mehmet isminde bir derviş vardı. Geceleri, en sert rüzgârlı havalarda sokağa fener yerine şamdanla çıkar ve gideceği yere kadar şamdanın mumunu söndürmezdi. Derviş Mehmet kışın kar ve buz üstünde de yalın ayak dolaşırdı.

***

Lale Devri'nin ünlü sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa mücevher takmaya çok meraklı idi. Elinin hemen hemen tüm parmaklarında son derece değerli elmas, zümrüt, pırlanta yüzükler taşırdı ki bir seferinde parmaklarına taktığı yüzüklerin toplam değerinin 2.000.000 altın olduğu rivayet edilir.

***

Eskiden tek minaresi bulunan ve mahya kurulamayan camilerden vakfı zengin olanlar, minarelerine kandillerden kaftan giydirirlerdi.

***

Lale Devri'nin başlarında tabakhanede işçi olarak çalışan Amele Âta sonraları çiçek yetiştirmekte o kadar hüner gösterdi ki Lale Devri'nin sonlarına gelindiğinde Amele Âta artık 'Âta Efendi' olmuş ve yetiştirmeyi başardığı seksen çeşit lale sayesinde müthiş bir ün ve servet kazanmıştı.

***

18. yüzyılın önemli şairlerinden Rüştü Ahmet Efendi çok sevdiği biricik oğlunun ölümünden sonra akli dengesini yitirdi. Oğlunun kabrinin yanına kendisine bir mezar yaptırdı. Her gün oğlunun kabrinin yanına giderek önce oğluna sonra da kendisine Fatiha okurdu.

***

Alemdar Mustafa Paşa zamanında idam için Yedikule'ye atılmış Yeniçeri Tığlı Ali, surların en yüksek penceresinden aşağı kuşak atarak inmiş, kuşak bitince aşağıdaki bir incir ağacına, oradan da yere altlayıp kaçarak hayatını kurtarmış ve bir daha ele geçirilememiştir.

***

Lale soğanı Avrupa'ya Osmanlı'dan gitmiştir. Bu bir beyaz lale ve türünün adı da "Tülbent" idi. Fransızca dahil, birçok Batı dilinde lalenin adı olan "tulip" sözcüğü bu "tülbent" adından bozmadır.

***

II. Mahmut zamanında, Eminönü hamallarından Kürt Ali isminde bir adam tarihin büyük ayak rekorunu kırmıştır: Tabanı 50 cm boyundaydı ve bir gün kundurasının içine kundaklık bir çocuk koyulunca, çocuk rahat rahat sığmıştı.

***

Tarihimizde 18. yüzyıla denk gelen “Lale Devri” döneminde sadece lale değil, her türlü çiçek ticareti o boyuta varmıştı ki bir çiçek soğanı yüzlerce altına el değiştirebiliyor ve hemen her gün yeni çiçekler keşfediliyordu. Çiçekçi esnafı toplumun en seçkin ve zengin tabakası haline gelmişti. Reşat Ekrem’in “İstanbul Ansiklopedisi”nde o dönemde yaşamış yüze yakın ünlü çiçek yetiştiricisinin adları geçmektedir.

***

Eski İstanbul’da esnaf derneklerinin mühürleri dört parçadan oluşacak biçimde yapılırdı ve bu parçalar vidalı bir sapın içine geçerek birleştirilirdi. Mührün her parçası, dört kişilik yönetim kurulunun bir üyesinde, sapı da reiste dururdu. Böylece mühür beş kişinin oy birliği olmayınca kullanılamazdı. Bu suretle hem suiistimallerin önüne geçilirdi, hem de yönetim kurulu üyeleri, sorumluluk isteyen bir işte: “Benim bunda oyum yoktu…” diye inkâr yoluna sapamazdı.

***

Eskiden gayet genç, tüysüz yeniçeri neferlerine “civelek” denilirdi. Civelekler sokağa kadınlar, kızlar, gibi yüzlerine bir peçe koyarak çıkarlardı. Bir civeleğin peçesini sokakta kaldırıp yüzüne bakmak, bir kadına veya kıza yapılmış hareket gibi tecavüz sayılır ve buna cesaret eden derhal hapse atılırdı.

***

Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin 1. cildinde “İstanbul’un Sarıyer ilçesinde bir altın madeni olup buradan altın çıkarıldığını, ama kalitesi düşük olan altını çıkarmak çok masraflı olduğu için, sonradan vazgeçildiğini” yazar. Ancak bugüne kadar ondan başka bu altın madeninden söz eden olmadığı için, bunun gerçek olup olmadığı tarihsel olarak kanıtlanamamıştır.

***

Eskiden Ramazan aylarında meyhaneler tamamen kapatılırdı. Bayram geçince meyhaneciler gedikli müşterilerinin evlerine birer tabak midye dolması göndererek meyhaneyi hatırlatırlardı ki, akşamcılar kendi aralarında buna “Unutma Bizi Dolması” derlerdi.

***

Eski İstanbul kahvehanelerinde gelen giden çay, kahve içer, nargile veya çubuklarını tüttürüp sohbet ederlerdi. Bir de çulsuz takımı garibanlar vardı ki onlar da kuytu bir köşeye çekilir ve oraya serilmiş bir şilte üzerinde gün boyu bir şey içmeden oturur, hatta kahvecinin keyfi yerindeyse geceyi bile orada geçirirlerdi. İşte bu gariban köşesine eski İstanbul argosunda "Allahkerim Yeri" denirdi.

***

Herkes bilir, rakının bir adı da 'arslan sütü'dür. Bunun anlamı "herkes içki içemez rakıyı, yüreği sağlam insanlar içmelidir" demektir. Onun için eski büyük gedikli meyhanelerdeki rakı güğümlerinin üzerine pirinçten bir yürek şekli konurdu.

***

19. yüzyıl sonlarında Halil Ağa isminde bir adam karılarının ve annesinin geçimsizlik kavgaları yüzünden, kahrından ölmüştü. Vasiyeti üzerine mezar taşına: "Karı dırıltısından ölen Esseyid Halil Ağa'nın ruhuna El Fatiha – Hicri 1260" diye yazıldı. Bu mezar taşı Merkez Efendi mezarlığındadır.

***

II. Abdülhamit döneminde Sultan tarafından en sevilen askerin Kabasakal Mehmet Paşa olması orduyu o kadar etkilemişti ki yaşını başını almış, aksakallı komutanlar bile sakallarını siyaha boyamaya başlamıştı.

***

II. Abdülhamit döneminde Haliç'te sandalcılık yapan Hasköylü Salih adında bir adam vardı. Ömrü boyunca tam on beş kez deniz kazası geçiren ve her seferinde de sağ kurtulan bu adam "sana sudan ölüm yok" diyenlere nazir yaparcasına, bir gün kahvede su içerken suyun genzine kaçması sonucu nefesi tıkandı ve kahvedekilerin gözü önünde oracıkta öldü.

***

Tarihimizde kayıtlı en müthiş oburlardan biri III. Selim'in düşmanlarından "Aygır İmam" lakabı ile meşhur Derviş Efendi isminde bir softadır. Bu adam bir gün iki okka pastırmanın üzerine kırk yumurta kırdırarak bir koca bir sahan dolusu pastırmalı yumurta yemiş; fakat koca tepsiyi sıyırdıktan sonra dili şişmiş ve dili ağzına sığmayarak ölmüştü.

***

Türkiye’de ulema sınıfında asa yerine baston kullanan ilk kişi Abdülaziz devrinin seçkin simalarından Kethüdazade Hoca Ahmet Arif Efendi’dir. Zarafeti ile meşhur olan bu zata bir yobaz: “Bu kâfir değneğini niçin kullanıyorsun?” diye sorunca efendi de gülerek: “Üzülme… Ben onu Müslüman ettim!” karşılığını vermişti.

***

Osmanlı devletinin ilk telgraf hattı 9 Eylül 1855 yılında Edirne – Varna – Kırım arasında kuruldu. Kırım’dan İstanbul’a çekilen ilk telgrafta ise Kırım’ın şehri olan Sivastopol’un Rus işgalinden kurtarıldığı bildirilmekteydi.

***

Eski dönemlerde cellâtlar Müslümanların kesik başlarını infazdan sonra, cesedi sırt üstü yatırarak koltuğunun altına koyarlardı. Bu yüzden devletin üst düzey görevlileri “kelle koltukta geziyoruz” ifadesini çok kullanırlardı. Yaptıkları görevin tehlikesini ortaya koyan bu deyim sonraları halk arasında da kullanılmaya başlamıştır.

***

Günümüz Türkçesinde “başıboş, serseri kimse”[41] anlamında kullanılan “berduş” sözcüğü aslında “evi sırtında” (varı yoğu ancak üzerindekiler olan kişi) anlamındaki “hâneberdûş” sözcüğünün kısaltmasıdır. Reşat Ekrem Koçu’nun İstanbul Ansiklopedisi’nin “berduş” maddesinde “… *berduş terkibinin zamanımızda mektepli gençler, hatta kalem erbabı tarafından dahi ‘hâneberdûş’ yerine kullanılması içinde bulunduğumuz dehşetli dil buhranının en büyük misallerinden biridir*” denilerek şikayet edilmektedir…

41 www.tdk.gov.tr

***

Dünyanın en meraklı kahve falcısı, Darüşşafaka lisesi, resim muallimi iken ölen Mehmet Agâh beydi. Bu zat, kendisi için baktığı yüzlerce falın, fincanlardan resimlerini yapmış, falın söylediklerini de kenarlarına yazarak yüz küsur sahifelik harikulâde enteresan bir kitap bırakmıştır. El yazması olan bu eşsiz eser mirasçılarının elindedir.

***

Avrupa kulüpleriyle maç yapma konusunda ilk etkinlik gösteren kulüplerin başında gelen BJK, 1950 yılında ABD'de oynadığı bir gösteri maçıyla, bu kıtada futbol oynayan ilk Türk futbol takımı unvanını kazanmıştır.

,

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AFYONCU, Erhan, *Osmanlı'nın Hayaleti*, Yeditepe Yayınları,
İstanbul, 2010
AKGÜNDÜZ, Prof. Dr. Ahmet – **ÖZTÜRK**, Doç Dr. Sait,
Bilinmeyen Osmanlı, Osmanlı Araştırmaları Vakfı,
ALTAN, Çetin, *Tarihin Saklanan Yüzü*, İstanbul, 1998
AND, Metin, 16. Yüzyılda İstanbul; Kent – Saray – Günlük
Yaşam, Akbank Yayınları, İstanbul, 1993
ARIKANLI, Oğuz, *Tarihimizde İlkler*, Milliyet Yayınları,
İstanbul, 1973
BALIKHANE NAZIRI ALİ BEY, *Eski Zamanlarda İstanbul Hayatı* (13. Asr-ı Hicrîde İstanbul Hayatı), 1001 Temel Eser, İstanbul, 1968
DANİŞMEND, İsmail Hakkı, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* (6 cilt), Doğu Kütüphanesi – Tarih dizisi, İstanbul, 2011
GÜRLEK, Dursun, *Kültür Dünyamızdan Manzaralar*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2008
KARAL, Ord. Prof. Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi, (9 cilt)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011
KOÇU, Reşat Ekrem, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, 1961
KOÇU, Reşat Ekrem, *Tarihimizde Garip Vakalar*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1952
ORTAYLI, İlber, *İstanbul'dan Sayfalar*, Hil Yayın, İstanbul, 1987
OZANSOY, Halit Fahri, *Eski İstanbul Ramazanları*, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul, 1968
ÖZTUNA, Yılmaz, *Büyük Osmanlı Tarihi (10 cilt)*, Ötüken
Neşriyat, İstanbul, 1994
ÖZTUNA, Yılmaz, *Türk Tarihinden Yapraklar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1998
UZUNÇARŞILI, Ord. Prof. İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*,
(4 cilt, 5 kitap), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988
______________ (Komisyon) *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye
Diyanet Vakfı, İstanbul, 1988
______________ (Komisyon) *Türk Ansiklopedisi*, MEB Basımevi, Ankara, 1951

Tarih Dergileri:

Tarih Hazinesi
Tarih Dünyası
Yıllarboyu Tarih
Toplumsal Tarih
Tarih ve Toplum
NTV Tarih
Atlas Tarih
Belleten
Hayat Tarih Mecmuası

Popüler Tarih
İnternet Siteleri:

http://gizlenentarihimiz.blogspot.com/
www.beethovenlives.net
www.edirneden.com
www.e-tarih.org
www.oltulu.com
www.osmanli.org.tr
www.osmanli700.gen.tr
www.osmanlicaturkce.com
www.osmanlisanati.com
www.pdf.gen.tr
www.tdk.gov.tr